

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE, STAT ȘI DREPT

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1, 2013

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ FONDATĂ ÎN 1999

COHORTĂ (lat. Cohors, -tis) – 1. Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și geto-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune; 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917-1918).

ISSN 1857-0100

CHIȘINĂU-2013

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU, redactor-șef

Coordonator:

dr. hab. prof. univ. mem. cor. Demir DRAGNEV

Membrii colegiului:

dr. hab. Valentin TOMULEȚ

dr. Gheorghe COJOCARU

dr. Ion GUMENĂI

dr. Constantin MANOLACHI

dr. Cornel TUCĂ (România)

dr. Vladimir MISCHEVCA

dr. Sergiu BACALOV

dr. Ioszef HOLLO (Ungaria)

cerc. șt. Alexandru MORARU

cerc. șt. Valeriu RUSU

cerc. șt. Eduard OHLADCIUC

cerc. șt. Sergiu MUNTEANU

cerc. șt. Gheorghe BĂLAN

cerc. șt. Iurie LIȘMAN

Recenzenți oficiali:

dr. hab. Nicolae ENCIU

dr. Ion XENOFONTOV

cerc. șt. Sergiu CATARAGA

lector: *Valentina COSMESCUI, Alexandru COSMESCUI*

paginare și copertă: *Ecaterina RUSSU*

traducere: *Natalia CODREANU*

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

*Prezentul număr al revistei întrunește materialele
Conferinței științifice „20 de ani de la începutul acțiunilor de
luptă de la Nistru, pentru apărarea integrității și independenței
Republicii Moldova (1992)”, organizată, la 01 martie 2012,
de către Centrul de Cultură și Istorie Militară în colaborare cu
Institutul de Istorie, Stat și Drept.*

S U M A R

Nicolae ENCIU Aspecte geopolitice ale conflictului transnistrean	9
Ion VARTA Geneza conflictului transnistrean	21
Dumitru C. GRAMA Nelegitimitatea creării așa-numitei republici moldovenești nistrene	28
Viorica OLARU-CEMÂRTAN Fenomenul transnistrean și natura sa	47
Boris MURAVSCHI Acțiunile poliției în cadrul conflictului armat	65
Vasile GROSU Despre acțiunile militare și armele din dotare	69
Vitalie CIOBANU Armata în timpul războiului de pe Nistru	72
Anatol ȚĂRANU Aspecte diplomatice ale războiului de pe Nistru	84
Andrei SMOCHINĂ Principiile soluționării pe cale pașnică a diferendului nistrean	97
Alexandru GORGAN Rolul structurilor de forță în contracararea acțiunilor antistatale. Consecințe și probleme	102
Андрей КОВРИГ Вооруженный конфликт на Днестре (1991-1992 г.г.) в контексте гуманитарного права: некоторые аспекты	108
Corina TOMA Rolul conflictelor interetnice în geneza disensiunilor politice din Europa postsovietică	132

CONTENTS

Nicolae ENCIU Geopolitical aspects of the Transnistrian conflict	9
Ion VARTA The genesis of Transnistrian conflict	21
Dumitru C. GRAMA Creation illegitimacy of so-called Transnistrian Moldovan Republic	28
Viorica OLARU-CEMÂRTAN Transnistrian phenomenon and its nature	47
Boris MURAVSCHI Police actions in armed conflict	65
Vasile GROSU On military actions and supplied weapons	69
Vitalie CIOBANU Army during the war on the Nistru	72
Anatol ȚĂRANU Transnistrian conflict diplomatic aspects	84
Andrei SMOCHINĂ Principles of peaceful settlement of Transnistrian conflict	97
Alexandru GORGAN The role of force structure in combating anti-state actions. Implications and issues	102
Andrei COVRIG Armed conflict on the Nistru (1991-1992) in the context of humanitarian law: Some aspects	108
Corina TOMA The role of ethnic conflicts in the genesis of political dissension in post-Soviet Europe	132

Onorată asistență!

Stimați academicieni, profesori și cercetători, acest eveniment științific de mare importanță pentru istoriografia noastră națională, oferă tuturor celor prezenți posibilitatea de a pune unele accente indispensabile pentru restabilirea adevărului istoric privitor la acțiunile de luptă din primăvara-vara anului 1992. Îmi exprim compasiunea sinceră față de toți cei care au avut de suferit de pe urma acelor evenimente tragice. Sunt convins că, onorându-i pe eroii căzuți în luptele de la Nistru, oferim și generațiilor posibilitatea de a cunoaște adevărul despre acele evenimente și despre unele aspecte care, din cauza conjuncturilor existente sau neconștientizării lacunelor din activitatea noastră, au rămas ignorate.

Amploarea și calitatea acestei activități permite să lansăm inițiativa unor manifestări care să însoțească nu doar momentele comemorative, ci și să se organizeze în mod curent.

Războiul de la Nistru este un capitol tragic din istoria poporului nostru. Trebuie să păstrăm vie memoria și onoarea celor care și-au jertfit viața pentru idealurile noastre naționale.

În aceste zile, când comemorăm sacrificiul celor căzuți la datorie, ar trebui să susținem un examen de conștiință, să înțelegem marea responsabilitate pe care o avem cu toții în consolidarea sentimentului de patriotism și promovarea istoriei naționale.

Am siguranța că această conferință științifică va fi un succes. Sperăm la o colaborare mai strânsă dintre armată și mediul științific, în scopul realizării de noi proiecte și obiective de importanță maximă pentru stat și pentru cetățenii lui.

***Cuvânt de salut la deschiderea lucrărilor Conferinței,
rostit de Vitalie MARINUȚA,
Ministrul Apărării al Republicii Moldova***

Onorată asistență!

Am misiunea să salut, din partea conducerii Academiei de Științe a Moldovei, pe toți participanții la conferința consacrată comemorării a 20 de ani de la începutul acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova. Această întrunire științifică, organizată de Institutul de Istorie, Stat și Drept în colaborare cu Centrul de Cultură și Istorie Militară, este parte a unui plan amplu al Guvernului Republicii Moldova privind comemorarea celor două decenii de la declanșarea războiului de la Nistru și reprezintă un răspuns la inițiativa din 2010 a Parlamentului Republicii Moldova de a declara ziua de 2 martie drept Zi de comemorare a victimelor conflictului armat din primăvara-vara anului 1992.

Conflictul transnistrean a fost și rămâne un factor destabilizator în dezvoltarea Republicii Moldova. El reprezintă nu doar de un conflict politic și teritorial, ci și unul internațional, în care, de la bun început, s-au implicat activ Federația Rusă și alte state, care și acum au un impact asupra procesului de soluționare. În mare parte, viitorul identității politice a Republicii Moldova va fi determinat și condiționat de evoluția fenomenului transnistrean, de reglementarea acestuia și de modalitatea de soluționare a dilemelor ce îl însoțesc. Prezența unui conflict nesoluționat în Moldova slăbește încrederea țărilor vecine în caracterul permanent al frontierelor existente și alimentează speculațiile referitoare la un potențial revizionism teritorial, contribuind astfel la menținerea tensiunii latente în regiune. Acest lucru ne obligă să reflectăm asupra evenimentelor istorice pentru a înțelege mai bine situația actuală și pentru a eficientiza reglementarea așa-numitului conflict înghețat.

Este important ca astăzi istoricii să exprime o poziție clară în raport cu problema conflictului armat din 1991-1992, iar societatea să conștientizeze importanța lui în contextul apărării integrității și independenței Republicii Moldova.

Astăzi, avem datoria să aducem un omagiu celor căzuți, să recunoaștem meritul deosebit al participanților la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova și să-i susținem pe cei care au avut de suferit în timpul agresiunii militare din anul 1992.

*Cuvânt-înainte la deschiderea lucrărilor Conferinței,
rostit de Mariana ȘLAPAC
Vice-președinte al Academiei de Științe a Moldovei*

Nicolae ENCIU

ASPECTE GEOPOLITICE ALE CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

Nistrul ca frontieră naturală între două spații geopolitice

După cum afirmă cercetătorii separatismului transnistrean, cauzele războiului declanșat în primăvara anului 1992 sunt multiple, cu rădăcini adânc implantate în istorie. Deși s-a produs ca o reacție la procesul de declin și descompunere a imperiului sovietic, conflictul transnistrean apare ca acțiunea unei mine istorice cu efect întârziat, plasată de regimul stalinist la temelile RSS Moldovenești în 1940, sau chiar mai devreme, în 1924, când a fost fabricată entitatea autonomă moldovenească de la Tiraspol, în vederea exportării peste Nistru a revoluției proletare¹.

Suferințele istorice majore ale Moldovei dintre Prut și Nistru, susține în mod justificat V. Bârsan, provin din faptul că Nistrul constituie frontiera naturală dintre două spații geopolitice: spațiul sud-est european și spațiul „slav”. Din acest motiv, stăpânirea Nistrului a constituit un obiectiv esențial al strategiilor imperiilor prin care s-au manifestat politic aceste spații². În funcție de raportul de forțe dintre spațiul slav și cel sud-est european, frontiera politică dintre ele s-a deplasat între Nistru și Prut. Astfel, o dată cu scăderea puterii otomane și ascensiunea celei rusești, frontiera s-a situat pe râul Prut (1812). Prin prăbușirea țarismului și afirmarea pe harta

---

* **Nicolae Enciu**, doctor habilitat în istorie.

¹ Gheorghe E. Cojocaru, *Separatismul în slujba Imperiului*, Ed. Civitas, Chișinău, 2000, p.6-10; *Idem*, *Cominternul și originile „moldovenismului”*: *Studiu și documente*, Ed. Civitas, Chișinău, 2009, passim.

² Victor Bârsan, *Masacrul inocenților. Războiul din Moldova, 1 martie – 29 iulie 1992*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p.11.

Europei a României Mari, frontiera s-a mutat pe Nistru (1918). Prin victoria Rusiei sovietice în cel de-al doilea război mondial, frontiera revine iarăși pe Prut (1944), situație ce se va menține până la începutul anilor 90³. În fine, în urma proclamării independenței Ucrainei (24 august 1991), a Republicii Moldova (27 august 1991) și a dispariției Uniunii Sovietice (decembrie 1991), Rusia a rămas nu doar cu 76% din teritoriul fostei URSS, cu 60% din populația acesteia și cu 50% din produsul intern brut al Uniunii, ceea ce a redus-o de la statutul de supraputere mondială la cel de putere regională⁴, ci și a fost pusă în fața perspectivei reale de a pierde cel mai important cap de pod spre Europa de Sud-Est, pentru cucerirea căruia, conform unor estimări, au fost sacrificate viețile a circa 150.000.000 de oameni⁵.

În situația creată, apreciind că Mihail Gorbaciov ar fi fost „o marionetă a Occidentului care a dezintegrat Uniunea Sovietică în profitul Vestului”; că „prăbușirea Uniunii Sovietice a fost finanțată cu trilioane de dolari”⁶; că, în definitiv, „Rusia a cedat Occidentului fără niciun fel de garanții cele mai importante avanposturi strategice și spații geopolitice, a fost lipsită de securitatea hotarelor prin aplicarea doctrinei „pluralismului politic”⁷, noua conducere a Federației Ruse nu a găsit o soluție mai potrivită decât să reacționeze în binecunoscuta manieră imperială, taxând noile state independente apărute în spațiul ex-sovietic drept „așa-zise state suverane” («суверенные коммуналки»), „niște entități accidentale, instabile și efemere” cărora, în vederea restabilirii securității strategice și geopolitice a Federației Ruse, ar fi necesar să li se reducă din dreptul peremptoriu la independență politică prin integrarea lor graduală, dar cât mai rigidă, în cadrul Comunității Statelor Independente⁸.

Scenariul aplicat de liderii de la Kremlin în republicile „rebele” a fost pretutindeni pe cât de rudimentar, pe atât de rezultativ: sabotarea pe toate căile posibile a eforturilor de emancipare a popoarelor fostei Uniuni, inflamarea și stimularea conflictelor interetnice pentru ca, în consecință, Moscova să intervină în postura

³ *Ibidem*, p.11-12.

⁴ *Политология. Учебное пособие для вузов / Составитель и ответственный редактор А. А. Радугин*, Изд. «Центр», Москва, 1998, p. 218; Chauprade, Aumeric, Thual, François, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori* / Traducere, note și postfață de Șerban Dragomirescu, Ed. Corint, București, 2003, p.288.

⁵ Кодин, Михаил И., *Россия в «сумерках» трансформаций. Эволюция, революция или контрреволюция? Политика. Идеология. Нравственность*, Изд. «Молодая гвардия», Москва, 2001, p. 30.

⁶ Ascultându-l pe Alexandr Zinoviev // *Săptămâna*, an. VII, nr. 22 (286), 29 mai 1998

⁷ Кодин, Михаил И., *Россия в «сумерках» трансформаций. Эволюция, революция или контрреволюция? Политика. Идеология. Нравственность*, p. 25.

⁸ *Ibidem*, p.15, 44.

de „pacificator”⁹. Edificatoare în această privință este confesiunea președintelui Snegur, făcută în alocuțiunea rostită cu prilejul deschiderii Ambasadei SUA la Chișinău, la scurt timp de la declanșarea conflictului din Transnistria: „Sincer vorbind, nu ne-am așteptat ca anume poporul nostru, ospitalier, blând și răbdător cu oricine i-a trecut pragul, ca anume poporul nostru, deci, să treacă prin asemenea zile de grea încercare cum sunt cele pe care le trăim acum”. Calificând evenimentele din stânga Nistrului drept „un conflict sângeros și absurd, dar diabolic regizat”¹⁰, președintele Republicii Moldova deconspira, în acest mod, nedorința Federației Ruse de a recunoaște independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, precum și, implicit, neputința autorităților centrale republicane de a gestiona eficient procesele politice, economice, militare și de altă natură de pe teritoriul Moldovei în hotarele anului 1990.

Dincolo de considerentele geopolitice ale declanșării conflictului din Transnistria, a mai existat, indiscutabil, și un important element emotiv și psihologic, ce a condus la intervenția sfidătoare a Rusiei anume în momentul admitterii Republicii Moldova în Organizația Națiunilor Unite. Către începutul lunii martie a anului 1992, independența Republicii Moldova fusese recunoscută de peste 100 de state ale lumii. În mai puțin de un an de la proclamarea independenței, conducerea Republicii Moldova înregistrase o serie de succese incontestabile în domeniul politicii externe. S-a reușit, bunăoară, stabilirea unor relații promițătoare și extrem de avantajoase cu SUA, administrația Casei Albe angajându-se să favorizeze investițiile de capital în economia națională, în vederea tranziției la economia liberă de piață. În cadrul întrevederii din 18 februarie 1992 între președintele Snegur și președintele SUA, George Bush, s-a constatat că stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări „constituie un pas decisiv în direcția acordării Republicii Moldova a clauzei națiunii celei mai favorizate”¹¹.

La același capitol al realizărilor politicii externe a Republicii Moldova se înscrie și stabilirea unor relații privilegiate, fraterne, cu România, conștientizându-se tot mai mult adevărul că „avem aceeași limbă, aceiași domnitori, în mare măsură aceeași istorie și același destin”, din care considerent „nu putem să nu trăim bine cu frații noștri din cauza ambițiilor ideologice învechite ale unora”¹². Mai mult

⁹ Victor Bârsan, *Masacrul inocenților. Războiul din Moldova, 1 martie – 29 iulie 1992*, p. 6.

¹⁰ *Ambasada americană la Chișinău / Alocuțiunea lui M.Snegur // Moldova Suverană*, nr. 40 (17910), 21 martie 1992.

¹¹ *Comunicat despre întrevederea dintre Președintele Republicii Moldova M. Snegur și Președintele SUA George Bush // Moldova Suverană*, nr. 28 (17898), 21 februarie 1992.

¹² *Jur solemn să slujesc cu credință poporul / Discursul inaugural rostit de președintele Republicii Moldova, domnul Mircea Snegur, cu prilejul instalării în funcție // Moldova Suverană*, nr. 8 (17878), 16 ianuarie 1992.

chiar, sfidând constrângerile geopolitice la care era supusă Republica Moldova, președintele Snegur a ținut să menționeze, în discursul inaugural cu prilejul investiției sale în funcție, că „drumul nostru este anevoios, dar ține spre Europa, unde, sunt sigur, vom ajunge”¹³.

Cu toate că șeful statului semnase la 21 decembrie 1991 controversatul Protocol de constituire a CSI, pasul respectiv a fost făcut cu intenția soluționării gravelor probleme economice și financiare cu care se confrunta Republica Moldova, Comunitatea Statelor Independente fiind considerată, la acea etapă, nu mai mult decât „o entitate tranzitorie pe calea divorțului civilizată”¹⁴. Aderând la CSI, autoritățile Republicii Moldova nu preconizau în niciun caz reintegrarea republicii în spațiul de influență al moștenitorilor imperiului sovietic, făcând, de cele mai multe ori, opinie separată și chiar diametral opusă celei promovate de oficialitățile Federației Ruse. Astfel, în cadrul reuniunii din 14 februarie 1992 de la Minsk a conducătorilor statelor-membre ale CSI, trei țări – Republica Moldova, Ucraina și Azerbaidjanul – au refuzat categoric să adere la forțele militare unite ale CSI, anunțându-și partenerii că doresc să-și creeze armate naționale proprii¹⁵. În aceeași ordine de idei, la întâlnirea de la Kiev din 25 februarie 1992 a șefilor de guverne ale statelor din fosta URSS s-a discutat mecanismul realizării Memorandumului privind modul de rambursare a datoriei externe a fostei URSS, semnat în noiembrie 1991. În cadrul întâlnirii, la care au participat reprezentanții tuturor celor 14 republici ex-sovietice, dar în absența semnificativă a delegației ruse, premierul V. Muravschi a cerut, între altele, respectarea următoarelor condiții: a) stabilirea părții republicii în activele fostei Uniuni, inclusiv a datoriilor altor state față de fosta URSS, precum și a cotei Republicii Moldova în rezervele de aur, în fondul de diamante, a cotei pentru întreținerea ambasadelor și reprezentanțelor de peste hotare; b) Banca, desemnată să opereze achitarea de către republici a părții lor de datorie externă, să fie scoasă de sub jurisdicția Băncii Centrale a Federației Ruse și să fie înregistrată în cadrul Băncii Naționale a Republicii Belarus¹⁶.

În prezent, fiind cunoscut inclusiv „comportamentul nu prea treaz” (în sens direct și figurat) al președintelui rus B. Elțin, caracterul ambiguu al numeroaselor sale declarații făcute în fața propriilor cetățeni și a opiniei publice internaționale¹⁷, putem admite cu o mare doză de certitudine că anume orientarea politicii externe

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Кодин, Михаил И., *Россия в «сумерках» трансформаций. Эволюция, революция или контрреволюция? Политика. Идеология. Нравственность*, p.41-42.

¹⁵ Moldova Suverană, nr. 27 (17897), 19 februarie 1992.

¹⁶ Moldova Suverană, nr. 30 (17900), 27 februarie 1992.

¹⁷ Кодин, Михаил И., *Россия в «сумерках» трансформаций. Эволюция, революция или контрреволюция? Политика. Идеология. Нравственность*, p. 12.

a Republicii Moldova în primul an de independență, opiniile tranșante expuse în cadrul reuniunilor șefilor de state și de guverne ale CSI, precum și intențiile iluzorii ale conducerii republicii de a fi tratată pe picior de egalitate în cadrul CSI, dar și în raport cu Moscova, - toate acestea l-au iritat și l-au incomodat în mod vădit pe liderul autoritar de la Kremlin, determinându-l, prin prisma cunoscutului său comportament, să recurgă la „pedepsirea exemplară” a acestei republici „rebele”.

Ard malurile Nistrului

Cu toate că liderii separatiști de la Tiraspol au provocat vărsări de sânge încă în noiembrie 1990, septembrie și decembrie 1991¹⁸, adevăratul război împotriva Republicii Moldova a fost declanșat în noaptea de 1 spre 2 martie 1992, la orele 22⁰⁰, când secția raională de poliție Dubăsari a fost sesizată în legătură cu o încăierare dintre niște tineri în zona fabricii de confecții. La locul incidentului s-au deplasat trei colaboratori ai secției raionale de poliție Dubăsari, care au fost atacați de gardiști și cazaci înainte de a putea interveni în conflictul pentru care fuseseră chemați. În urma incidentului, o căpetenie a cazacilor a fost rănită mortal¹⁹. Această provocare a fost instrumentată de autoritățile ilegale separatiste pentru a disloca și ultima secție de poliție subordonată Chișinăului dintr-un oraș transnistrean.

La 2 martie, la ora unu noaptea, gardiștii și cazacii au încercuit secția raională de poliție Dubăsari și, în jurul orei patru dimineața, au pătruns în sediul secției, dezarmând și arestând 34 de polițiști²⁰. Deja în dimineața zilei de 2 martie, pe toate podurile și șoselele de pe malul stâng al Nistrului au fost instalate posturi de gardiști și cazaci, având în dotare armament și transportoare blindate.

Luptele au continuat cu o intensitate sporindă pe parcursul zilei de 3 martie, când secția raională de poliție Dubăsari, redislocată provizoriu în satul Cocieri, a fost atacată de grupuri de separatiști și cazaci înarmați cu pistoale-automat, mitraliere, grenade și cu alt armament modern. În urma luptelor de mare amploare, s-au înregistrat morți și răniți, inclusiv printre civili²¹. În jurul orei 17⁰⁰, în satul Cocieri au ajuns primele efective trimise de la Chișinău: o unitate de poliție cu destinație specială, care a trecut Nistrul pe gheață, întrucât podurile fuseseră blocate de gardiști. În momentul trecerii Nistrului, gardiștii de la barajul hidrocentralei Dubăsari au ridicat zăgăzurile, pentru ca gheața să se acopere cu un strat de apă și, eventual, să se spargă mai ușor; totuși, traversarea s-a încheiat cu bine.

¹⁸ Moldova Suverană, nr. 20 (17890), 6 februarie 1992.

¹⁹ *Comunicat al biroului de presă al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova // Moldova Suverană*, nr. 32 (17902), 3 martie 1992.

²⁰ Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p.74.

²¹ *Atac asupra satului Cocieri // Moldova Suverană*, nr. 33 (17903), 5 martie 1992.

În aceeași seară, trupele speciale de poliție i-au alungat pe gardiști și pe cazaci din cazarma de lângă satul Cocieri, pe care militarii Armatei a 14-a au eliberat-o, punând-o la dispoziția rebelilor²².

Revenit în după-amiaza de 3 martie de la New York, președintele Snegur a avut, în dimineața zilei următoare, o întrevvedere tête-à-tête la Chișinău cu liderul separatist de la Tiraspol, Igor Smirnov, în cadrul căreia a constatat că acesta „continuă să insiste asupra statalității Transnistriei, respingând astfel propunerea (...) privind organizarea unei zone economice libere”. Discuțiile au continuat în cadrul comisiei de conciliere conduse de prim-viceprim-ministrul A. Sangheli, anunțându-se chiar că s-a convenit asupra „încetării focului în localitățile din stânga Nistrului”²³.

Conflictul însă o dată provocat, s-a derulat în continuare conform scenariului după care fusese regizat în prealabil. Pe parcursul zilei de 5 martie, circa 800 de cazaci-mercenari ruși au sosit la Tiraspol și, după ce au staționat pentru masa de prânz, s-au deplasat în direcția orașului Dubăsari²⁴. Ca urmare, izbucnit în orașul Dubăsari, conflictul armat s-a extins, în doar câteva zile, asupra satelor Coșnița, Cocieri, Pohrebea, Doroțcaia, Speia, Tocmagiu, Delacău, Mălăiești etc.²⁵, riscând să degenereze dintr-un conflict local în unul regional. În cadrul programului informativ „Novosti” din 8 martie al companiei ruse „Ostankino”, s-a comunicat, bunăoară, cum că în conflictul de pe malul stâng al Nistrului s-ar fi implicat cetățeni ai statului vecin România și că de pe teritoriul Republicii Moldova ar fi fost transportate în România 28 de sicrie²⁶. Aceste afirmații aveau ca scop justificarea prezenței cazacilor ruși în Transnistria, pregătindu-se, totodată, terenul pentru implicarea forțelor Armatei a 14-a în conflictul armat. În pofida dezmințirii oficiale, oferite de Ministerul de Externe al României, precum și a repetatelor proteste ale președintelui M. Snegur adresate conducerii companiei „Ostankino” și președintelui B. Elțin, Moscova și-a continuat impasibilă campania de dezinformare a opiniei publice internaționale pe tot parcursul conflictului armat. Disperat, la un moment, de amploarea și gravitatea falsificării evenimentelor din zona de est a Republicii Moldova, M. Snegur a recurs la suspendarea transmiterii primului canal al companiei „Ostankino” pe întreg teritoriul republicii (4 aprilie 1992), pentru a recunoaște, totuși, la două luni de la decizia respectivă, că „pierdem războiul informațional”²⁷.

²² Victor Bârsan, *Masacrul inocenților: Războiul din Moldova, 1 martie – 29 iulie 1992*, p. 37-38.

²³ Moldova Suverană, nr. 34 (17904), 7 martie 1992.

²⁴ Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p. 96.

²⁵ Gheorghe Budeanu, *Transnistria în flăcări*, Ed. Universitas, Chișinău, 1993, p. 59-60.

²⁶ Moldova Suverană, nr. 35 (17905), 10 martie 1992.

²⁷ Moldova Suverană, nr. 75 (17945), 4 iunie 1992.

În Apelul Parlamentului Republicii Moldova către Sovietul Suprem al Federației Ruse, difuzat imediat după declanșarea conflictului armat, se menționa că „absența unei reacții adecvate din partea autorităților Rusiei la aceste evenimente poate fi interpretată ca un sprijin tacit de către Rusia (...) al acestor acte de agresiune”²⁸. Este de remarcat și opinia deputatului A. M. Lisețki, cunoscut ideolog al Interfrontului, care aprecia că „aflarea cazacilor pe teritoriul Moldovei independente, acțiunile lor pătează demnitatea și onoarea poporului rus (...). Cazacii sosiți în Moldova, prin însuși comportamentul lor, compromit Rusia (...). Ba mai mult: prin acțiunile lor nesăbuite, cazacii pun semn de egalitate între Rusia și noțiunea de agresor”²⁹.

În calitate de măsură punitivă, la 11 martie 1992, Parlamentul Republicii Moldova i-a suspendat înainte de termen mandatul de deputat liderului separatist de la Tiraspol, I. Smirnov, iar în ziua următoare aceleași măsuri le-au fost aplicate deputaților Gh. Iakovlev, N. Riumin și P. Volkov³⁰.

În ziua de 14 martie au fost aruncate în aer podurile de peste Nistru în zona localităților Vadul lui Vodă și Dubăsari, iar în noaptea de 14 spre 15 martie, liderul comitetului de grevă al femeilor din Tiraspol, cu ajutorul a circa 600 de separatiști și cazaci mercenari, au atacat o unitate militară de lângă Tiraspol din componența Armatei a 14-a, capturând o cantitate importantă de armament și echipament militar modern³¹.

„Cuțitul a ajuns la os, răbdarea e la limită”

De rând cu războiul informațional și cel politico-diplomatic, Rusia a mai recurs și la un alt tip de război împotriva Republicii Moldova, blocând-o din punct de vedere economic și demonstrând, printr-un atare procedeu necivilizat, cvasi-totala dependență economică de Moscova a tânărului stat „independent”.

Până la declanșarea conflictului armat din Transnistria, fosta Bancă de Stat a URSS, devenită Banca Centrală a Federației Ruse și, respectiv, deținătoarea monopolului asupra masei monetare pe întreg teritoriul CSI, instituisese o blocadă asupra conturilor valutare ale întreprinderilor și cetățenilor din Republica Moldova (ianuarie 1992), iar la 12 martie și-a deschis o filială în or. Tiraspol, destrămând astfel fragilul sistem bancar unic al republicii³². În urma blocajului financiar la care a

²⁸ Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, p.96.

²⁹ *Șovinismul cazacilor e o rușine a Rusiei* / Din cuvântarea deputatului Anatolie Lisețki în Parlamentul Republicii Moldova // *Moldova Suverană*, nr. 36 (17906), 12 martie 1992.

³⁰ *Moldova Suverană*, nr. 37 (17907), 14 martie 1992.

³¹ *Moldova Suverană*, nr. 38 (17908), 17 martie 1992.

³² *Consecințele separatismului* // *Moldova Suverană*, nr. 98 (17968), 15 iulie 1992; Mircea Radu

recurs Banca Centrală a Rusiei, pagubele cauzate economiei Republicii Moldova s-au ridicat la enorma sumă de 4,5 miliarde de ruble³³, în timp ce războiul din Transnistria mistuia zilnic zeci de milioane de ruble³⁴.

În situația creată, la 18 martie 1992, M. Snegur și-a asumat obligațiile de Comandant Suprem al Forțelor Armate, semnând în aceeași zi decretul „Cu privire la trecerea sub jurisdicția Republicii Moldova a unităților militare dislocate pe teritoriul ei”, în vederea „creării bazei pentru formarea Forțelor Armate ale Republicii Moldova”³⁵. La 28 martie a fost dat publicității Decretul președintelui Snegur „Cu privire la decretarea stării excepționale pe întreg teritoriul Republicii Moldova”, conducerea directă a statului fiind exercitată prin intermediul Consiliului Suprem de Securitate. În „Apelel către poporul Moldovei”, difuzat în aceeași zi, M. Snegur menționa: „cumpătarea, pentru care am pledat mereu (...) nu ne mai poate ajuta. Este în pericol Demnitatea noastră de Neam. Să ne-o apărăm cu cinste, dându-le riposta cuvenită separatiștilor venetici, trădătorilor Maracuța, Caraman, Chițac și celorlalți de teapa lor”³⁶.

În doar câteva zile, efectivul armatei Republicii Moldova, împreună cu cel al poliției, voluntarilor și rezerviștilor, a ajuns la circa 1.500 de persoane, autoritățile declarându-se ferme în intenția lor de „a da o ripostă hotărâtă celor care vor să ne pună în genunchi”, de a reinstaura în Transnistria structurile puterii legale³⁷. La 1 aprilie, conducerea de vârf a ordonat trimiterea subunităților de poliție în orașul Tighina, aceasta constituind prima acțiune oficială de război între Republica Moldova și separatiștii din Transnistria³⁸. În replică, separatiștii au atacat s. Coșnița cu tiruri de rachete „Alazani”, înregistrându-se, din nou, victime printre militari și civili. Se atestă, totodată, incursiuni ale formațiunilor paramilitare din Transnistria în regiunea satelor Lopatna și Jora de Sus din raionul Orhei, precum și pe teritoriul raioanelor Căușeni și Criuleni. Concomitent cu operațiunile militare, structurile ilegale de la Tiraspol au stopat, la 20 iunie 1992, alimentarea cu gaze a mai multor orașe și raioane din dreapta Nistrului, inclusiv a or. Chișinău.

Sub pretextul apărării drepturilor minorității ruse din Transnistria, formațiunile paramilitare ale separatiștilor, cu participarea ofițerilor și soldaților din Armata a 14-a a Federației Ruse, au declanșat, la 19 iunie 1992, o operațiune militară de amploare împotriva secției orașenești de poliție din Tighina, în vederea lichidării acesteia. Ca răspuns la acțiunile legitime ale autorităților Republicii Moldo-

---

Iacoban, *O cronică a Basarabiei (1990-1995)*, Ed. Junimea, Iași, 1995, p.110.

³³ Moldova Suverană, nr. 41 (17911), 24 martie 1992.

³⁴ Moldova Suverană, nr. 112 (17982), 8 august 1992.

³⁵ Moldova Suverană, nr. 40 (17910), 21 martie 1992.

³⁶ Moldova Suverană, nr. 44 (17914), 29 martie 1992.

³⁷ Moldova Suverană, nr. 45 (17915), 31 martie 1992.

³⁸ *Un război pierdut: Rusia împotriva Moldovei* // Flux, an. IV, nr. 19 (198), 11 mai 2001.

va, care au trimis în oraș trupe suplimentare în ajutorul secției de poliție, unitățile Armatei a 14-a ruse au ieșit din cazărmi, implicându-se în conflict de partea separatiștilor. În zilele imediat următoare, conflictul armat s-a extins pe platourile de la Cocieri, Coșnița și Chițcani, formațiunile separatiștilor operând tiruri de artilerie asupra localităților Holercani, Criuleni, Cruglic, Mășcăuți, Calfa, situate în dreapta Nistrului, în afara zonei de conflict³⁹.

Dacă anterior conducerea Federației Ruse nega faptul implicării Armatei a 14-a în actele de agresiune contra Republicii Moldova, atunci avertismentul lui B. Elțin la adresa lui M. Snegur în urma evenimentelor de la Tighina a pus capăt oricăror dubii în această privință: „Noi suntem în favoarea soluțiilor negociate, dar când sunt zeci și zeci de morți, când războiul se desfășoară la *frontierele noastre* (?! – N.E.), nu putem să rămânem indiferenți și, până la urmă, suntem obligați să reacționăm [...] Noi avem suficiente forțe pentru aceasta. Ar trebui ca Snegur s-o știe”⁴⁰.

Cu mici intermitențe, acțiunile militare au continuat pe tot parcursul lunii iunie, culminând cu atacul Armatei a 14-a din noaptea de 3 spre 4 iulie asupra pozițiilor apărătorilor integrității teritoriale a Republicii Moldova. În cadrul acelor lupte, armata rusă a utilizat artileria reactivă de tipul „Grad-M21”, considerată una din cele mai puternice arme de distrugere în masă și interzisă prin Convenția internațională de la Geneva⁴¹.

În contextul acelor evenimente, la 6 iulie, a avut loc reuniunea la vârf de la Moscova a conducătorilor țărilor-membre ale CSI, care a pus în discuție conflictul armat din raioanele de est ale Republicii Moldova, aprobând reglementările propuse de către președinții B. Elțin și M. Snegur pentru soluționarea pașnică a conflictului. În ziua următoare, în localitatea Limanskoe din Ucraina, reprezentanții militari ai Rusiei, Republicii Moldova și prezinsei „republici nistrene”, în prezența comandantului Armatei a 14-a, A. Lebed, au convenit asupra încetării imediate a focului și retragerii de pe pozițiile de luptă a tehnicii militare grele. După cum se va constata ulterior, partea transnistreană, și de această dată, nu a respectat înțelegerea la care s-a ajuns, condiționând restabilirea păcii de retragerea poliției din stânga Nistrului și din orașul Tighina, precum și de recunoașterea statutului de „stat independent și suveran” enclavei anticonstituționale nistrene⁴².

³⁹ *Nota Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova // Moldova Suverană*, nr. 87 (17957), 24 iunie 1992.

⁴⁰ Cf. Gheorghe E. Cojocaru, *Politica externă a Republicii Moldova. Studii*, Ed. Civitas, Chișinău, 1999, p. 93.

⁴¹ *Atac mișelesc / Comunicat special al Ministerului Apărării al Republicii Moldova // Moldova Suverană*, nr. 93 (17963), 7 iulie 1992.

⁴² Gheorghe E. Cojocaru, *Politica externă a Republicii Moldova. Studii*, p. 102.

„Principalul este că e pace”

În ziua de 21 iulie 1992, M. Snegur și B. Elțin au semnat la Moscova, în prezența liderului separatist de la Tiraspol, I. Smirnov, „Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova”⁴³, document ce a marcat încetarea oficială a războiului din Transnistria, detensionarea climatului politic și revenirea societății la activitățile ei obișnuite. Principiile fundamentale ale încetării focului și reglementării politice a conflictului prevedeau:

- respectarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova;
- respectarea riguroasă a drepturilor omului, inclusiv a persoanelor aparținând minorităților etnice;
- stabilirea, prin metode politice, inclusiv pe cale parlamentară, a unui statut special, în cadrul Republicii Moldova, pentru teritoriul de pe malul stâng al Nistrului;
- acordarea dreptului de a-și hotărî singură soarta populației de pe malul stâng al Nistrului, în caz că Republica Moldova și-ar modifica statutul de stat independent;
- excluderea oricăror acțiuni care ar putea împiedica reglementarea conflictului pe cale pașnică.

„Principalul este că e pace”, așa a apreciat M. Snegur importanța Convenției de la Moscova, în timp ce B. Elțin, promovând consecvent linia Moscovei în spațiul sud-est european, „și-a exprimat speranța că Republica Moldova va găsi în timpul apropiat posibilitatea de a deveni membru cu drepturi depline al CSI”⁴⁴. La rândul său, revenit de la Moscova, I. Smirnov a declarat că, prin semnarea Convenției din 21 iulie, „republica nistreană moldovenească” a fost recunoscută atât *de facto*, cât și *de jure*, motiv din care „va continua linia promovată până în prezent”, în vederea admiterii în ONU și în alte organisme internaționale⁴⁵. În același context și în deplin consens cu linia oficială a Moscovei, comandantul Armatei a 14-a ruse, A. Lebed, a schițat, în a treia zi după semnarea Convenției, trei căi posibile de autodeterminare a Transnistriei: „a) dacă poporul Transnistriei dorește unirea cu Rusia, să se urmeze exemplul regiunii Kaliningrad; b) lucrurile se vor limpezi, Ucraina se va uni din nou cu Rusia și atunci Transnistria va intra în această nouă formațiune statală și c) crearea unui stat independent, având legături economice

⁴³ Moldova Suverană, nr. 103 (17973), 23 iulie 1992.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Moldova Suverană, nr. 105 (17975), 28 iulie 1992.

trainice cu Rusia și Ucraina⁴⁶, ultima variantă constituind, în viziunea generalului rus, „calea cea mai reală”. Același militar califica, la 14 septembrie, Tricolorul Republicii Moldova drept „drapel fascist”, iar B. Elțin, completând afirmațiile iresponsabile ale lui Lebed, va insista, la 8 octombrie 1992, ca raioanele estice ale Republicii Moldova să fie transformate neapărat în republică⁴⁷.

În războiul de la Nistru au fost înregistrați, de ambele părți, circa 802 morți și peste 5.000 de răniți, inclusiv din rândurile populației civile⁴⁸. Daunele materiale cauzate de conflictul armat au fost estimate la circa 12 miliarde de ruble, la cursul de schimb al anului 1992, restabilirea localităților și a obiectivelor distruse necesitând cel puțin 15 miliarde de ruble. Operațiunile militare au provocat un val de circa 108.000 de refugiați, 51.000 dintre care s-au stabilit în 38 de localități de pe malul drept al Nistrului, iar alte 57.000 – în Ucraina⁴⁹.

Spre un nou curs al politicii externe

Încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cunoscutul geopolitician german Friedrich Ratzel (1844-1904) afirma că războiul constă în „a plimba frontiera pe teritoriul altcuiva”. În consecința confruntării, menționa întemeietorul geopoliticii clasice germane, două dinamici opuse sfârșesc prin a se stabiliza în lungul unei linii de front, pe care compromisul și pacea sfârșesc prin a o transforma în frontieră⁵⁰. Indiferent dacă în războiul declanșat împotriva Republicii Moldova în primăvara anului 1992 Federația Rusă s-a condus sau nu de respectiva teză geopolitică, nu putem avea nici un dubiu că aceasta reflectă atât mersul, cât și consecințele conflictului transnistrean.

Războiul din Transnistria a avut consecințe multidimensionale și traumatizante, marcând profund întreaga evoluție ulterioară a evenimentelor și proceselor politice, economice, sociale și culturale din Republica Moldova. Convenția de la Moscova din 21 iulie 1992 a fost considerată, în mod justificat, drept „apăsătoare”, iar condițiile acesteia – „un eșec nu doar al unei persoane, ci și unul colectiv”⁵¹.

O primă concesie serioasă a Chișinăului oficial, făcută separatiștilor transnistreni, a fost acordarea dreptului de a-și hotărî singuri soarta „în cazul modificării statutului de stat independent al Republicii Moldova”. O altă concesie nejustificată

⁴⁶ Moldova Suverană, nr. 104 (17974), 25 iulie 1992.

⁴⁷ Moldova Suverană, nr. 135 (18005), 19 septembrie 1992; nr. 152 (18022), 20 octombrie 1992.

⁴⁸ Moldova Suverană, nr. 132 (18002), 15 septembrie 1992.

⁴⁹ Moldova Suverană, nr. 116 (17986), 15 august 1992.

⁵⁰ Ionel Nicu Sava, *Geopolitica. Teorii și paradigme clasice. Școala geopolitică germană*, Ed. Info-Team, București, 1997, p.19-64.

⁵¹ Moldova Suverană, nr. 120 (17990), 22 august 1992.

a fost abandonarea formulei cvadripartite de reglementare a conflictului (Moldova, România, Rusia, Ucraina) care a fost înlocuită printr-o formulă tripartită: participarea României și Ucrainei a fost înlocuită de cea a grupării separatiste de la Tiraspol. În cele din urmă, prin semnarea Convenției din 21 iulie 1992, a fost oficializată prezența unităților rusești pe o perioadă nedeterminată, sub falsul pretext al „menținerii păcii”, știindu-se că tocmai această prezență a constituit unul din principalii factori ai declanșării și alimentării conflictului armat.

Cedările unilaterale au fost dublate și de o turnură vizibilă în cursul politicii externe a Republicii Moldova. Dacă la începutul lunii iunie 1992, „după o analiză mai profundă a evenimentelor din stânga Nistrului”, M. Snegur ajunsese la concluzia că „sporirea agresivității Rusiei în Moldova de Est nu e deloc întâmplătoare”, că „Moscovei nu-i este pe plac politica noastră independentă și ea folosește orice mijloc, și în primul rând separatismul, pentru a putea schimba orientarea republicii și a instaura la Chișinău un regim pro-moscovit”, la începutul lunii următoare președintele Republicii Moldova formula deja într-un mod pe cât de paradoxal, pe atât de explicabil însă o opinie diametral opusă, afirmând că „în etapa actuală, ar fi de folos pentru Moldova ca ea să participe la această Comunitate”, din simplul considerent că „a apărut un anumit optimism față de CSI”⁵².

SUMMARY

The present communication is an attempt to approach from a geopolitical perspective the armed conflict triggered in the spring of 1992 in the Eastern region of the Republic of Moldova.

Key issues addressed in the communication refer to (a) the river Dniester as a natural border between two geopolitical areas, (b) the circumstances of the Russian military aggression on the day of admission of Moldova to the United Nations and (c) changing of the foreign policy course of the Republic of Moldova as a result of the military conflict in the spring and summer of 1992.

---

⁵² Moldova Suverană, nr. 75 (17945), 4 iunie 1992; nr. 95 (17965), 9 iulie 1992.

Ion VARTA

GENEZA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

Conflictul transnistrean s-a pliat perfect pe specificul istoric al acestei regiuni, cel al unei prezențe aproape neîntrerupte a teritoriului din stânga Nistrului în componența Imperiului Rus și a celui sovietic, ca urmare a anexării lui la Rusia, după războiul ruso-turc din anii 1787-1791 și semnarea Tratatului de pace de la Iași de la 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792. Procesele de deznaționalizare și asimilare a populației din această regiune au înregistrat cote mai mari decât în Basarabia. În acest spațiu, procesele demografice, ca urmare a unei politici de colonizare cu populație slavă – rusă și ucraineană –, mult mai ample și de o durată mai mare, au condus la transformarea populației românești din această regiune din una majoritară în una minoritară. Propaganda proimperială și prosovietică s-a desfășurat mai mult timp decât în dreapta Nistrului. Efectele cele mai nocive ale unor asemenea politici s-au remarcat în perioada interbelică, când Basarabia a făcut parte din componența Statului Român. Relațiile tensionate sovieto-române din acea perioadă, dar și propaganda furibundă a Kominternului, care pregătea opinia publică pentru un export de revoluție proletară în sud-estul Europei, România (căreia i s-a construit, cu multiple eforturi și tenacitate, imaginea de dușman al muncitorilor și țăranilor din URSS și RASSM) urmând a fi prima sa victimă, au condus la o demonizare a tot ce era românesc. Aceste circumstanțe au fost exploatate abil de centrul imperial în perioada mișcărilor de emancipare națională de la sfârșitul anilor 80 ai secolului al XX-lea.

* **Ion Varta**, doctor în istorie.

URSS, conform mai multor experți, corespunde într-un tot al criteriilor definiției clasice a unui imperiu. Vom invoca una dintre multiplele definiții ale conceptului de *imperiu* care, în viziunea noastră, corespunde cel mai exact situației din URSS: „imperiul întru-chipează totalitatea întunecată a dominației și constrângerii nelimitate; în același timp, această noțiune se dovedește a fi un sinonim pentru neologismul incomod al «lumii-sistem» (worldsystem)... imperiul evocă și un principiu unificator pentru un univers ordonat, înconjurat de elementele distructive ale haosului și barbariei. Imperiul este, în același timp, asociat fie cu splendoarea trecută a claselor superioare din metropole, fie cu exploatarea și dominația exercitate de ele în colonii. Un imperiu este, simultan, un agresor și un expansionist neobosit și de neînving, dar și un colos care stă pe picioare de lut... Imperiul este o «închisoare a popoarelor», dar tot imperiul reprezintă garantul păstrării originalității și diferențelor locale în fața proiectelor de standardizare (ale statelor naționale)...”¹.

Ca și toate imperiile, nici cel sovietic nu putea să dureze veșnic. O dată cu declanșarea proceselor de restructurare a acestuia, în baza unei politici numite *perestroika*, procesul de disoluție a colosului „pe picioare de lut” a intrat într-o fază ireversibilă. Eșecul lui M. Gorbaciov de a obține efecte pozitive în domeniul reformei economice² a accelerat procesul de descompunere a imperiului sovietic. Unul din exponenții de vârf ai interesului conservării imperiului sovietic a fost A. Lukianov, ultimul președinte al Sovietului Suprem al URSS, care a avut un rol covârșitor în instigarea tendințelor separatiste și secesioniste ale liderilor autoprocamați de la Tiraspol și Comrat, sprijinind înființarea celor două republici anti-constituționale – Găgăuză și Transnistreană³. La 12 aprilie 1991, A. Lukianov a aprobat demersul autorităților regimului anticonstituțional de la Tiraspol privind „lichidarea organelor legale de menținere a ordinii de drept în zona răsăriteană a Moldovei și înființarea altora noi”⁴. Astfel, documentul semnat de președintele Sovietului Suprem al URSS a constituit temeiul juridic justificativ al tuturor pretențiilor regimului separatist și secesionist din raioanele din stânga Nistrului, dar și al acțiunilor acestuia de confruntare deschisă cu autoritățile legitime ale Republicii Moldova, care au culminat cu declanșarea războiului moldo-rus.

O bună parte a nomenclaturii sovietice și de partid din raioanele din stânga Nistrului, dar și administrația întreprinderilor de subordonare unională, ghidată

¹ AB IMPERIO, nr. 1, 2005, p.33, în: Andrei Cușco, Igor Cașu, Yuri Josanu, *Imperii, naționalisme și sisteme politice*, Chișinău, 2009, p.33.

² Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei*, Chișinău, 2002, p. 263.

³ Iulian Chifu, *Război diplomatic în umbra Kremlinului*, Iași, 1997, p. XXIII.

⁴ *Ibidem*.

din centrul imperial, au manifestat atitudini ostile chiar în debutul procesului de emancipare națională a populației titulare, în special, față de adoptarea legislației privind limba de stat. În acest sens s-a făcut remarcată administrația întreprinderilor din cadrul complexului militar-industrial, care avea o subordonare foarte rigidă față de autoritățile ierarhic superioare de la Moscova și care a reprezentat forța de șoc în acțiunile ulterioare de nesubordonare față de autoritățile republicane, precum și în cele de escaladare a conflictului transnistrean. Anume la aceste întreprinderi au fost create primele detașamente muncitorești înarmate, compuse din reprezentanții etnicilor ruși și altor minorități rusificate⁵. Așa-numitul „conflict transnistrean” capătă un contur tot mai deslușit în vara lui 1989, în ajunul adoptării de către Chișinăul oficial a legislației lingvistice și ia amploare în toamna aceluiași an, culminând cu declanșarea grevelor împotriva politicii lingvistice promovate de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova. Aceste greve tindeau spre menținerea imperiului, fapt care asigura „superioritatea lingvistică a rușilor în viața socială, economică și culturală”⁶.

Replica acestor forțe secesioniste și antimoldovenești, dirijate din exterior, la procesul obiectiv de recuperare a valorilor culturale și identitare ale populației titulare a fost: sabotarea fățișă a tuturor deciziilor adoptate de Chișinăul oficial și refuzul de a le implementa în raioanele din stânga Nistrului; cultivarea unui curent de opinie ostil autorităților legitime ale Republicii Moldova, inocularea sentimentului de frică unei categorii importante a populației din regiunea de est, mai ales celei rusolingve, prin intermediul unui arsenal propagandistic sofisticat, care, la un moment dat, a atins cotele unei adevărate psihoze antimoldovenești și antiromânești. Presa periodică, posturile de radio și de televiziune din raioanele din stânga Nistrului au fost subordonate în totalitate aparatului propagandistic al regimului separatist și secesionist de la Tiraspol, aducând o contribuție substanțială la tensionarea relațiilor cu autoritățile legitime ale Republicii Moldova.

Acest conflict alimentat în mod artificial de către forțele proimperiale de la centru, care avea la bază o serie de diferențe culturale, s-a transformat dintr-un conflict intercultural, derivat din percepția diferită asupra necesității obiective de recuperare a unor valori culturale de către populația titulară, într-un conflict politic.

Legislația cu privire la funcționarea limbii de stat și a limbilor grupurilor etnice din Republica Moldova este cea mai tolerantă în comparație cu alte republici ex-sovietice, mai ales, cu Țările Baltice. Cu toate acestea, în Republica Moldova conflictul intercultural a înregistrat o escaladare, care a condus la transformarea acestuia într-un conflict politic, teritorial, ajungându-se chiar la un război moldo-rus.

⁵ Iulian Frunțașu, *Op. cit.*, p. 263.

⁶ *Ibidem*.

Nesupunerea față de Chișinăul oficial a evoluat în acțiuni subversive, de anihilare a instituțiilor legale ale statului Republica Moldova în stânga Nistrului, inclusiv a organelor sale de drept. Forțele separatiste, ghidate din centrul imperial, proclamă la 19 august 1990, la Comrat, constituirea RSS Găgăuză, iar la 2 septembrie același an, la Tiraspol, crearea RSSM Transnistreană.

Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, sesizând o implicare directă în aceste evenimente a forțelor proimperiale de la Moscova, a solicitat autorităților centrale o atitudine clară și univocă de susținere „tranșantă, activă și necondiționată” a suveranității și integrității teritoriale a RSSM, anunțând, în semn de protest față de politica duplicitară a conducerii URSS, suspendarea provizorie a participării RSSM la elaborarea proiectului Tratatului Unional⁷. Respectiva Hotărâre a Sovietului Suprem a RSS Moldovenești era însoțită de o Declarație, în care, pentru prima oară, autoritățile sovietice de la Moscova erau învinuite direct de uneltiri contra suveranității și integrității teritoriale a RSSM: „URSS nu-și îndeplinește obligațiile directe privind apărarea suveranității RSSM, obligații prevăzute de art. 81 din Constituția (Legea Fundamentală) URSS. Mai mult ca atât, după cum demonstrează evenimentele din 25-26 octombrie curent, de la sudul republicii, inclusiv cele din orașul Comrat, Uniunea RSS acordă forțelor separatiste sprijin, în special, militar, lucru confirmat prin introducerea de trupe în orașul Comrat. Faptele expuse dovedesc că URSS, în persoana departamentului ei militar și altor forțe conservatoare, mai rămâne în continuare pe poziția de impunere prin dictat a voinței sale republicilor suverane prin aplicarea forței militare, a politicii de constrângere și de neglijare a unui popor suveran”.

„Proceselor de democratizare și, mai ales, de renaștere națională le opun o rezistență aprigă forțele reacționare și distructive din republică și cele din centru. Astăzi aceste forțe încalcă în mod brutal legislația în vigoare a RSS Moldova și, realizându-și ambițiile lor separatiste și izolaționiste, pun în pericol suveranitatea, integritatea teritorială și statală a RSSM, însăși existența poporului Moldovei. Ele au început deja crearea unor formațiuni statale artificiale pe teritoriul statului nostru – Republica Sovietică Socialistă Găgăuză și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană în afara Moldovei. Aceste acțiuni dezlănțuite și abil dirijate de forțele reacționare, care sunt tolerate de Centru și susținute de Armata Sovietică, au adus Republica Moldova în pragul unei grave confruntări interetnice, ce poate avea consecințe tragice”⁸.

⁷ Hotărârea nr. 329-XII, *Cu privire la suspendarea provizorie a participării RSSM la elaborarea proiectului Tratatului viitoarei Comunități a Statelor Suverane*, *Veștile*, nr. 11, Chișinău, 26.10.1990, p. 75.

⁸ *Apelul din 6 octombrie 1990 al Sovietului Suprem al RSSM*, *Veștile*, nr. 11, Chișinău, 26.10.1990, p. 753.

În Proclamația votată de cei circa 800.000 de participanți la cea de-a doua Mare Adunare Națională, convocată la Chișinău, în ziua de 16 decembrie 1990, care contesta tentativele „conducerii imperiului” de a menține „națiunile captive ca simple părți componente ale unui stat eminentamente unitar și totalitar”, a provocat o atitudine irascibilă a centrului imperial.

Drept urmare, forțele separatiste din sudul republicii și din raioanele din stânga Nistrului erau instigate la noi acțiuni anticonstituționale și antimoldovenești. Mai mult decât atât, centrul imperial, la un moment dat, a recunoscut, într-un fel, că cele două entități separatiste din Republica Moldova erau opera sa: „Voi semnați Tratatul asupra Uniunii, iar noi vom lua decizia de a dizolva celelalte formațiuni statale (anticonstituționale – *n.a.*), adică republicile formate la voi”⁹.

Măsurile întreprinse de autoritățile legitime ale Republicii Moldova pentru a restabili ordinea constituțională și integritatea teritorială a statului au determinat centrul imperial să recurgă la aplicarea unor scenarii care au condus la declanșarea unui veritabil război la Nistru.

Escaladarea acestuia, prin intermediul unei ghidări rigide a forțelor secesioniste din centrul imperial, degerează, în cele din urmă, într-un conflict de secesiune teritorială, cu intenția dezmembrării unei republici unionale, pentru a o menține în sfera de influență imperială, prin intermediul unei pârgii eficiente – regimul anticonstituțional autoproclamat din raioanele din stânga Nistrului.

Astfel, un conflict intercultural, adus la cote maxime de forțele proimperiale de la centru, a degenerat într-un conflict politic, cu valențe teritoriale și geopolitice. Interesele geopolitice și geostrategice ale forțelor politice proimperiale au constituit cauzele primordiale ale acestui conflict.

Scopurile urmărite de centrul imperial erau multiple. În condițiile proceselor de dezagregare a imperiului sovietic și avansării Occidentului, pentru forțele proimperiale era important să se pună stavilă unei atare avansări, la o distanță cât mai mare de frontierele Federației Ruse. În felul acesta, în condițiile disoluției URSS și pierderii statutului de supraputere, conservarea, cel puțin, a unor puncte strategice, a unor bastioane avansate pe direcția confruntării cu Occidentul constituia un obiectiv de maximă importanță pentru centrul imperial. Transnistria constituia, în viziunea strategilor geopoliticii sovietice și rusești, un asemenea bastion.

Raioanele din stânga Nistrului puteau servi drept cap de pod pentru relansarea unei politici active a Rusiei pe direcția sud-vestică. Instituirea unui control economic, politic, militar asupra acestei regiuni permitea menținerea Republicii Moldova în sfera de influență tradițională imperială și torpilarea unor eventuale

⁹ Moldova Socialistă, nr. 294, 295 817603, 17604), 22 decembrie 1990.

procese de reîntregire a acestui teritoriu românesc cu România. Prezența militară rusă în acest spațiu constituia, de asemenea, o pârghie eficientă de exercitare a anumitor presiuni de ordin geopolitic asupra Ucrainei.

* * *

Conflictul transnistrean diferă în mod radical de celelalte conflicte din spațiul ex-sovietic (Karabahul de Munte, Abhazia, Osetia de Sud) prin faptul că el nu a avut nici pentru un moment conotația de conflict interetnic și religios, fiind doar unul politic și geopolitic.

Forțele proimperiale sovietice s-au implicat în escaladarea acestui conflict cu intenția, inclusiv, de a anihila mișcările centrifuge de la periferia imperiului, care constituiau un real pericol pentru existența URSS. După disoluția Uniunii Sovietice, aceste interese au fost cultivate de noile autorități ale Federației Ruse, care nu doreau să admită ieșirea Republicii Moldova din sfera imperială tradițională de influență a Moscovei. Centrul imperial a desemnat în fruntea acestor forțe secesioniste, deloc întâmplător, etnici ruși, desanțați în această regiune cu ceva timp în urmă. Igor Smirnov și Dmitri Kogut au fost transferați la Tiraspol cu numai câțiva ani înainte de declanșarea conflictului din raioanele din stânga Nistrului.

Proclamarea independenței Republicii Moldova și recunoașterea acesteia pe plan internațional a avut drept consecință escaladarea conflictului transnistrean. La 2 martie 1992, acesta, alimentat și dirijat din centrul imperial, degenerază într-un veritabil război moldo-rus, deloc întâmplător, tocmai în momentul admiterii Republicii Moldova în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

Efectivele Armatei a 14-a, dislocată în stânga Nistrului, cu întregul ei corp ofițeresc, educat în spirit imperial sovietic, au rămas devotate centrului imperial de la Moscova, fiind antrenate în pregătirea și declanșarea ostilităților din primăvara și vara anului 1992.

Aceleași forțe imperiale au reușit, prin intermediul unei acerbe propagande antimoldovenești și antiromânești, să antreneze în acest conflict și alte forțe străine din afara Republicii Moldova. Este vorba, în primul rând, de grupuri de cazaci, cetățeni ai Federației Ruse, care erau convinși că au venit la Nistru să apere interesele rusești și pe etnicii ruși, „discriminați” de autoritățile legitime ale Republicii Moldova. În afară de aceste grupări străine, în conflictul transnistrean, de partea forțelor proimperiale au luptat și grupuri de naționaliști ucraineni, care au descins în regiune pentru a-i „apăra” pe etnicii ucraineni de politicile „discriminatorii”, promovate de autoritățile moldovenești.

Constituirea unor unități paramilitare compuse din locuitorii regiunii din stânga Nistrului, la baza cărora au stat foști militari din cadrul Armatei a 14-a,

trecuți în rezervă, înarmarea acestor unități cu tehnică de război, muniții din depozitele respectivei armate au adus Republica Moldova în pragul declanșării unor operațiuni militare, care, de la 19 mai 1992, o dată cu intrarea în acțiune a unităților militare ale Armatei a 14-a, au degenerat într-un război moldo-rus.

La ora actuală, mai mulți experți califică diferendul transnistrean drept „un focar de conflict local cu posibilități de extindere” din cadrul Republicii Moldova¹⁰.

În viziunea acestor experți, regimul separatist optează pentru recunoașterea independenței sale și o eventuală unire cu Federația Rusă sau Ucraina. În același timp, consideră cercetătorii, „elemente militare ruse din Armata a 14-a se mențin în Transnistria ca «forțe de pace», cu toate că angajamentele internaționale (agreate de Rusia din 1999) prevăd retragerea trupelor ruse. Moscova pledează pentru o soluționare a crizei sub patronajul său (menținerea integrității Republicii Moldova în cadrul CSI), în timp ce UE și SUA consideră necesară o examinare cu adevărat internațională a crizei”¹¹.

SUMMARY

Denationalization and assimilation processes of population in Transnistria during Tsarist and Soviet domination recorded higher rates than in Bessarabia.

In this space, demographic processes due to a policy of colonization by Slavic population – Russian and Ukrainian – more extensive and for longer period led to transform the Romanian population from the left region of one majority to a minority one. Imperial and pro-Soviet propaganda was held longer than on the right bank.

On this basis, inter-cultural conflict arose and brought to peak by the imperial forces from the center, which degenerated into a political conflict with the territorial and geopolitical facets. Geopolitical and geostrategic interests of imperial political forces were the primary causes of this conflict.

Transnistrian conflict differs radically from other conflicts in the former Soviet Union (Nagorno-Karabakh, Abkhazia, South Ossetia). It has no ethnic and religious connotation, being only a political and geopolitical.

¹⁰ *Marea Neagră de la „lacul bizantin” la provocările secolului XX.* Culegere de studii. Coord. general-maior(r), dr. Mihail E. Ionescu, București, 2006, p.368-369

¹¹ *Ibidem.*

Dumitru C. GRAMA

NELEGITIMITATEA CREĂRII AȘA-NUMITEI REPUBLICI MOLDOVENEȘTI NISTRENE

În anii 1987-1991 trecerea republicilor unionale din cadrul URSS, inclusiv a RSSM, de la o suveranitate declarativ-formală¹ la una reală a determinat modificarea substanțială a statutului juridic al diferitor categorii de populație. Pe de o parte, statutul juridic al membrilor etniilor autohtone, subjugate și umilite în perioada țarismului rus și a regimului totalitar sovietic a fost lărgit și adus în conformitate cu standardele existente în legislația altor state suverane din lume și cu stipulările tratatelor internaționale; pe de altă parte, au fost abrogate privilegiile și înlesnirile de care beneficiau anterior membrii grupurilor naționale (etnice) ale migranților și urmașii acestora în cadrul Imperiului Rus și în URSS.

Pierderea statutului de categorii privilegiate de către migranți și urmașii acestora, care în anii 1792/1812-1989 dominau populația autohtonă prin exercitarea funcțiilor principale de conducere în organele de stat, administrative, judecătorești, în întreprinderile economice și în instituțiile de cultură din teritoriile românești de la est de Prut a fost etichetată de o parte a vorbitorilor de limbă rusă și de alți alolingvi drept limitare substanțială în exercitarea drepturilor și libertăților lor cetățenești, ca umilire a demnității lor personale și, în ultimă instanță, ca transformare a lor, chipurile, în persoane de categoria a doua. Însă, în reali-

* **Dumitru C. Grama**, doctor în drept.

¹ Dumitru Grama, *Suveranitatea RSS Moldovenești în anii 1940 – 1990: de jure și de facto (Partea I)*. În: *Studii Juridice Universitare*. Anul II /2009, nr. 1-2, p. 39-49; *Idem.* (Partea II). În: *Studii Juridice Universitare*. Anul II /2009, nr. 3-4, p. 47-57.

tate, dispozițiile art. 70¹ al Constituției RSSM și ale actelor legislative lingvistice din 1989 erau elaborate în conformitate cu principiile legislației constituționale și lingvistice din Austria, Bulgaria, Italia, Spania, Finlanda, Elveția și din majoritatea republicilor sovietice unionale, inclusiv ale celei adoptate mai târziu în Federația Rusă, și stabileau un cadru juridic uman și tolerant. Ele oficializau același complex de drepturi, libertăți, obligații și responsabilități pentru toți locuitorii Moldovei, indiferent de originea lor etnică, socială etc., confirmând astfel egalitatea *de jure* și *de facto* a statutelor juridice ale tuturor cetățenilor.

Liderii migranților alolingvi și ai urmașilor acestora, înțelegând că nu vor mai putea domina și dirija populația autohtonă pe întreg teritoriul RSSM, ca până în 1989, au organizat, cu susținerea masivă multilaterală – economică, militară, politică, ideologică, diplomatică, financiară – a forțelor imperial-șovine ale URSS și ale RSFSR², în zona de est a republicii noastre, o rebeliune armată împotriva organelor constituționale, cu scopul de a constitui în raioanele din stânga Nistrului RASS Moldovenească Nistreană³.

Deși anumite aspecte ale activității secesioniste a adeptilor clicii smirnoviste în raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova au constituit deja subiecte de investigare în mai multe publicații ale unor jurnaliști, istorici și juriști⁴, inclusiv în câteva lucrări semnate de autorul prezentului studiu⁵, totuși, până în prezent, isto-

² Anatol Munteanu, *Sacrificii și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*, București, 2005, 640 p.

³ Dumitru Grama, *Violența în perioada rebeliunilor armate secesioniste*. În: *Violența în societatea de tranziție*. Materiale ale conferinței științifice internaționale 16-17 mai 2003, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 85-91.

⁴ *Conflictul din Transnistria: adevărul așa cum a fost el*. Materialele Conferinței științifico-practice, Chișinău, 12-13 ianuarie 1993, Ed. Logos, Chișinău, 1993, 184 p.; Gheorghe Budeanu, *Transnistria în flăcări (Reportajele unui corespondent de război)*, Ed. Universitas, Chișinău, 1993, 175 p.; Trofim, Ștefan, *Candela speranței*, Ed. Esin și Co, Chișinău, 2005, 352 p.; Anatol Munteanu, *Sacrificii și trădare: Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*, București: [f. e.], 2005, 640 p.; Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova (culegere de documente și materiale)*, Grupul Editorial Litera, Chișinău, 2004, 872 p.; Mihai Gribincea, *Politica rusă a bazelor militare: Moldova și Georgia*, Ed. Civitas, Chișinău, 1999, 207 p.; Roman Mihăeș, *Pentru o Moldovă europeană și unită: Bătălia pentru Transnistria: scrieri politice*, Ed. Grafema Libris, Chișinău, 2005, 156 p.

⁵ Dumitru C Grama, *Din istoria statutului juridic al Transnistriei*// Cugetul, 1992, nr. 5-6, p. 15-19; *Idem*, *Concilierea cu smirnoviștii e imposibilă* // Moldova Suverană, 1992, 2 aprilie, p. 2; *Idem*, *Violența în perioada rebeliunilor armate secesioniste*. În: *Violențe în societatea de tranziție: Materialele Conferinței științifice internaționale*, 16-17 mai 2003, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 85-87; *Idem*, *Probleme ale funcționării organelor constituționale în zona de est a Republicii Moldova în anii 1989-1991*. În: *Funcționarea instituțiilor democratice în statul de drept*. Materialele Conferinței teoretico-științifice internaționale, 25-26 ianuarie 2003 (mun. Bălți), FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 155-158; *Idem*, *Проблемы реализации государственного суверенитета Молдовы в ее восточном регионе*. În: *Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective*: Materiale ale conferinței teoretico-științifice internaționale, 26-27 februarie 2003, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 149-156.

riografia consacrată acestei teme nu a elucidat gradul de respectare de către liderii secesioniști a tradiției și cadrului juridic de constituire a republicilor autonome în teritoriile republicilor unionale, stabilit prin normele dreptului constituțional sovietic. În acest studiu, vom examina pretextele invocate de liderii forțelor secesioniste drept norme juridice ale dreptului sovietic și ale celui internațional pentru autoproclamarea, la 2 iunie 1990, în zona de est a RSS Moldova (prezentată frecvent de către forțele imperial-șovine ca teritoriu istoric rusesc) a așa-numitei RASS Pridnestrovie⁶, denumire transformată, din considerente politice, la 3 septembrie 1990, în „Pridnestrovskaia Moldavskaia SSR” (RSS Moldovenească Nistreenă)⁷. Această formațiune politică urma să devină continuatoarea statalității RASSM din anii 1924-1940 și, chipurile, să salveze moldovenii de pericolul românizării, iar „națiunea distinctă” din Transnistria de discriminarea politico-juridică, care, potrivit insinuărilor secesioniste, a fost instaurată prin adoptarea, la Chișinău, la 31 august - 1 septembrie 1989, a actelor legislative ale RSS Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești ca limbă de stat și revenirea ei la grafia latină.

Vom analiza în continuare unele pretexte prezentate de către liderii separatiști drept argumente care, în opinia lor, au determinat autoproclamarea în raioanele din stânga Nistrului și la Tighina (Bender) a RASS Pridnestrovie (ulterior RSS Moldovenească Nistreenă) și anume: 1) *mitul existenței unei națiuni distincte, constituite în Transnistria*; 2) *incorectitudinea pretențiilor că Transnistria este un teritoriu istoric rusesc*; 3) *mitul așa-numitei românizări a moldovenilor și al discriminării politico-juridice a alolingvilor în RSS Moldova*; 4) *atitudinea forțelor secesioniste față de principiile juridice de constituire a formațiunilor politice autonome în teritoriile republicilor unionale, stabilite prin normele dreptului constituțional al URSS*.

I. Mitul existenței unei națiuni distincte, constituite în Transnistria

Inițiatorii dezmembrării teritoriale a RSS Moldova în 1989, fiind la curent cu realizarea dreptului la autodeterminare al popoarelor subjugate, atât în teritoriile fostului Imperiu Rus, prin constituirea unor formațiuni politico-statale sovietice (republici autonome și republici unionale), cât și pe arena internațională – drept confirmat de către ONU după cel de-al Doilea Război Mondial prin recunoașterea în calitate de state suverane și independente a fostelor colonii ale Franței, Marii Britanii, Portugaliei, Spaniei, declarau că și în Transnistria ar fi existat o națiune aparte. De exemplu, în materialul în care se argumenta necesitatea politică a creării RASS Pridnestrovie se afirma că, în 1989, pe teritoriul fostei RASS

⁶ Vezi: Волкова, А. З., *Съезды депутатов всех уровней Приднестровской Молдавской Республики (1990-2006 гг.)*, ГУИПП, Типар, Тiraspol, 2005, p. 12, 18, 154, 155-158.

⁷ *Ibidem*, p. 161-170.

Moldovenеști, ar fi locuit o comunitate internațională de persoane, care, indiscutabil, reprezenta o națiune *formată dintr-o mulțime de comunități naționale* (iz mnogocislennâh obșcin razlicinâh naționalinostei), în care delimitarea după criteriul apartenenței naționale era doar circumstanță. În document, nu se specifica însă numele respectivului popor⁸, nici denumirea limbii materne a membrilor „națiunii nou-formate”. Or, la o analiză atentă, în textul materialului menționat, se pot constata afirmații contradictorii. Pe de o parte, se vehiculează existența, în 1989, a unei noi națiuni distincte în Transnistria, iar pe de altă parte, se constată existența în zonă a mai multor comunități naționale, adică existența unor grupuri naționale (etnice) distincte.

Dacă în realitate, în Transnistria ar fi existat o națiune nouă distinctă, atunci, fără doar și poate, liderii separatiști ar fi stăruit ca formațiunea politico-statală autonomă preconizată să aibă aceeași denumire ca și etnonimul ei. Se știe că în URSS, denumirea republicilor unionale și celor autonome era stabilită în conformitate cu etnonimul națiunilor constituite istoricește în teritoriile respective. Însă, lipsa unei națiuni distincte unice la est de Nistru i-a pus pe separatiști în situația de a numi proiectata republică – Pridnestrovskaia ASSR – nu în baza criteriului etnic, dar a celui geografic⁹.

Nici rezultatele recensămintelor, efectuate de instituțiile de stat abilitate ale URSS în 1939, 1959, 1970, 1979, 1989 nu au constatat în raioanele din stânga Nistrului existența unei națiuni distincte, ci doar a membrilor grupurilor naționale (etnice) ale moldovenilor (românilor moldoveni), ucrainenilor, rușilor, evreilor, bulgarilor, germanilor, polonezilor, găgăuzilor, bielorușilor, țiganilor¹⁰.

Afirmația aberantă a separatiștilor era în concordanță cu „inovația” istoricilor, etnologilor, politologilor și filosofilor sovietici *privind constituirea în URSS a unei noi comunități sociale și internaționale – poporul sovietic*, expusă în redacția nouă a programului PCUS, adoptat la congresul al XXVII-lea al partidului (în 1986)¹¹. Rezoluția *Cu privire la relațiile dintre națiuni*, adoptată de conferința a XIX-a unională a PCUS, la 1 iulie 1988, a reprodus afirmația menționată¹², iar Constituția

⁸ Vezi: Волкова, А. З., *Референдумы в Приднестровской Молдавской Республике (1989-2003 гг.)*, ГУИПП Типар, Тiraspol, 2005, p. 28.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Vezi: *Всесоюзная перепись населения 1939 года. Основные итоги*, Наука, Moscova, 1992, p. 70; *Национальный состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.*, Финансы и статистика, Moscova, 1991, p. 16; Яценко, Я., *Манипулируется и цифрами*. În: Знамя победы (Dubăsari), 1990, 6 decembrie, p. 1.

¹¹ Vezi: *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice: Redacție nouă*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1986, p. 11.

¹² Vezi: *Materiale ale Conferinței a XIX-a unionale a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, 28

URSS din 1977, modificată și completată prin legea URSS din 1 decembrie 1988, a reprodus în preambul „inovația” privind crearea unei comunități noi istorice – poporul sovietic¹³.

Au trecut doar 24 de ani de la căderea URSS. În spațiul fostei Uniuni Sovietice continuă să se dezvolte națiunile (etniile) rușilor, ucrainenilor, uzbekilor, azerilor, lituanienilor, kazahilor etc. Dar nimeni nu mai scrie și nici nu vorbește despre constituirea așa-numitului popor sovietic. În stânga Nistrului, în cadrul recensămintelor, sunt atestați, ca și în trecut, moldovenii (corect – românii moldoveni), rușii, ucrainenii, bulgarii, polonezii, evreii, germanii, găgăuzii, țișanii etc. Nu se aude nimic despre așa-numita națiune distinctă, care deja exista, chipurile, în anul 1989, în Transnistria, căreia nici nu i se inventase un etnonim și un glotonim.

II. Incorectitudinea pretențiilor că Transnistria este un teritoriu istoric rusesc

Pe parcursul ultimelor două decenii, prin articolele publicate în ziarele și revistele de la Moscova, Tiraspol, Chișinău și din alte orașe ale fostei URSS, unii autori încearcă să conteste suveranitatea Republicii Moldova asupra teritoriului a cinci raioane administrative din stânga Nistrului, pentru a crea premisele de realizare a celei de a patra sfârtecări a statului Moldova. În acest scop, ei afirmă, destul de frecvent și fără temeii, că partea stângă a Nistrului ar fi „de când lumea teritoriu rusesc”.

În 1991, în articolul *Dictatura straha* publicat în hebdomadarul „Literaturnaia gazeta” (reluat mai apoi de ziarul „Molodioji Moldovî”), E. Perșin inocula cititorilor ideea eronată că teritoriul din stânga Nistrului ar fi fost „vechi pământ rusesc”¹⁴. În 1992, publicistul rus M. Nikiforov scria următoarele referitor la Transnistria: „Pe întreg parcursul istoriei sale, malul stâng niciodată n-a intrat în componența Principatului Moldova...”¹⁵. În același an, V. Volodin, corespondentul cotidianului „Izvestia” afirma că regiunea menționată „până la crearea artificială, în anii 20 a Republicii Sovietice Moldovenești n-a intrat niciodată în componența Moldovei”¹⁶. În 2006, istoricul tiraspolean V. A. Sodol menționa și el că „pământurile din stânga Nistrului niciodată n-au intrat în componența Principatului Moldova”¹⁷ etc.

---

junie – 1 iulie 1988, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1988, p. 152.

¹³ Vezi: *Constituția (Legea Fundamentală) a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Cartea Moldovenească*, Chișinău, 1989, p. 4.

¹⁴ Першин, Е., *Диктатура страха* // Molodioji Moldovî, 1991, 21 septembrie.

¹⁵ Никифоров, М., *Так всем и скажите: нас предали* // Literaturnaia Rossia, 1992, № 15, p. 2.

¹⁶ Володин, В., *Нарастает угроза гражданской войны в Молдове* // Izvestia, 1992, 31 martie.

¹⁷ Содоль, В. А., *Очерк истории православия в Приднестровье в XVIII столетии*. În: *Ежегодный исторический альманах Приднестровья*, 10/2006, p. 22.

Dar oare faptul că pe parcursul dezvoltării istorice a Țării Moldovei din secolele XIV-XVIII teritoriul din stânga Nistrului a fost inclus prin forța armelor în componența unor asemenea state expansioniste precum Hoarda de Aur, Marele Ducat al Lituaniei, Regatul Poloniei, Hanatul Crimeii, Imperiul Otoman, iar din 1792, în cadrul Imperiului Rus, ar însemna că între populația autohtonă din Transnistria și cea din Principatul Moldovei nu ar fi existat niciun fel de legături social-economice și culturale, niciun fel de relații politico-juridice? Oare băștinașii regiunii, considerați în istoriografia țarismului rus și în cea a regimului totalitar sovietic uneori volohi, iar alții moldoveni, nu făceau parte din comunitatea istorico-etnică a poporului român, constituit pe parcursul a circa două milenii în arealul carpato-danubiano-pontic, ce includea și zona de la est de Nistru?

În pofida declarațiilor unor autori cum că, până în 1940, Transnistria n-ar fi avut nimic în comun cu Moldova sub aspect politico-juridic, documentele istorice și materialele de arhivă demonstrează că atât domnii Ștefan cel Mare, Ieremia Movilă, Vasile Lupu ș.a., cât și boierii și mănăstirile Principatului, în conformitate cu principiile dreptului medieval, exercitau o jurisdicție vastă în localitățile domeniilor funciare din stânga Nistrului.

Istoria a consemnat faptul că, în secolul al XVII-lea, pentru o scurtă perioadă, spațiul geografic dintre Nistru și Bugul de Sud s-a aflat sub jurisdicția monarhului Țării Moldovei. La 1681-1683, Duca Vodă îndeplinise nu numai funcția de domnitor al Principatului, ci și cea de hatman al Ucrainei hanilor. El avea câteva reședințe domnești: la Iași, la Țicănăuca (în prezent – Țekinovka), pe malul stâng al Nistrului, vizavi de Soroca, și la Nemirova, pe Bugul de Sud¹⁸.

Deoarece în Marele Ducat al Lituaniei și în Regatul Poloniei religia dominantă era confesiunea creștină catolică, iar în Hanatul Crimeii și în Imperiul Otoman – islamul, iar populația autohtonă a localităților din stânga Nistrului, la fel ca și cea a Moldovei, era de confesiune creștină ortodoxă, în scopul facilitării dominației lor asupra Transnistriei, guvernele statelor expansioniste au acordat băștinașilor dreptul la autonomie etno-confesională. Având aceeași confesiune și origine etnică ca și autohtonii din Țara Moldovei, locuitorii băștinași din teritoriul de la est de Nistru au avut posibilitatea ca, în baza autonomiei menționate, să se ghideze, în mod liber, până în anii 1792-93, de izvoarele dreptului Principatului Moldova, adică de normele juridice din *Legea țării (Jus Valachicum)* și de cele din actele legislative ale domnitorilor referitoare la încheierea căsătoriei, înfierea copiilor, divorț, moștenire, reglementarea relațiilor de proprietate, încheierea unor contracte etc.

¹⁸ Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei...: Cronici*, Hype-
rion, Chișinău, 1990, p. 301; Nicolae Iorga, *România de peste Nistru*, Ed. Excelsior, Slatina,
1990, p. 21-22.

Majoritatea populației autohtone din Transnistria era interesată de continuarea utilizării dreptului moldovenesc în localitățile de la est de Nistru și după anexarea teritoriului menționat de către autocrația țaristă în anii 1792-93, deoarece normele juridice ale acestora, prin conținut și limba expunerii, le deveniseră familiare, iar în unele privințe, sub aspect social și general-uman, erau mai avansate comparativ cu cele ale Imperiului Rus. Astfel, în anii 1802-1804, circa 15.000 de țărani din peste 20 de localități din județul Tiraspol au opus rezistență dârză tentativelor administrației țariste de a reglementa relațiile lor cu boierii în baza normelor juridice ale legislației ruse, care prevedeau transformarea locuitorilor în proprietate deplină a stăpânilor moșiiilor pe care trăiau¹⁹. Nedorind să devină iobagi (șerbi), țăranii declarau cu mândrie autorităților ruse că moldovenii nu sunt robi, ci oameni liberi. (Iobăgia fusese abolită în Țara Moldovei pe cale legislativă prin *Așezământul domnitorului Constantin Mavrocordat încă în 1749, adică cu 112 ani înaintea Rusiei*).

Confruntându-se cu o mișcare de masă organizată și unită, monarhul rus Aleksandr I a acceptat cerințele locuitorilor băștinași din localitățile de pe malul stâng al Nistrului. *Regulamentul cu privire la țăranii îndatorați*, adoptat de împărat la 20 septembrie 1804, reproducea normele juridice de bază ale hrisoavelor lui Grigore Ghica al III-lea și ale altor domnitori ai Moldovei. Regulamentul a oferit nu numai posibilitatea de a-i proteja pe moldovenii din județul Tiraspol de pericolul real al înșerbirii, dar a contribuit la ridicarea oficială, la rang de lege, pe teritoriul de la est de Nistru, a unor norme juridice avansate ale dreptului Moldovei în problema reglementării relațiilor dintre țăranii și moșieri²⁰. Ca rezultat, după 1804, moldovenii de pe ambele maluri ale Nistrului și-au menținut nu numai limba, tradițiile, cântecele, folclorul, obiceiurile comune, dar și anumite norme juridice ale dreptului lor național.

Referindu-ne la cota românilor moldoveni în componența populației județul Tiraspol, ce includea spațiul geografic dintre Nistru și Bugul de Sud, trebuie să menționăm că, în 1792, când teritoriul lui era anexat de Imperiul Rus, documentele istorice atestau aici 42 de localități, cu o populație de 23.743 de locuitori, dintre care 11.653 moldoveni (49,08% din numărul total al locuitorilor)²¹. Conform datelor statistice publicate de istoricul sovietic V. M. Kabuzan, 28 din respectivele localități erau populate exclusiv de moldoveni, 13 de ucraineni, 1 – de armeni (or. Grigoriopol)²².

¹⁹ Дружинина, Е. И., *Южная Украина в 1800-1825 гг.* Наука, Moscova, 1970, p. 86-87.

²⁰ *Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года*, Vol. 28, p. 512-514.

²¹ Кабузан, В. М., *Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. (Конец XVIII – первая половина XIX в.)*. Под ред. В. С. Зеленчука, *Știința, Chișinău*, 1974, p. 58-60.

²² *Ibidem*.

Conform calculelor noastre, efectuate în baza datelor statistice publicate de istoricul sovietic V. M. Kabuzan, în anul 1799, în zona nistreană a județului Tiraspol locuiau 22.179 persoane. Dintre ei, 14.228 erau moldoveni (64,2%), 4.713 ucraineni (21,2%), 2.359 armeni (10,6%), 482 evrei (2,2%) și 395 ruși (1,78%)²³. Astfel, în 1799, moldovenii constituiau majoritatea absolută a populației din raioanele din stânga Nistrului, îndeosebi în localitățile rurale. În 1799, în zona nistreană, au fost atestați documentar doar 395 etnici ruși, locuitori ai orașului Tiraspol, ceea ce reprezintă o cotă infimă de 1,78% din populația totală a regiunii. Ucrainenii constituiau majoritatea absolută a populației în partea de est a județului Tiraspol, aici atestându-se cele mai multe localități populate exclusiv de ucraineni. Avem, așadar, posibilitatea să stabilim că, deși raioanele din stânga Nistrului s-au aflat sub jurisdicția diferitor state expansioniste, în secolele XIV-XVIII, acest spațiu geografic a fost populat compact de români moldoveni, care, în permanență, au constituit majoritatea populației sedentare și s-au aflat în relații social-economice, etno-confesionale, juridice și culturale strânse cu conaționalii lor de la vest de Nistru.

III. Mitul așa-numitei românizări a moldovenilor și al discriminării politico-juridice a alolingvilor în RSS Moldova

Nici țarismul rus, nici regimul totalitar sovietic nu aveau interesul să dezvolte relații social-economice, politico-juridice și național-culturale armonioase între românii moldoveni din stânga Nistrului și cei din dreapta acestui fluviu, mai ales cu cei de la vest de Prut. Ghidându-se de dictonul *Divide et impera*, promotorii politicii imperiale expansioniste au elaborat și au susținut cu tenacitate și în permanență teoria privind existența a două popoare est-romanice distincte – român și moldovean, membrii cărora ar fi vorbit două limbi diferite – română și moldovenească. În anii 1924-1940, aceste idei aberante au fost inoculate populației RASSM prin intermediul școlilor, presei, radioului, structurilor partidului comunist, organizațiilor comsomoliste, sindicatelor etc. Etnicii români și limba română erau prezentați populației din stânga Nistrului nu numai ca ceva străin, ci și ca inamici, dușmani ai limbii și culturii moldovenilor.

Tentativele pedagogilor, scriitorilor și savanților din RASSM de a dezvolta limba, literatura și cultura populației autohtone prin folosirea succeselor obținute în domeniile respective de către conaționalii lor din România erau întâmpinate cu ură și dușmănie de către autorități, îndeosebi de către instituțiile represive sovietice. Astfel, pentru contribuția activă la traducerea în viață a rezoluției biroului comitetului regional de partid din Moldova al PC (b) din Ucraina referitor la tre-

²³ Кабузан, В. М., *Op. cit.*, p. 58-60.

cerea limbii moldovenești (în realitate a graiului moldovenesc) la grafia latină, adoptată la 2 februarie 1932 la ordinul conducerii CC al PC (b) al URSS²⁴, au avut de suferit sute de intelectuali din raioanele din stânga Nistrului. Majoritatea adeptilor și promotorilor alfabetului latin în RASSM, care doreau sincer prosperarea graiului matern, au fost etichetați drept „naționaliști moldoveni”, arestați și condamnați în anii 1936-1939 la diverse pedepse pentru comiterea așa-numitei crime de „românizare a linghii moldovenești” prin introducerea cuvintelor „românești franțuzite, neînțelese pentru truditarii moldoveni”.

Membrii colectivelor, din care făceau parte persoane represate, au fost impuse, în cadrul unor adunări și mitinguri, să condamne vehement activitatea lor, stigmatizându-le, după cum li se cerea, cu cele mai periculoase etichetări din punct de vedere al climatului politico-juridic din URSS: „naționaliști burghezi”, „dușmani ai norodului”, „naționaliști moldoveni”, „agenți ai boierilor români”, „românizatori ai linghii moldovenești”, „dușmani ai puterii sovietice” etc. Participanții la aceste întruniri au fost nevoiți să încuviințeze și să aplaude condamnările abuzive, adoptate atât de instanțele judecătorești legitime, cât și de cele ale organelor anti-constituționale extrajudiciare, adică de către *osoboe soveșcianie, dvoiki, troiki*. Prin deciziile adoptate de adunările respectivelor colective se cerea ca și pe viitor să fie pedepsiți cât mai dur toți dușmanii poporului sovietic pentru a „curăța” URSS de elementele care, în opinia lor, frânuau edificarea socialismului.

²⁴ În anii '20 ai secolului trecut, conducerea CC al PC(b), pentru a intensifica propaganda ideologiei comuniste în rândurile populației statelor vecine și a exporta mai eficient revoluția socialistă, a instaura puterea sovietică în țările Europei și Asiei, a ordonat trecerea scrisului a circa 65 de popoare ne-ruse la scrisul cu grafie latină, inclusiv osetinii în 1923, cabardinii – 1924, kirghizii – 1926, tătarii – 1927, uzbekii – 1927, adâgii – 1927, avarii – 1927, cecenii – 1927, nohail – 1928, turkmenii – 1928, karakalpacii – 1928, abhazii – 1928, azerii – 1929, bașkirii – 1929, iakuții – 1929, hakașii – 1929, tadjicii – 1930, buriții – 1931, kalmâcii – 1931 etc.

Prin trecerea graiului moldovenesc la grafia latină nu se urmărea satisfacerea intereselor naționale-culturale ale românilor moldoveni din RASSM, ci crearea de condiții mai favorabile pentru intensificarea propagandei ideologiei comuniste în Basarabia și în România, facilitarea victoriei revoluției socialiste și a instaurării puterii sovietice în teritoriile de la vest de Nistru.

Ulterior, conducerea de la Kremlin a înțeles că trecerea scrisului popoarelor ne-ruse din URSS la grafia latină n-a facilitat exportul revoluției socialiste și, respectiv, n-a contribuit la instaurarea puterii sovietice în țările vecine. Conștientizând concomitent faptul că grafia latină devenise un obstacol serios pentru deznaționalizarea și rusificarea popoarelor mici și mijlocii din Uniunea Sovietică, la 1 iunie 1935, Comitetul Executiv Central din URSS a blamat oficial alfabetul latin, ordonând trecerea scrisului popoarelor ne-ruse din Asia Mijlocie, Kazahstan, Siberia, Povolgia, Caucazul de Nord și din alte zone geografice la alfabetul rus.

Executând decizia Comitetului Executiv Central al URSS din 1 iunie 1935, Comitetul Împlinitor Central al RASSM, la 19 mai 1939, a adoptat hotărârea *Despre trecerea scrisului moldovenesc de la alfabetul latin la alfabetul rus*.

La fel ca și în alte republici sovietice, ziarele, revistele și emisiunile radiofonice din RASS Moldovenească publicau și difuzau cu regularitate materiale cu privire la condamnarea oamenilor. Astfel, locuitorilor din Transnistria li se inoculau, treptat, timiditatea și frica. Populația autohtonă din raioanele din stânga Nistrului era timorată, orișice pledoarie în apărarea limbii materne și a culturii naționale erau, de regulă, calificate drept activități naționaliste și antisovietice. Mai mult ca atât, regimul totalitar sovietic, prin intermediul sistemului de instruire în școli și a celui de agitație și propagandă, a reușit să educe, inclusiv în rândurile etniei autohtone, ura față de graiul moldovenesc cu grafie latină și, îndeosebi, față de glotonimul „limba română”, etnonimul „român”, față de România și chiar față de locuitorii Basarabiei.

Am examinat, relativ detaliat, modul de terorizare a populației din RASS Moldovenească de către regimul totalitar sovietic în anii 30 ai secolului al XX-lea, aplicat cu perseverență atât după 1940, cât și după 1988, pe întreg teritoriul RSSM, îndeosebi în raioanele din stânga Nistrului, împotriva oamenilor onești, care militau pentru dezvoltarea firească a limbii materne, pentru revenirea ei la grafia latină, pentru recunoașterea identității ei cu limba română. Deseori au fost terorizați și represați cei care pledau pentru egalitatea reală a limbilor, pentru ca activitatea organelor de stat, administrative, judecătorești și a altor instituții din RSSM să fie exercitată nu numai în limba rusă, dar, obligatoriu, și în limba română, numită atunci oficial „limba moldovenească”.

Frica și ura față de glotonimul „limba română” și de etnonimul „român”, inoculate locuitorilor Transnistriei, chiar și membrilor etniei autohtone, în perioada de teroare din anii 30 ai secolului XX le-a permis adeptilor forțelor politice de orientare imperial-șovină să prezinte, începând cu anul 1988, trecerea graiului moldovenesc la grafia latină drept modalitate de românizare a „limbii moldovenești” și a „norodului moldovenesc”, atrăgându-i, astfel, pe o parte din locuitorii zonei de est a RSSM la luptă împotriva decretării *limbii moldovenești* drept *limbă de stat* și revenirii ei la *grafia latină*.

Ura față de etnia majoritară s-a manifestat cu o deosebită putere în rândurile vorbitorilor de limbă rusă și, îndeosebi, a migranților alolingvi, concentrați în întreprinderile industriale subordonate ministerelor unionale, în timpul examinării *Scrisorii deschise* a celor 66 de intelectuali, publicată la 17 septembrie 1988 în ziarul „Învățământul public”, scrisoare în care se pleda pentru conferirea statutului de limbă de stat limbii moldovenești, recunoașterea identității ei cu limba română și revenirea limbii moldovenești la grafia latină.

Urmărind scopul de a dezbină mișcarea de eliberare națională a populației autohtone, care lua avânt în 1988, în luările lor de cuvânt la adunările colectivelor de muncă, în cadrul emisiunilor radio și tv, în publicațiile din presa periodică,

reprezentanții migranților denaturau doleanțele îndreptățite ale autorilor *Scrisorii deschise* pentru salvarea de dezastru a limbii materne a băștinașilor, prezentându-le în calitate de manifestări naționaliste și tendințe periculoase de lichidare a limbii moldovenești, prin așa-zisa „românizare” a ei. Migranții și urmașii lor se străduiau să insuflă autohtonilor sentimentul de frică și, concomitent, de ură față de propunerile de a trece limba moldovenească la grafia latină și de a recunoaște identitatea ei cu limba română. Astfel, a început *terorizarea psihologică deschisă a populației autohtone din Moldova de către migranții alolingvi, îndeosebi a românii moldoveni din zona de est a republicii*.

Vorbitorilor de limbă rusă nu le convenea ca limba moldovenească (*de facto*, graiul moldovenesc, care, împreună cu graiurile muntenesc, bănațean, crișan și maramureșan constituie limba literară română) să obțină statutul de limbă de stat și astfel să fie utilizată obligatoriu în activitatea structurilor de stat legislative, executive, judiciare, în instituțiile și organizațiile de deservire a populației, în administrațiile fabricilor și uzinelor, ale colhozurilor și sovhozurilor din republica noastră. Pe migranții sosiți cu miile din RSFSR, Ucraina, alte republici unionale cu scopul de a deține funcții de conducere în structurile aparatului organelor partidului comunist, ale instituțiilor de stat la nivel central, raional și local, în întreprinderile economice, organizațiile sindicale, comsomoliste, nu-i aranja perspectiva învățării limbii populației autohtone, pe care ei doreau s-o dirijeze. În luările de cuvânt la diverse adunări și mitinguri, vorbitorii de limbă rusă militau oficial de la tribună pentru păstrarea bilingvismului existent în RSSM, propunând în acest scop decretarea a două limbi de stat – moldovenească și rusă. De exemplu, prin rezoluția mitingului din aprilie 1989, colectivul Uzinei Metalurgice Moldovenești din Râbnița, constituit majoritar din migranți (membri ai 32 de naționalități) aduși în Moldova din diferite regiuni ale URSS, insista, în mod ultimativ, asupra decretării în RSSM a două limbi de stat – „moldovenească și rusă”²⁵.

Dar, științific, bilingvismul reprezintă utilizarea de către aceeași persoană a două limbi diferite. Drept exemplu de bilingvism armonios poate servi cazul Finlandei, unde demnitarii de stat, funcționarii publici, persoanele antrenate în deservirea populației utilizează în activitatea lor profesională două limbi – finlandeza și suedeza. În 1989, în RSSM, doar membrii etniei autohtone și o proporție infimă a membrilor minorităților naționale puteau utiliza și limba română, și cea rusă. Pe parcursul anilor 1792/1812-1989, grupurile naționale, formate din migranți aduși de țarismul rus și de guvernanții regimului totalitar sovietic, au neglijat constant, însușirea limbii materne a românii moldoveni. Conform datelor recensământului din 1989, din cei 600.366 ucraineni care locuiau în republica

²⁵ Vezi: Волкова, Анна, *Горячее лето 1989 года*, ГУИПП Типар, Тiraspol, 2004, p. 28-29.

noastră au declarat că ar cunoaște „limba moldovenească” doar 86.143 persoane (14,3% din numărul total); din cei 562.069 de ruși – 66.466 (11,8%); din cei 153.458 de găgăuzi – 8.435 (5,5%); din cei 88.419 de bulgari – 8.252 (9,3%); din cei 65.672 evrei – 10.468 (15,9%); din cei 19.608 bieloruși – 1.244 (6,3%); din cei 7.335 de germani – 469 (6,4%) de persoane²⁶.

Datele recensământului demonstrează că majoritatea absolută a membrilor grupurilor naționale n-au utilizat niciodată „limba moldovenească” alături de cea rusă și, deci, bilingvismul rus-moldovenesc nu a existat niciodată. Pe parcursul a circa două secole (1792/1812-1989), în Moldova a existat doar un bilingvism unilateral, moldovenesc-rus. Elita politică a migranților alolingvi și a urmașilor lor dorea ca acest tip de bilingvism să fie promovat, cu orice preț, și în continuare în RSSM. Speranțele elitei migranților se rezumau la următoarele: prin decretarea a două limbi de stat se va putea menține, și pe viitor, monopolul limbii ruse în activitatea organelor de stat, administrative, judecătorești, la fabrici și uzine, în colhozuri și sovhozuri etc., pentru ca totul să rămână ca în trecut, ca în perioada anilor 1792/1812-1989, când, cu susținerea țarismului rus și ulterior a regimului totalitar sovietic era suficient să cunoști doar limba rusă și aveai posibilitatea să ocupi orice post de conducere în Moldova.

În pofida presiunilor psihologice, economice și politice, Sovietul Suprem al republicii, prin actele normative lingvistice, adoptate la 31 august și 1 septembrie 1989, a conferit limbii moldovenești statutul de limbă de stat, a legiferat revenirea ei la grafia latină, a constatat juridic identitatea limbii moldovenești cu limba română, i-a conferit limbii ruse statutul de limbă de comunicare interetnică și, pentru prima dată în istorie, pe cale legislativă, prin art. 4 al *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești*, au fost reglementate modalitățile de utilizare a limbilor materne ale membrilor grupurilor etnice din RSSM, inclusiv: ucraineană, bulgară, găgăuză, ivrit, idiș, țigănească.

Trecerea de la egalitatea formală a limbilor, existentă până în 1989, la cea reală, a permis populației autohtone să-și utilizeze limba maternă în toate instanțele de stat, administrative, judiciare, în instituțiile de cultură, în organizațiile obștești, în întreprinderile economice etc. Treptat, și documentele au început să fie perfectate în limba română. Membrii etnicii autohtone li s-a oferit posibilitatea reală de a-și înscrie copiii în instituții preșcolare, medii generale și superioare de învățământ în limba maternă. S-a procedat la pregătirea și susținerea în limba maternă a tezelor de doctorat, editarea în această limbă a rezultatelor investigațiilor științifi-

²⁶ Calculele au fost efectuate în baza datelor din ghidul statistic *Национальный состав населения СССР по данным всесоюзной переписи населения 1989 г.*, Финанс і статистика, Moscova, 1991, p. 122-123.

ce. Astfel, a fost stopat parțial procesul de deznaționalizare și de rusificare a românilor moldoveni, degradare a limbii lor materne pe teritoriul aflat sub jurisdicția organelor constituționale ale Republicii Moldova.

Deși limba rusă n-a fost proclamată drept limbă de stat, după cum insistau greviștii dirijați de CUCM (Comitetul unit al colectivelor de muncă – OSTK – *Obiedinennâi soviet trudovâh kollektivov*), vorbitorii ei n-au fost privați de dreptul de a o utiliza în viața social-politică, economică și culturală. Garanție juridică a acestui drept este art. 6 din legea *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești*, care stipulează că „în relațiile cu organele puterii de stat, ale administrației de stat și ale organizațiilor obștești, precum și cu întreprinderile, instituțiile și organizațiile situate pe teritoriul RSS Moldovenești, limba de comunicare orală sau scrisă – moldovenească sau rusă – o alege cetățeanul”²⁷. Prin această normă s-a realizat trecerea de la egalitatea formală-declarativă a limbilor, proclamată în constituțiile sovietice, la egalitatea reală. Credem că anume la acel moment s-a creat un cadru juridic aproape similar practicii relațiilor lingvistice din Finlanda, unde limba de comunicare – finlandeza sau suedeza – este aleasă de cetățean, nu de către funcționar, cum s-a procedat în URSS. Astfel, limba rusă a devenit, de facto, a doua limbă de stat în RSSM.

În ansamblu, legislația lingvistică din 1989 a instituit un cadru juridic favorabil funcționării limbii ruse în Moldova. Conform art. 2-7, 9-29 din legea *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova* (din 1 septembrie 1989), limba rusă este utilizată practic în toate domeniile vieții social-politice, economice și culturale ale țării. Au fost luate sub o protecție juridică specială și limbile vorbite de membrii grupurilor naționale ale ucrainenilor, bulgarilor, evreilor, găgăuzilor ș.a. În localitățile în care respectivele grupuri naționale constituie majoritatea populației, membrii lor dispun de dreptul de a-și utiliza limba maternă în activitatea organelor administrației publice locale, în grădinițe, școli, instituții social-culturale etc.

Dacă până în 1989, ucrainenii, bulgarii, găgăuzii, evreii din Moldova erau lipșiți în totalitate de posibilitatea de a-și face studiile în limba maternă, ulterior, în baza art. 18 din legea *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova*, membrilor grupurilor naționale li s-a garantat dreptul la educație și instruire în limba lor maternă: rusă, găgăuză, ucraineană, bulgară, ivrit, idiş etc. Conform informațiilor publicate de Tatiana Stoianov, funcționar la Ministerul Învățământului din Republica Moldova, în 1995, în 487 grădinițe, procesul de educație se efectua în limba rusă; 428 de copii găgăuzi din 23 de grupe a 11 grădinițe

²⁷ *Actele legislative ale RSS Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafiă latină*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990, p. 6.

erau instruiți în limba maternă, iar 6.794 de copii găgăuzi studiau limba găgăuză; în patru grădinițe (20 grupe – 474 copii) procesul instructiv-educativ se efectua în limba bulgară; în 7 grupe din 5 grădinițe – în limba ucraineană; în 6 grupe – în limba ivrit. În același an, din numărul total de 1.454 școli – 274 funcționau în limba rusă, 112 școli erau moldo-ruse, 7 școli – ucraineano-ruse, 2 școli ruso-bulgare, 2 școli evreiești-ruse. Limba ucraineană putea fi studiată în 75 de școli și în 2 licee de către aproximativ 71.110 copii ucraineni; limba găgăuză se studia în 46 de școli și în 2 licee de către 27.579 de elevi; limba bulgară se studia în 32 de școli și în Liceul Teoretic din Taraclia de către 10.878 de elevi²⁸. Ulterior, la Chișinău, a fost înființată Universitatea Slavonă cu predare în limba rusă, la Comrat – Universitatea de Stat din Comrat (pentru găgăuzi), iar la Taraclia – Universitatea de Stat din Taraclia (pentru bulgari).

IV. Atitudinea forțelor secesioniste față de principiile juridice de constituire a formațiunilor politice autonome în teritoriile republicilor unionale, stabilite prin normele dreptului constituțional al URSS

Chiar din start, „RASS Moldovenească Nistreană” a avut un caracter nelegitim. În hotărârea așa-zisului Congres II al deputaților din Transnistria (2 septembrie 1990) se menționa că adepții noii formațiuni politice s-au ghidat de legislația sovietică în vigoare. Se indicau norme juridice concrete – art. 2 și art. 5 din Constituția ex-URSS. Paradoxal, dar normele constituționale menționate nu acordau nimănui dreptul de a crea noi formațiuni național-statale. Conform art. 78 și art. 79 ale Legii Fundamentale și conform art. 70 și art. 76 ale Constituției RSS Moldovenești, așa-numitul Congres II al deputaților din Transnistria nu dispunea nici măcar de dreptul elementar de a înființa un soviet sătesc, din motiv că nu a fost un organ legal. Nici Constituția URSS din 1977 și nici Constituția RSS Moldovenești din 1978 nu prevedea – și, deci, nu permitea – înființarea și funcționarea unui asemenea organ de stat în Transnistria. Ca și în celelalte zone ale republicii, în teritoriul din stânga Nistrului, în baza legislației în vigoare, organe constituționale – deci legitime – erau, în exclusivitate, sovietele raionale, orașenești și sătești. Conform art. 146 al Constituției URSS și conform art. 125 al Constituției RSS Moldovenești, ele aveau dreptul să soluționeze doar chestiuni de însemnătate locală.

Legislația sovietică, încă în vigoare în 1990, prevedea că doar parlamentele republicilor unionale dispuneau de dreptul de a decide soarta propriilor lor teritorii și –

²⁸ Vezi: Stoianov, Tatiana, *Studierea limbilor în școlile alolingve*. În: *Reglementarea folosirii limbilor în societatea polietică*. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 14-15 decembrie 1995, Chișinău, 1996, p. 61-62.

la libera lor decizie – dreptul de a crea anumite formațiuni politico-statale²⁹. Astfel, în conformitate cu art. 19 al Constituției RSFSR din 1937, doar Sovietul Suprem al acestei republici dispunea de dreptul de a aproba constituțiile republicilor autonome, hotarele și delimitarea teritorială a raioanelor acestora, dirijarea întocmirii bugetelor formațiunilor autonome și prezentarea, spre aprobare finală de către Sovietul Suprem al URSS, dacă era cazul, a formării unor noi republici autonome³⁰.

Conform art. 76 al Constituției, RSS Moldovenească își stabilea de sine stătător orânduirea administrativ-teritorială. Alineatul 2 al respectivului articol stipula că spațiul geografic al republicii era divizat în raioane, orașe, sectoare, așezări de tip orășenesc și soviete sătești. Existența unor formațiuni național-statale în componența RSS Moldovenești n-a fost prevăzută nici de Constituția RSSM din 1941 și nici de cea din 1978. Conform ambelor constituții sovietice, Moldova era considerată stat unitar și indivizibil. Art. 108 (alin. 15) și art. 109 (alin. 2) stipulau că problemele guvernării administrativ-teritoriale a RSS Moldovenești, formarea și desființarea raioanelor, precum și modificarea statutului juridic al localităților din republică se aflau în exclusivitate în competența Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM și a Sovietului Suprem al republicii.

În cadrul unei *mese rotunde* din 15 octombrie 1989, desfășurată în incinta Casei Sovietelor din Tiraspol, la care au participat funcționarii structurilor de partid și sovietice, reprezentanții colectivelor de muncă din raioanele din stânga Nistrului, Iu. V. Șekun a atenționat cvorumul întrunit despre modalitățile legale de constituire a republicilor autonome stabilite prin dispozițiile legislației sovietice: „Законом предусмотрен строго определенный порядок создания автономной республики. В соответствии с Конституцией СССР вопрос этот должен решаться на уровне союзной республики. Другого пути нет. Решения сессий Бендер, Тирасполя, Рыбницы не основаны на законе...»³¹.

Examinând procesul istoric al formării republicilor autonome, observăm că fiecare dintre cele douăzeci de republici autonome existente în 1990 pe teritoriul fostei URSS au fost constituite inițial prin deciziile sovietelor supreme ale republicilor unionale. Ulterior, deciziile despre formarea republicilor autonome în componența republicilor unionale au fost, în mod obligatoriu, aprobate de Sovietul Suprem al URSS. De exemplu, decizia despre transformarea Regiunii Autonome Kalmâce în RASS Kalmâcă a fost adoptată inițial prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSFSR din 26 iulie 1958, iar mai târziu – prin decretul Prezidiului

²⁹ Vezi: *Государственное право СССР*, Iuridiceskaia literatura, Moscova, 1967, p. 303.

³⁰ Vezi: *Конституция (Основной Закон) Российской Советской Федеративной Социалистической Республики*, Iuridiceskaia literatura, Moscova, 1971, p. 6-7.

³¹ Аруд: Волкова, А. З., *Референдумы в Приднестровской Молдавской Республике (1989-2003 гг.)*, p. 29-30.

Sovietului Suprem al URSS din 29 iulie 1958³². Înțelegem astfel că, nerespectând această elementară procedură, separatiștii rebeli din Transnistria au ignorat, în mod arbitrar, exigențele legislației sovietice, la care au făcut de atâtea ori referință. Așa-numita RMN este eminentamente nelegitimă, deoarece crearea ei n-a fost aprobată de Sovietul Suprem al RSSM, n-a fost acceptată de parlamentele ulterioare ale Republicii Moldova și n-a fost constituționalizată nici de Parlamentul URSS. Până la ora actuală, existența RMN n-a fost recunoscută de niciun stat al lumii.

Ulterior, rebelii au lansat un șir de acțiuni de intimidare și de represalii împotriva cetățenilor și lucrătorilor organelor administrative, instituțiilor de drept, întreprinderilor economice și așezămintelor de cultură ce rămăsese fideli Republicii Moldova. Ziarele din anii 1990-1992 de la Tiraspol, Râbnița, Tighina, Dubăsari, Grigoriopol, controlate și dirijate de rebeli, conțineau, după cum am menționat, numeroase articole ce instigau populația contra demnitarilor din organele constituționale ale republicii noastre, de la Tighina și din raioanele de pe malul stâng al Nistrului. Mai mult ca atât, era blocată, în mod organizat și brutal, activitatea organelor de stat, administrative și judiciare din Transnistria și din Tighina, erau bestial maltratați și uciși lucrătorii ce refuzau să treacă în serviciul regimului instaurat nelegitim de rebeli.

S-a recurs frecvent la atacuri armate directe împotriva instituțiilor legitime ale Moldovei, îndeosebi împotriva secțiilor raionale de poliție din zona de est a republicii. Căpitanul de poliție Anatol Guzun relatează în presă: „În noaptea de 1 spre 2 martie 1992, formațiuni banditești înarmate au ocupat sediul comisariatului poliției din Dubăsari. Atacul separatiștilor și cazacilor a fost condus de atamanul cazacilor, colonelul Roteev, fost colonel de miliție în Rostov-pe-Don. Separatiștii și cazacii erau înarmați cu pistoale-automate, mitraliere, mașini blindate. În secția de poliție erau doar trei pistoale-automate și câteva pistoale <...>”³³. Concomitent, pe toate podurile și pe toate șoselele de pe malul stâng al Nistrului au fost instalate posturi de gardiști și cazaci, având în dotare mașini blindate. În scopul zădărnirii acțiunilor de restabilire a activității organelor constituționale ale Moldovei în zona de est, separatiștii au aruncat în aer podurile peste Nistru de la Dubăsari și Gura Bâcului și au avariat grav podul de la Vadul lui Vodă. La 19 iunie 1992, bandele de separatiști, în colaborare cu unitățile și subunitățile Armatei a 14-a a Rusiei, au lansat acțiuni militare contra secției de poliție a orașului Tighina, cu scopul de a o lichida³⁴.

³² *Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938-1967*, Vol. I., Moscova, 1968, p. 164.

³³ Anatol Guzun, *Legea și pumnul. În: Conflictul din Transnistria: Adevărul așa cum a fost el*, Ed. Logos, Chișinău, 1993, p. 123-124.

³⁴ Constantin Levința, Comandamentul militar. În: *Conflictul din Transnistria: Adevărul așa cum a fost el*, Ed. Logos, Chișinău, 1993, p. 132-133.

Nici legislația constituțională a altor țări nu admite constituirea arbitrară de formațiuni politico-statale. De exemplu, Constituția SUA din 1787, reglementând procesul formării noilor state-subiecte ale federației americane, stabilește că: „... Niciun stat nou nu va fi întemeiat sau alcătuit în jurisdicția vreunui alt stat și nu va fi format vreun stat prin unirea a două sau mai multe state sau părți de state fără acordul corpurilor legiuitoare ale statelor implicate, precum și al Congresului”³⁵.

Astfel, considerăm că „Pridnestrovie” este nelegitimă, indiferent de legislația constituțională aplicată, deoarece nu respecta nici legislația subiectului federației, pe teritoriul căruia s-a constituit în mod abuziv, adică a RSSM, nici dispozițiile Constituției federale a URSS. Nici legislația constituțională a Rusiei nu admite constituirea samavolnică a formațiunilor statale pe teritoriul federației. O etnie are posibilitatea de a-și forma o structură național-statală numai în cazurile când organele supreme de stat acceptă și legitimează adresările respective. Doleanțele ingușilor de a-și crea o republică proprie au avut sorti de izbândă abia după ce a fost emisă, la 4 iunie 1992, de către președintele Rusiei B. Elțin, legea nr. 2927-1 *Despre formarea Republicii Ingușetia în componența Federației Ruse*³⁶. Procesul consolidării noii republici s-a desfășurat sub controlul organelor supreme de stat ale Rusiei, în baza hotărârii speciale a Sovietului Suprem al Federației Ruse nr. 2928-1 din 4 iunie 1992, *Cu privire la ordinea punerii în aplicare a Legii Federației Ruse*, „*Despre formarea Republicii Ingușetia în componența Federației Ruse*”³⁷.

În situația în care organele de stat ale Federației Ruse nu acceptă propunerile de constituire a unor formațiuni politico-statale noi, nu se admite traducerea lor în fapt. Deși comunitatea nemților deportați nelegitim în august 1941 din Republica Autonomă a Nemților de pe Volga³⁸, pe parcursul a câtorva decenii, începând cu 1965, solicita ca acestora să li se permită revenirea din exil și reînființarea formațiunii lor statale în cadrul teritoriului în care existase până la decretul din 28 august 1941, nici în prezent statalitatea nemților de pe Volga n-a fost restabilită. Noua Constituție a Federației Ruse, adoptată în decembrie 1993, n-a legiferat pentru nemți nici statutul de republică, nici de regiune autonomă și nici de district autonom.

Conducerea Rusiei nu a susținut nici solicitarea Asociației coreenilor deportați în 1937 din teritoriile istorico-etnice ale Extremului Orient în Kazahstan și în Asia Mijlocie, de a li se permite revenirea la baștina istorică, în Primorie, și de

³⁵ David P. Currie, *Constituția Statelor Unite ale Americii*. Comentarii, Ed. Nord-Est, Iași, 1992, p. 98.

³⁶ Сборник законодательных актов Российской Федерации. Вып. XIII. 13 мая – 26 июня 1992 г. Ed. Izvestia, Moscova, 1992, p. 32.

³⁷ Ibidem, p. 33-34.

³⁸ Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938-1967. Том I, Moscova, 1968, p. 164-166.

a înființa acolo o zonă economică liberă cu anumite drepturi de autonomie³⁹. În ținutul Primorie exista suficient spațiu liber pentru repatrierea coreenilor, deoarece în 1989, densitatea medie a populației era de numai 14 oameni pe km².

Refuzul organelor supreme de stat ale Rusiei de a satisface solicitările germanilor și coreenilor nu are suport juridic și, în același timp, contravine articolelor unor acte legislative ale federației, întrucât legea Federației Ruse din 7 mai 1991 *Despre reabilitarea popoarelor represate*, acorda, prin dispozițiile sale, tuturor popoarelor represate în trecut dreptul de a reveni în teritoriile pe care le-au locuit anterior, de a-și reînființa formațiunile național-statale, de a li se recompensa prejudiciile materiale și morale aduse de către stat⁴⁰.

Dacă unele forțe politice ar încerca să creeze republici în Federația Rusă, fără consimțământul și fără aprobarea oficială a organelor constituționale abilitate, adică ghidându-se de exemplul „Pridnestroviei”, atunci formațiunile politico-statale create în mod samavolnic ar fi lichidate, iar organizatorii unor asemenea acțiuni nelegitime ar fi arestați și remiși organelor judiciare pentru a li se aplica pedepsele prevăzute de codul penal al Rusiei. Art. 65 (p. 2) din Constituția Rusiei stabilește că formarea unui subiect nou în componența Federației Ruse poate fi realizată numai în strictă conformitate cu ordinea stabilită de legislația constituțională a federației.

Congresul VI al deputaților din Rusia, sesizând consecințele nefaste pentru federație ale acțiunilor de tipul celor săvârșite de separatiștii din zona de est a Moldovei, a conștientizat necesitatea urgentă de a le contracara. În acest scop, hotărârea *Despre apărarea organelor constituționale a puterii de stat*, adoptată de congres la 21 aprilie 1992, stabilea:

„1. A considera imuabile bazele juridice ale organizării și activității organelor puterii de stat ale Federației Ruse, întărite în Constituția (Legea Fundamentală) a Federației Ruse, Declarația despre suveranitatea de stat a Federației Ruse, actele legislative ale Federației Ruse. Modificarea sau completarea sistemului de organe de stat ale Federației Ruse, crearea de noi organe ale puterii, suspendarea temporară sau sistarea completă a activității lor în afara ordinii stabilite de Constituția Federației Ruse și a legilor Federației Ruse, nu se admite.

2. Acțiunile funcționarilor de stat, ale organizațiilor și cetățenilor, îndreptate spre stoparea activității legitime a organelor puterii de stat, dizolvarea lor, înlocuirea sau constituirea unor organe paralele ale puterii de stat, discreditarea orga-

³⁹ Vezi: Залесский, Сергей, *Великое переселение народов по-советски* // *Argumenti i fakti*. 2002, № 20, p. 13; В Приморье чуть-чуть не возникло корейское государство // *Kommersant*, 1992, № 18, p. 20.

⁴⁰ Vezi: Пучкова, М. В., *Проблемы правового статуса национальных меньшинств в Российской Федерации. Ўн: Конституционный строй России*. Вып. Первый, Moscova, 1992, p. 127.

nelor puterii de stat prin răspândirea informațiilor false vor fi pedepsite conform dispozițiilor legislației în vigoare”⁴¹.

Prin urmare, dispozițiile hotărârii examinate interzic efectuarea, pe teritoriul Rusiei, a unor acțiuni de tipul celor desfășurate de separatiștii de sub conducerea lui I. Smirnov în zona de est a Moldovei. Astfel, formațiunea „Pridnestroviie”, creată în mod samavolnic, este nelegitimă chiar și dacă se aplică dispozițiile Constituției Federației Ruse, hotărârii Congresului VI, *Despre apărarea organelor constituționale a puterii de stat* și ale altor acte legislative ale Rusiei.

Caracterul nelegitim al așa-zisei Republici Moldovenești Nistrene e determinat, de asemenea, de faptul că farsa cu referendumurile de constituire a avut loc la 3 decembrie 1989, 28 ianuarie 1990, 1 iulie 1990, adică în perioada când fosta URSS nu dispunea de o lege ce să fi reglementat procesul desfășurării referendumurilor. După cum se știe, o asemenea lege a fost adoptată de parlamentul fostei URSS abia la 27 decembrie 1990, iar de parlamentul Republicii Moldova – tocmai în 1992. Prin urmare, decretele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 6 decembrie 1989, 31 ianuarie 1990 și din 2 iulie 1990, despre calificarea rezultatelor referendumurilor ca lipsite de putere legală și efecte juridice, deoarece au fost desfășurate în mod arbitrar și în contradicție cu dispozițiile legislației în vigoare din acea perioadă, erau absolut corecte din punctul de vedere al cerințelor și criteriilor fundamentale ale jurisprudenței.

SUMMARY

The study reviewed the pretexts invoked by secessionist leaders as legal norms of Soviet and international law for self-proclamation on June 2, 1990, in the eastern Moldovan Soviet Socialist Republic (often presented by imperial chauvinistic forces as a Russian territory) of so-called ASSR Pridnestroviie, name transformed, for political reasons, on September 3, 1990, in Dniester Moldavian Soviet Socialist Republic. This political entity would become the successor of Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic statehood and supposedly to save Moldovans from Romanisation danger and „distinctive nation” in Transnistria from legal and political discrimination which, according to secessionist insinuations, was instituted in Chisinau on 31 August - 1 September 1989, when Moldovan Soviet Socialist Republic adopted legislative acts which declared Moldovan language as the state language and the return to the Latin script.

---

⁴¹ *Постановление Съезда народных депутатов Российской Федерации «О защите конституционных органов власти»*. În: *Шестой Съезд народных депутатов Российской Федерации: Документы, доклады, сообщения*, Ed. Respublika, Moscova, 1992, p. 85-86.

Viorica OLARU-CEMÂRTAN

FENOMENUL TRANSNISTREAN ȘI NATURA SA

Cauzele războiului

Geneza războiului trebuie găsită în evoluția evenimentelor, începând cu vara anului 1989, ce au dus la apariția conflictului transnistrean. Anume cu calificativul „conflict transnistrean” etichetăm evenimentele ce s-au desfășurat în intervalul dintre vara 1989 până la 2 martie 1992, când conflictul a evoluat într-un adevărat război.

Deci, constatăm faptul că conflictul transnistrean a apărut înaintea proclamării independenței de stat a Republicii Moldova, dar s-a agravat odată cu proclamarea independenței și recunoașterea ei de către ONU, transformându-se într-un război nedrept.

Transnistria este o regiune care pe parcursul istoriei a fost victima Rusiei (în toate ipostazele ei istorice: Rusia Kieveană, Imperiul Țarist, Uniunea Sovietică, Federația Rusă). Interesul Rusiei în această regiune este evident și recunoscut la nivel oficial de către conducerea politică și militară rusă (A. Lebed' a afirmat: „Transnistria este cheia Rusiei spre Balcani”¹, „RMN este o mică parte a Rusiei”²).

De aceea, războiul de pe Nistru a comportat un caracter tripartit, deoarece pe de o parte Federația Rusă și liderii tiraspoleni (atenție! nu întreaga populație a Trans-

---

* **Viorica Olaru-Cemîrtan**, doctor în istorie.

¹ Citat din P. Kolsto, A. Edemsky, N. Kalashnikova, *The Dniestr Conflict: between Irredentism and Separatism* în *Europe-Asia Studies*, 1993, vol. 45, nr. 6, p. 973-1000.

² Citat din *Ibidem*.

nistriei), având suportul Armatei a 14-a și a cazacilor, au provocat un conflict, apoi un război, mascându-le sub pretexte de discriminare națională și încălcarea drepturilor minorităților; iar pe de altă parte, Republica Moldova care își apăra independența și integritatea. Schema aceasta tripartită se poate reduce la una bipartită, și anume: un război al Federației Ruse împotriva Republicii Moldova, deoarece:

1) Liderii tiraspoleni (I. Smirnov, D. Kogut etc.) au fost toți cetățeni ai Rusiei. Ei reprezintă Rusia și interesele ei. Scopul venirii lor aici a fost anume cel de a ține situația sub controlul Moscovei, iar când situația iese de sub control, ei încep promovarea politicii „*devida et impera*”. În acest sens, analistul american Goltz afirmă că: „...nu există conflict separatist în fosta URSS fără ruși...”³.

2) Armata a 14-a este succesoarea Armatei Sovietice. Corpul ofițeresc, conducerea ei este completamente de orientare rusofilă și în mod indubitabil interesele Rusiei sunt pentru ea legi sfinte.

3) Cazacii, veniți ca suport pentru regimul separatist, sunt cetățeni ai Federației Ruse și au luptat pentru Rusia, nicidecum pentru apărarea a careva drepturi și minorități oprite.

Transnistria a fost doar teatrul, scena unde s-au desfășurat dezbateri și dueluri între „fratele mai mare” și „naționaliștii moldoveni”. Ea a devenit o victimă a intereselor Federației Ruse și, pe parcurs, prin intermediul mass-mediei transnistrene și ruse, deoarece doar acestea aveau accesul în zona monopolizată de rusofili, s-a reușit sperierea populației locale, dezbinarea ei și dirijarea ei, în sensul de supunere a transnistrenilor față de interesele meschine și machiavelice ale separatiștilor, lideri autoprocamați ai populației locale.

Scopurile acestui conflict și al războiului au fost multiple. Rusia urmărea obiectivele (le voi enumera în sens ascendent):

1) Moldova pentru Rusia semnifica:

- zonă agrară, sursă de cereale, legume, fructe, vin etc.;
- Rusia a făcut investiții în complexul militar-industrial al Transnistriei, care era o parte componentă al sistemului economic sovietic;
- în Transnistria s-a urmărit crearea unei baze militare a Federației Ruse, care ar controla regiunea atât de râvnită de ruși pe parcursul multor secole;

2) Transnistria reprezintă cap de pod pentru extinderea nu doar a influenței ruse, dar și a puterii reale a Federației Ruse în Balcani.

3) Transnistria, administrată de Rusia, i-ar asigura ultimei:

- o șansă reală de recăpătare politică și militară a Republicii Moldova;
- controlul și efectuarea presiunilor asupra Ucrainei;

³ Citat din I. Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, edit. Demiurg, București, 1995, p. 99.

- posibilitatea tergiversării eventualei creări a unei Româнии mari și puternice în Sud-Estul Europei, care să devină lider în Balcani și rival al Rusiei în această direcție;

- neadmiterea extinderii NATO în această regiune, care ar fi în mod cert inconvenabilă Rusiei, deoarece ar pierde toată influența ce o exercită asupra părții europene a țărilor CSI.

Astfel, Federația Rusă a fost stimulată să provoace conflictul și apoi războiul transnistrean din considerente politice, ideologice și militare, și nicidecum din motive etnice sau juridice⁴. Rusia, în toate ipostazele sale istorice, niciodată nu și-a făcut griji pentru populația sa, pentru asigurarea rușilor cu drepturi și libertăți; din contra, locuitorii Rusiei (indiferent de naționalitate) erau tratați în modul convenabil conducerii pentru realizarea „marilor” scopuri finale, himerice (exemple sunt destule pe parcursul întregii istorii a poporului rus, în special în ultimii o sută de ani). Se făcea apel la drepturile umane și naționale doar atunci când era convenabil și când acestea serveau ca pretext „nobil”, „uman” și „just” pentru realizarea unor scopuri, în fond, „diabolice”, „inumane” și „nedrepte” (există un șir întreg de exemple, iar războiul din Transnistria se alătură lor).

Cauze politice

La baza războiului stau interesele **geopolitice** și **geostrategice** ale Rusiei. Pentru Rusia, indiferent dacă s-a proclamat democratică sau nu, susținerea războiului nedeclarat, sub masca unui conflict, e o continuare a geopoliticii și a geostrategiei care i-au fost din totdeauna caracteristice.

Începând cu 1989 conducerea URSS realizează faptul că fatalitatea crizei sovietice este inevitabilă și se străduie să creeze teren favorabil unui conflict de durată care ar menține influența Rusiei în zonă. Acum venise momentul de a vedea roadele politicii impuse RSSM pe parcursul deceniilor de încarcerare în „închisoarea popoarelor”: politica migraționistă, politica economică, politica națională. În acest context, Transnistria pentru Moldova reprezintă „călcâiul lui Ahile”, deoarece aici s-a reușit într-o măsură mai mare crearea unei identități sovietice, alimentată de amalgamul interetnic, „frăția popoarelor” și „dreptul fratelui mai mare”. De facto, Transnistria a fost regiunea unde artificial s-au implantat germeni prosovietici, în ansamblu, și proruși, în special⁵.

⁴ Presa anglofonă a depistat acest lucru. De exemplu, *interesele Rusiei în Transnistria sunt mai mult de ordin strategic și politic, decât de ordin etnic. Rusia dorește consolidarea tuturor structurilor CSI. Ea vede în Moldova un punct important de tranzit și o sursă imensă de produse agricole*, Vezi Moldova, în *The economist intelligens unit report, second quarter*, 1993, p. 34.

⁵ Vezi detalii V. Bârsan, *Op. cit.*, p. 16-23.

Realizând faptul că, odată cu dezintegrarea URSS, Rusia pierde statutul său de supraputere, conducerea comunistă a încercat să mențină în zona sa de influență cel puțin punctele strategice. În acest mod, Transnistria a devenit unul din obiectivele principale ale supraviețuirii geopoliticii ruse.

Odată cu colapsul URSS, Rusia s-a îndepărtat de Occident cu peste 1000 km (24% din teritoriul și 40% din populația URSS și-au declarat independența), ea, însă, are interese deosebite în Sud-Estul Europei, pentru o:

- influență și presiune asupra Ucrainei.
- control asupra Republicii Moldova pentru a nu admite unirea cu România.
- tutela asupra slavilor și ortodocșilor din Balcani, în scopul perpetuării panslavismului.

Deși URSS s-a prăbușit, Rusia manifestă tendința de a păstra controlul asupra teritoriilor ex-sovietice. În special, Moscova nu vrea să admită extinderea NATO în zona respectivă. În acest context, teritoriul dintre Prut și Nistru, iar Transnistria, în particular, servește doar ca un cap de pod al Rusiei spre obiectivul final: „*devide et impera!*”. Federația Rusă, care, de jure, merge spre democratizare, a susținut liderii tiraspoleni și a agresat Republica Moldova, pentru că, de facto, nu a renunțat la vechea politică externă, promovând **neoimperialismul**⁶ care contribuie la crearea unor zone separatiste în tot spațiul ex-sovietic⁷. Deci, Federația Rusă este succesoarea URSS, ca concepție geostrategică și geopolitică.

Pentru a-și menține influența, Federația Rusă a inventat noi concepte de drept internațional, sau le-a dat noi sensuri celor existente: „străinătate apropiată”, „interese strategice”, „interese vitale”, „legături vechi și tradiționale”, „dreptul de a-și apăra naționali”, „zone de influență”, „zone de securitate”, „zone speciale de interes”, „dreptul de veto asupra politicii externe a altor țări”, „intervenții și presiuni civilizate”, „dreptul de a menține pacea și stabilitatea altora”, „independență moderată”, „independență extremistă”, „independență naționalistă”, „suveranitate negociată” etc. Sub aceste accepțiuni este acoperită și realizată tendința neoimperialistă rusă. Generalizând aceste idei, Europa de Est a fost declarată zonă de interes special pentru Rusia⁸, adică s-a

⁶ Vezi M. Gribincea, *Politica rusă ...*, p. 3-5.

⁷ Presa anglofonă descria această tendință a Rusiei chiar după descompunerea URSS. De exemplu, Henry A. Kissinger scria: *Situația nouă, creată după descompunerea URSS, bivalentă și instabilă, este un pericol în păstarea păcii, dat fiind faptul renașterii, redefinirii tendinței istorice a Rusiei spre dominație. Asemenea ideologie recunoaște că Imperiul poate fi reconstituit doar prin forța armelor și prin izolarea față de opinia publică mondială*, Vezi Henry A. Kissinger, *The new Russian Question*, în *Newsweek*, 1992, 10 februarie.

⁸ Una dintre deciziile Seminarului *Perspectivile reglementării conflictului transnistrean*, care a avut loc la Moscova, 17 decembrie, 1993, stipula: *A păstra pozițiile strategice ale Rusiei în Sud-Estul Europei*. Vezi detalii M. Gribincea, *Politica rusă...*, p. 5.

stabilit doctrina „Monroe” a Rusiei⁹. Apare întrebarea dacă a acceptat comunitatea internațională poziția de lider a Rusiei pe plan militar și strategic în această parte a Europei și ca moștenitoare a URSS? Comunitatea internațională nu este echivocă în acest sens: pe de o parte, se pare că a acceptat acest capriciu al Rusiei¹⁰, iar pe de alta, ONU, NATO și UE își manifestă interesul de colaborare cu statele din Sud-Estul Europei și de cooptare a unora dintre ele.

Rusia, însă, face pași concreți pentru „realizarea visului în realitate”. Din 1989, an esențial pentru mișcările de renaștere și eliberare națională a multor republici unionale, Rusia a început să facă apel la mitul despre apărarea drepturilor rusefonilor¹¹ din spațiul ex-sovietic, care chipurile ar fi dezavantajați, neapărați, discriminați, și ar necesita intervenția directă a Federației Ruse, cu forțe militare și lideri ruși în zonele respective. Astfel, Rusia sprijină grupurile minoritare etnice din noile state independente ca să-și creeze „state” proprii, și, eventual, să ceară unirea cu Rusia¹². Chiar dacă Rusia este slăbită considerabil față de Occident, ea poate amenința cu folosirea forței și poate presa economic, politic și militar statele din jur. Astfel, „transformând opoziția legitimă a populației băștinașe contra încercării rușilor de a-și păstra privilegiile și rolul conducător ca pe vremea țarismului și bolșevismului, în lozincă de «încălcarea drepturilor omului» și de «discriminare», ea intervine pentru «apărarea» conaționalilor săi și intervine pentru ajutorarea economică și militară a fostelor grupări conducătoare proruse”¹³. Deci, ceea ce se întâmplă în Republica Moldova nu reprezintă un caz izolat, ci face parte dintr-o strategie generală coerentă a Rusiei. Toți analiștii occidentali, în special cei americani, remarcă acest fapt, menționând expres „războiul din Transnistria din 1992 contra RM”¹⁴, încadrându-l în tendința neoimperialistă a Rusiei.

Politica neoimperialistă a Rusiei este prea evidentă pentru a nu fi observată. Ea a fost acceptată, formulată și perpetuată de noua conducere a Federației Ruse¹⁵. În acest context, merită atenție declarația lui Boris Elțin, primul președinte al Federației-

⁹ G. Arbatov, *A new cold war?*, în *Foreign policy*, nr. 95, summer, 1994, p. 90-105

¹⁰ I. Pop, *Op.cit.*, p. 71.

¹¹ *Drepturile omului, socotite altădată ca formulă de amestec imperialist în afacerile statelor socialiste și ale URSS, sau coloana a cincea a Germaniei naziste, capătă acum statură de doctrină oficială, pentru ca prin ea să li se acorde rușilor – cei mai mulți dintre ei adevărați coloniști, care i-au dislocat brutal pe băștinași din teritoriile înglobate Imperiului Sovietic – drepturi speciale și să rămână un instrument de dominație a Rusiei în fostele țări ocupate.* Vezi I. Pop, *Op. cit.*, p.63.

¹² *Ibidem*, p. 60.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vezi detalii V. Moșneaga, V. Rusnac, Gh. Rusnac, A. Zavgur, *Procesele sociale în Republica Moldova în analiza politică anglofonă, 1992-1993*, Chișinău, 1995, partea I.

¹⁵ Vezi *Nezavisimoe voennoe obozrenie*, 1996, martie, nr. 5(9).

ei Ruse, cum că „Frontierele URSS-ului sunt ale Rusiei. Ea nu are altele!”¹⁶ Un alt argument în acest sens este faptul că Duma de Stat a Federației Ruse nici până azi nu a ratificat Tratatul privind principiile relațiilor interstatale dintre RSSM și FSFSR, care a fost semnat la 2 noiembrie 1990. Clauzele acestui tratat stipulează: a) respectarea integrității teritoriale a părților semnatare; b) inviolabilitatea frontierelor ambelor părți. Aceste prevederi sigur că nu au fost acceptate de către naționaliștii ruși care militau pentru recunoașterea așa-zisei Republicii Moldovenești Nistrene.

În acest fel, politica neoimperialistă poate crea sau întreține conflicte în cadrul fostelor republici unionale, pentru ca una dintre părți să solicite „sprijinul” atotputerniciei Rusii, și ea să-l ofere cu cea mai mare plăcere. Fie sub denumirea de Federația Rusă, fie sub cea de CSI, Rusia are aspirația de a-și reface puterea și dominația de altădată.

Încadrată în politica neoimperialistă rusă, Republicii Moldova i se atribuie particularitatea: „independența față de frați – zid de oțel; independența față de Imperiu – zid de paie”¹⁷. Spațiul românesc, în general, a fost un obstacol în calea realizării visurilor de veacuri ale imperialismului rus: ocuparea Constantinopolului și unirea slavilor nordici cu cei sudici. De aceea Rusiei îi este atât de scumpă „independența” acestei țări. Și evident, aceeași „independență”, în raport cu Rusia, trebuie să fie, în fond, exact ceea ce a fost față de URSS – o simplă aparență, o ficțiune.

Astfel, Rusia încalcă independența Moldovei în mod sistematic, însă o „apără” când e vorba de România¹⁸.

Deci, trei coordonate ale politicii externe ruse (geopolitica, geostrategia, neoimperialismul) au proiectat, alimentat și realizat inițial conflictul, apoi războiul de pe Nistru. Aceste premise de ordin politic atribuie războiului un caracter inuman accentuat, deoarece, în numele supraviețuirii lor și a speranței de refacere a Imperiului bolșevic, au fost comise greșeli fatale și irecuperabile, acțiuni nelegale, a fost înjosit nu numai poporul român din Basarabia, ci toți locuitorii ei (dezbinându-i artificial, inducându-i în eroare, contrapunându-i unul altuia și făcându-i sclavii „intereselor” Rusiei, prin șantaj politic și militar).

Cauze militare

Militarii au conștientizat primii impactul dezintegrării URSS asupra potențialului combativ al Forțelor Armate și asupra complexului militar-industrial rus. Ei și-au dat seama că după eventuala destrămarea a URSS pe teritoriul noilor state

¹⁶ Citat din I. Pop, *Op.cit.*, p. 68.

¹⁷ *Ibidem*, p. 100.

¹⁸ *Ibidem*, p.103.

vor rămâne un număr impunător de obiective, instalații militare de o importanță strategică excepțională pentru Rusia, fără de care aceasta pierde multe din trăsăturile de supraputere.

Dacă în primele luni ale anului 1989 militarii ruși au optat într-un mod voalat pentru păstrarea punctelor strategice ale Rusiei, apoi după destrămarea URSS ei s-au pronunțat ferm și deschis pentru crearea bazelor militare ruse pe teritoriile noilor state independente. Erau invocate ca argumente a) necesitatea protecției populației ruse și rusofone rămase în afara frontierelor Federației Ruse; b) numărul mare al veteranilor războiului „pentru apărarea patriei” și a militarilor în rezervă stabiliți cu traiul la periferiile URSS, și pomeniți peste noapte departe de „măicuța Rusie”; c) ținerea sub control a conflictelor ce au loc pe perimetrul frontierelor Rusiei și influențează destabilizator asupra regiunilor de frontieră ale Rusiei.

În acest mod, militarii aveau cele mai bune intenții în privința Transnistriei, unde „se încălcă flagrant drepturile minorității ruse, are loc discriminarea rusofonilor de către naționaliștii moldoveni care doresc unirea cu România”¹⁹. Faptul că în Transnistria situația era de altă natură (conform anuarelor publicate de ONU la Geneva în 1991, doar 40% din cetățenii alogeni ai Republicii Moldova considerau că le-au fost încălcate drepturile), s-a rezolvat imediat, prin puternice măsuri de ideologizare, agitație și răspândire a fricii și urii față de malul drept al Nistrului. Mass-media rusofilă a prezentat situația din Transnistria în cele mai negre culori și mai sumbre calificative²⁰. Însă, în Transnistria, într-adevăr existau foarte mulți militari în rezervă și veterani ai războiului al doilea mondial (numai în Tiraspol locuiau 70 000 militari), care și-au pierdut o bună parte din privilegiile și prestigiul lor în societate, la care se mai adaugă și factorul psihologic că din ostași ai armatei de neînving, s-au pomenit într-o țară la mii de kilometri depărtare de Rusia, iar din „eliberatori” ai „republicilor surori” – în „ocupanți”. Astfel, cauzele subiective de păstrare atât a punctelor strategice ale Rusiei, cât și cele de conservare a statutului și privilegiilor militarilor rămași în Moldova, au stimulat ideea provocării dezbinării dintre populația Moldovei, pentru a avea o scuză nobilă de implicare directă, evitând retragerea care reieșea din logica și evoluția evenimentelor.

Militarii ruși priveau cu totul altfel interesele Rusiei în teritoriile ex-sovietice, decât conducerea de la Moscova (imediat după proclamarea independenței republicilor ex-unioniste). De aceea, M. Gribincea deosebește două direcții în

¹⁹ *Krasnaja zvezda*, 19 octombrie 1989.

²⁰ Vezi ziarele ruse din perioada 1989-1992 (*Rosijskaja gazeta*, *Zavtra*, *Krasnaja zvezda*, *Sovietskij patriot*, etc.)

politica externă rusă, în perioada atlantistă²¹. Și anume: a) politica externă a civililor, care era îndreptată spre negarea vechilor tendințe de politică externă; și b) politica externă a militarilor, care încercau să păstreze dominația Rusiei în arealul ex-sovietic, sugerând că NATO și ONU reprezintă pericolul principal pentru securitatea Rusiei. Astfel, B. Elțin se afla sub o presiune crescândă atât din partea conducerii militare ruse, cât și din partea blocurilor naționaliste²² ale parlamentului rus. Anume aceste două grupări ruse, opoziționiste cursului nou inițiat de către președintele B. Elțin, și conduse de vicepreședintele rus Alexandr Ruțkoi, „campion al cauzei rușilor din Transnistria în politica Rusiei”²³, au provocat apariția problemei transnistrene, acționând inițial voalat, iar apoi, fățiș. S-a creat un caz fără precedent în istoria vreunui stat democratic, deoarece vicepreședintele rus susținea punctul de vedere al opoziției. Însăși presa occidentală remarca faptul că: „Pentru Moscova, Moldova e un caz în care B. Elțin se dezice de soarta rușilor cu scopul aprobării politicii date de către Vest. Elțin se află sub o presiune crescândă din partea blocurilor naționaliste din cadrul parlamentului”²⁴. Însă, în afara președintelui rus care făcea eforturi de reorientare a politicii externe ruse, existau mulți politicieni și militari care acționau în sens opus. Spre exemplu, un șir de lideri politici ca N. Travkin (președintele Partidului Democrat din Rusia), E. Ambarțumov (președintele Comitetului Parlamentar pentru Relațiile Externe), S. Stankevici susțineau pretențiile ultranaționaliştilor ruși asupra Transnistriei. Ei erau susținuți de mass-media, primul organ de presă care a cerut nu doar susținerea morală, dar și militară a regimului lui Smirnov, a fost revista „Deni”²⁵. Militarii, în special cei care și-au creat o reputație în perioada sovietică (Alexandr Lebed’, A. Șapoșnikov, V. Netkaciiov, V. N. Iakovlev), se găseau în fruntea opoziției ruse referitoare la această problemă, acționând în consens cu vicepreședintele Alexandr Ruțkoi. Delimitarea în cadrul politicii externe a Rusiei era bine reflectată în presă, care scria despre două politici: una a lui Elțin, alta a generalilor²⁶. Însă faptul că în perioada atlantistă generalii ruși promovau o politică proprie, nu înseamnă

²¹ M. Gribincea, *Politica rusă...*, p. 9. După el, perioada atlantistă este etapa inițială a politicii externe ruse, când conducerea politică rusă, A. Kozyrev își propunea integrarea Rusiei în structurile europene, iar B. Elțin vorbea despre un sistem de securitate paneuropeană.

²² Ch. King, *Moldova and the new Bassarabian question*, în: *The World Today*, 1993, july, p. 135-139.

²³ *Europe-Asia studies...*, p. 236.

²⁴ Ch. King, *Op.cit.*, p. 138.

²⁵ *Europe-Asia studies...*, p. 243.

²⁶ Ziarul *Izvestia* scria: *Declarațiile generalului Lebed’ ridică într-o formă severă întrebarea dacă generalii Federației Ruse au de gând să se supună guvernului ori vor continua să promoveze o politică proprie, care este contrară politicii președintelui rus.*, 7 iulie 1992.

nici într-un caz că amestecul Rusiei în afacerile interne ale Moldovei poate fi pus numai pe seama militarilor, în special pe seama comandanților de nivel local. De fapt, comandanții de nivel local primeau instrucțiuni stricte din partea Moscovei²⁷. Și ca urmare a realizării lor, erau ridicați în grad și decorați cu medalii²⁸.

Astfel, B. Elțin era într-o situație dificilă: pe de o parte – a) era amenințată nu numai integritatea teritorială a Republicii Moldova, ci și a Rusiei, deoarece dacă Rusia ar recunoaște independența Transnistriei și a Găgăuziei, atunci și alte state ar fi recunoscut independența teritoriilor din Rusia - Cecenia, Tatarstan; b) M. Snegur a fost unul din puținii lideri din fosta URSS care i-a susținut pe M. Gorbaciov și pe B. Elțin împotriva puciștilor; iar pe de alta – a) regimul lui B. Elțin era foarte sensibil la ideile neoimperialismului rusesc; b) vicepreședintele Rusiei era liderul opoziției, care încerca împreună cu militarii ruși, să realizeze obiectivele tradiționale, imperialiste ale rușilor. Comunitatea mondială a sesizat acest fapt, și analiștii străini menționau că „pe de o parte, Transnistria a cerut ocrotire de la Rusia, iar pe de alta, Moscova a recunoscut deja Moldova ca stat independent și membru al CSI”²⁹.

S-au observat mai multe confruntări dintre conducerea civilă și cea militară a Rusiei. Spre exemplu, la 27 mai 1992, B. Elțin a anunțat intenția Rusiei de a retrage trupele din Moldova, la care au apărut o serie de obiecții din partea militarilor ruși³⁰. Iar generalul A. Lebed' spunea că are „senzația de vomă când aude despre retragerea trupelor ruse din republicile ex-sovietice, și că majoritatea soldaților și ofițerilor simt la fel”³¹. În același timp, conducerea militară a Rusiei a elaborat un plan de anexare a Transnistriei la Rusia³².

²⁷ La 3 decembrie 1991 general-locotenentul Iakovlev, comandantul de atunci al Armatei a 14-a, pentru a grăbi procesul de creare a armatei RSSMN, la ordinul ministrului Apărării a Federației Ruse, a trecut în subordinea liderilor separatiști; iar cu puțin timp înainte de escaladarea conflictului armat din Transnistria, P. Graciov a dat generalului Netcacioc (nou comandant al trupelor ruse în Transnistria) ordinul: Având în vedere că Transnistria este pământ rusesc și situația acolo s-a agravat, trebuie să-l apărăm cu toate mijloacele și pe toate căile. Pentru aceasta vi se cere: 1) să fie completate din rezervele pentru mobilizare toate unitățile militare ale Armatei a 14-a, dislocate pe teritoriul Transnistriei. 2) să fie aduse în stare de pregătire deplină de luptă toate unitățile militare. 3) să fie deblocate toate unitățile militare pentru a face posibilă deplasarea tehnicii de luptă pe teren. Vezi *Sfatul Țării*, 1992, 26 mai.

²⁸ Vezi detalii M. Gribincea, *Trupele ruse...*, p. 182.

²⁹ D. Elliott și S. Viets, *Return of the Cassacks*, în *Newsweek*, 20 aprilie 1992, p. 13.

³⁰ S. Verone, *Political-Economies Assessments: Moldova – The former Soviet Union in Transition*, New-York, 1993, p. 998. *RFE/RL Research Report*, vol. 1, nr. 24, 12 iunie 1992, p. 57.

³¹ Citat din M. Gribincea, *Politica rusă...*, p. 11.

³² M. Gribincea scrie că: În mai, 1992 un asemenea plan a constituit obiectul discuției între generalul Stolearov și conducătorii Transnistriei, la care au participat și ofițerii de rang superior din Armata a 14-a. Stolearov a declarat că Armata a 14-a nu va fi retrasă din Transnistria, pentru că ea apără interesele strategice ale Rusiei în regiune., *Politica rusă...*, p. 12.

Însă, pe parcurs B. Elțin a preluat aceste idei. O dovadă a acestui fapt este că B. Elțin a repetat și a confirmat declarațiile făcute de către A. Ruțkoi în privința „marilor schimbări în politica externă a Rusiei” spre o linie mai activă³³. Președintele rus și-a schimbat radical concepțiile, afirmând că: „Frontierele URSS-ului sunt ale Rusiei. Ea nu are altele!”³⁴ și „Rusia va apăra drepturile rușilor din alte state ale CSI. Aceasta constituie o prioritate. Vom folosi, desigur, dacă va fi cazul, și metode bazate pe forță”³⁵. Deci, se evidențiază faptul că în urma confruntării dintre concepțiile tradițională și novatoare vizavi de politica externă a Rusiei, conducerea civilă și militară a Rusiei a ajuns la un consens, promovând în modul cel mai cert o politică tradițională.

Cauze ideologice

În perioada când în ex-URSS domina un singur partid, care substituia toate cele trei puteri în statul bazat pe drept, se susținea sporit mitul despre inexistența conflictelor în societatea sovietică. În realitate însă, o serie de contradicții principale nu-și găseau rezolvarea și erau trecute sub tăcere.

Complexe procese încep să se desfășoare din momentul renunțării lui M. Gorbaciov la vechile concepții staliniste în privința politicii naționale, printre care era și teza despre existența „națiunii moldovenești”³⁶, și promovarea reformelor economice, pe care le considera o rezolvare a tuturor celorlalte dificultăți cu care se confrunta muribundul Imperiu. Decretarea politicii transparenței a dus la deschiderea „cutiei Pandorei”³⁷, deoarece restructurarea inițiată de M. Gorbaciov a însemnat pentru popoarele oprimate ale URSS o posibilitate de regăsire națională și eliberare. În acest mod, problema națională a devenit cea mai dramatică dintre toate contradicțiile existente, deoarece era una definitivă pentru „închisoarea popoarelor”. Astfel, sub motoul luptei de eliberare națională s-a început cursul spre suveranitate a subiecților URSS și s-au agravat contradicțiile dintre centru și periferii: periferiile tindeau spre o independență reală și națională, în timp ce Moscova (vechea conducere politică) nu putea admite o asemenea catastrofă.

În RSSM mișcarea de renaștere națională a fost expresivă și ireversibilă. În mod expres, caracteristicile ei au fost: a) antisovietică, b) anticomunistă, c) națională, d) bazată pe principiile general-umane. Valului „renascentist” i s-a opus,

³³ *Europe-Asia studies...*, p. 248.

³⁴ Citat din I. Pop, *Op.cit.*, p. 68.

³⁵ Citat din I. Chifu, *Războiul din Transnistria...*, p. 15.

³⁶ Vezi I. Cașu, *Politica națională în Moldova Sovietică 1944-1989*, Chișinău 2000, p. 38-82.

³⁷ Expresia este preluată de la O. Nantoi, *Spre regretul nostru Moldova nu a fost în stare să urmeze calea Țărilor Baltice, în Pacea civică și democrația în societățile poliетice*, Chișinău, 1995, p. 63.

însă conservatorismul, care mai deținea puterea la Moscova, și care și-a făcut un fidel partener în Estul Republicii Moldova. Așa-ziii lideri tiraspoleni, agenți ai Moscovei și ai Partidului Comunist, sigur că nu au cedat în fața fluxului libertății care venea de la Chișinău. Reprezentând interesele centrului și având susținerea lui, ei au recurs la acțiuni anticonstituționale și inumane, cu scopul evitării decăderii Uniunii, Partidului Comunist și conceptelor derivate din acestea.

Iată de ce afirmăm că una dintre cauzele conflictului și războiului transnistrean a fost confruntarea sau neconcordanța ideologică dintre Moscova/Tiraspol și RSSM, reprezentată de Marea Adunare Națională, de primul parlament ales în mod democratic, apoi declarată suverană și independentă (Republica Moldova).

Incompatibilitatea ideologică dintre Moscova/Tiraspol și Chișinău s-a reliefat prin următoarele antonime:

- 1) sovietic – antisovietic;
- 2) comunist = totalitar – anticomunist = antitotalitar;
- 3) antinațional = frăția popoarelor (citește dreptul fratelui mai mare) – național;
- 4) lupta de clasă și crearea „omului sovietic” – concepția general-umană;
- 5) fals istoric – adevăr istoric.

De facto, ultima contradicție, veche de când este lumea, a însemnat și un mijloc de realizare a planurilor urzite de centru, pentru că printr-un eficient mecanism de ideologizare și agitație s-a reușit promovarea conceptelor false și antiștiințifice, atât în Transnistria, cât și în Rusia.

„Agitația și propaganda s-au făcut prin metode vechi, comuniste de lucru cu masele: cu forța, cu minciuna”³⁸. I. Smirnov a pus accentul pe acestea, fiind realizate prin intermediul mass-media.

Este necesară studierea acestui aspect din momentul ce: a) populația locală era izolată informațional; b) presa rusă o prelua și o amplifică; c) presa are capacitatea reală de dirijare cu spiritele umane.

În pofda varietății ziarelor, informația difuzată pe paginile lor era distorsionată, omogenă și purta un caracter prorus, antiromânesc, separatist (câteva titluri: „Ja slavlju respubliku kotoraja est’, no trizdj kotoraja budet!”³⁹, „Rosijskie voiska kak garant stabil’nosti”⁴⁰, „V. N. Jakovlev: zascitnic PMR”⁴¹, „M. Snegur–agresor”⁴²). Presa transnistreană a fost supusă totalmente liderilor locali – I. Smirnov, A. Ca-

³⁸ M. Gheorghiuță, *Organele speciale și militare ale Republicii Moldova în apărarea intereselor de stat și puterii constituționale (1989-1992)*, în *Conflictul din Transnistria: adevărul...*, p. 27.

³⁹ *Prednestrovje*, 1990, 25 octombrie.

⁴⁰ *Adevărul nistrean*, 1991, 11 ianuarie.

⁴¹ *Dnestrovskaja pravda*, 1994, 19 martie.

⁴² *Bastujuscii Tiraspol’*, 1992, 27 mai.

raman, G. Maracuța, A. Lebed', declarațiile și concepțiile cărora se răspândeau rapid printre localnici, în condițiile în care orice mijloc de informare a Republicii Moldova era sistat, iar presa rusă doar susținea și, de fapt, prelua informația „nepărtinitoare” a colegilor lor transnistreni⁴³. Ziarele nistrene au promovat falsurile despre caracterul extremist-naționalist, fascist și unionist al actelor naționale din august 1989. Proclamarea limbii române ca limbă de stat, a grafiei latine, a tricolorului erau relatate în mijloacele de informare ca acțiuni de românizare, de supunere și discriminare a rusofonilor⁴⁴. S-a dat curs liber ideilor despre inadmisibilitatea rusofonilor la serviciu, la posturile de conducere și impunerea forțată a limbii române în toate sferele vieții⁴⁵. Ele aduceau exemple „veritabile” de terorizare și maltratare a celor ce refuzau să accepte româna ca limbă de stat. Numeroase articole își propuneau un recurs în istorie și demonstau că Transnistria, din punctul de vedere istoric, aparține Rusiei. Era elogiat regimul sovietic și se condamnau mișcările renașterii naționale de la Chișinău și din Țările Baltice⁴⁶.

Numeroase învinuiri și jigniri răsunau la adresa României, căreia i se imputau „amintiri neplăcute” ale generației în vârstă, calificative de „fasciști”, „moșieri”, „exploatatori”, „ocupanți”⁴⁷. Paralel cu această latură negativă a „dușmanului”, se treceau în revistă „argumentele” existenței „poporului și limbii moldovenești”, ca entitate deosebită și superioară celor române. Paroxismul „moldovenismului argumentat” ajunsese până la declarații de genul: „...limba moldovenească cu grafie chirilică a apărut cu mult înainte decât România ca stat. Și de ce nu am afirma că există limba moldovenească cu un dialect al ei româna?”⁴⁸ Lumea era speriată și îmbibată cu idei „lucide”: tot ce se realiza la Chișinău era expus în mod acerbic, negativist și într-o atmosferă de ură și dușmănie. Membrii Frontului Popular erau numiți „dușmanii moldovenilor, deoarece sunt unioniști”⁴⁹. Paginile ziarelor abundau în declarații ale „apărătorilor” Transnistriei – I. Smirnov, V. Jacovlev, G. Maracuța, A. Caraman – care chemau populația locală să se apere de „agresiunea Moldovei”, să nu cedeze în fața „naționaliștilor români”⁵⁰.

⁴³ Ziarele *Krasnaja Zvezda*, *Sovietskii Patriot* încă din 1988 educă armata în spirit antimoldovenesc, îi pregătea pentru război împotriva Moldovei.

⁴⁴ *Vezi Adevărul nistrean*, septembrie-decembrie 1989; *Prednestrovije*, august 1989-mai 1990, iulie-septembrie 1990, noiembrie 1990-ianuarie-decembrie 1991; *Dnestrovskajja pravda*, august 1989-mai 1991, august 1991-martie 1992 etc.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Dnestrovskaja pravda*, 1991, 8 februarie.

⁴⁹ *Bastujuscii Tiraspol'*, 1989, 28 septembrie.

⁵⁰ *Dnestrovskaja pravda*, 1991, 2 septembrie.

Impactul dezinformării populației locale din raioanele din stânga Nistrului și a opiniei publice mondiale a fost dezastruos, reflectându-se negativ asupra stării de spirit a transnistrenilor și a evoluției evenimentelor din ultimul deceniu al mileniului trecut.

Concluzia survine iminent: presa transnistreană a fost subordonată complet intereselor separatiste și reprezenta un mijloc eficient de ideologizare, dezinformare și dezbinare a populației. Consecințele au fost fatale pentru integritatea RM.

Mass-media transnistreană a fost unul dintre mijloacele de luptă, de confruntare a aspectelor ideologice ale războiului⁵¹.

Anume această neconcordanță dintre ideologiile împărtășite de Moscova/Tiraspol și Chișinău a dus la apariția fenomenului transnistrean, mai întâi ca un conflict, iar apoi, ca un război.

Sigur că tendințele separatiștilor nu puteau să fie viabile și să supraviețuiască concurenței cu cele noi, general-umane, decât prin susținerea Rusiei și prin utilizarea forței, minciunii și a machiavelismului. Aceste obiective se pot rezuma la tezele:

- Păstrarea regimului vechi comunist și a Imperiului Sovietic, schimbând exteriorul formal, iar în esență, să rămână intact, ca în anii stagnării. Deci, comportă un caracter conservatist, totalitarist, sovietic, comunist și nedemocratic. Acestei tendințe i se opune dorința Basarabiei de autodeterminare, eliberare națională, democratizare și revenire la simbolurile și valorile tradiționale, românești.

- Păstrarea și perpetuarea în posturi a cadrelor nomenclaturiste de partid. Iarăși survine caracterul conservatist, comunist, căruia i s-au opus transformări democratice, pluralismul politic și conceptul statului de drept.

- Neagreaarea reformelor democratice din Republica Moldova și a însăși proclamării independenței ei. Se observă un caracter antidemocratic, antinațional și anticonstituțional.

- Perpetuarea ideilor derivate din „politica națională stalinistă”: moldovenismul, omul sovietic, frăția popoarelor, lupta de clasă etc. În contrapondere cu acestea erau adevăratele valori seculare ale poporului român, tradițiile democratice și istorice.

- Atentatul la suveranitatea și integritatea Republicii Moldova, deși ea fusese recunoscută de majoritatea absolută a comunității internaționale. Acest obiectiv este încărcat cu un statut semiotic deosebit, deoarece reprezintă punctul culminant al incompatibilității dintre cele două blocuri ideologice, care se

⁵¹ Vezi detalii V. Malahov, *Op.cit.*, p. 30.

exclud reciproc. În cel mai firesc mod, această agresiune a ideologiei comuniste, sovietice, anticonstituționale, antiromânești, antidemocratice (întruchipate în Moscova și Tiraspol), asupra celei democratice, naționale, constituționale (în persoana juridică a Republicii Moldova) este nu altceva decât o luptă inutilă, cu evoluția firească a istoriei, și are consecințe regretabile, suportate de cei care au devenit ostaticii vechiului regim amorf.

Pretextul războiului

Restructurarea inițiată de M. Gorbaciov a semnat pentru moldovenii basarabeni o posibilitate de a revendica „reabilitarea simbolurilor adevărate ale națiunii române”⁵². Ea a dus la conștientizarea ideii de apartenență culturală și istorică la națiunea română. Faptul că „națiunea «moldovenească» era o ficțiune bazată pe o ideologie totalitară [...] s-a dovedit odată cu începutul destinderii regimului sovietic [...]. Creșterea prestigiului ideii naționale, a autodeterminării, a secesiunii, a naționalismului ca ideologie politică legitimată, a avut loc pe fondul erodării încrederii în ideologia comunistă”⁵³.

M. Gorbaciov a considerat că aplanarea problemelor economice, va soluționa în mod automat și problematica națională. Însă, în Basarabia problema limbii a fost chintesența mișcării de renaștere și eliberare națională, astfel încât, Ch. King considera că nici într-o altă republică sovietică problema limbii nu a avut asemenea importanță ca în Moldova⁵⁴. Aceasta este un argument în plus ce demonstrează că națiunea „moldovenească” a fost mai întâi de toate un „artefact ideologic”⁵⁵.

Valul mișcării de eliberare națională a adus unele realizări⁵⁶. Însă ele au fost umbrite de comportarea sfidătoare a multor deputați rusofoni, care pe parcursul sesiunii a XIII-a au desfășurat o activitate plină de ură față de autohtoni, față de actele primite în ziua de 31 august 1989.

Cosmopoliții și șoviniștii ruși, aflându-se la diferite posturi de conducere și avantați până atunci de apartenența la etnia majoritară și dominantă din URSS, s-au speriat că pot pierde totul. Înălțarea tricolorului și discutarea proiectului legii cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul RSSM au fost folosite de ei ca pretext de luptă contra statului. Organizați de falsă mișcare internaționalistă „Edinstvo” (liderul ei fiind profesorul de drept, rector al Universității din Tiraspol, V. Ja-

⁵² I. Cașu, *Op.cit.*, p. 81.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Ch. King, *The politic of language in Moldova*, în *Newsweek*, 1992, 12 februarie.

⁵⁵ I. Cașu, *Op.cit.*, p. 81.

⁵⁶ Vezi M. Cernencu, A. Galben, Gh. Rusnac, C. Solomon, *Republica Moldova: istoria politică (1989 – 2000). Documente și materiale*. Volumul I, Chișinău, 2000, p. 5-12.

covlev), ei au mers pe calea confruntărilor, grevelor, acțiunilor anticonstituționale. Moment unic în istorie: grevă împotriva limbii autohtonilor⁵⁷. Deși limba rusă era recunoscută alături de limba română ca mijloc de comunicare, greviștii cereau două limbi de stat, se pronunțau împotriva grafiei latine, cereau să „nu fluturăm noi, românii basarabeni, cu tricolorul”⁵⁸. Cine au fost acești greviști, care atât de înverșunat apărau „limba și poporul moldovenesc”? Structura socială și etnică a grupurilor implicate în greva împotriva limbii române a fost: a) Funcționari, veniți de la Moscova, care trebuiau să asigure securitatea acesteia prin prezența masivă în conducerea de vârf a Moldovei. Evident că începutul procesului de renaștere națională s-a soldat pentru mulți dintre ei cu pierderea posturilor de conducere la Chișinău. Astfel, ei s-au retras la Tiraspol, și au pus baza acțiunilor de păstrare a URSS. b) Imigranți rusofoni veniți, în special în partea de Răsărit a republicii, în calitate de specialiști de calificare înaltă, cărora li s-au acordat privilegii etc. c) Pensionari din rândul militarilor, care s-au bucurat de beneficii considerabile în cadrul URSS. Unul dintre patrioții Moldovei, născut în Tighina, scria: „Cui nu i-a convenit și nu-i convine legea cu privire la limba de stat? Acelora care s-au stabilit în Bender și care au deținut posturi de conducere și privilegii corespunzătoare. Comitetul de grevă, creat în august 1989, era condus de reprezentanții personalului tehnic și ingineresc al întreprinderilor complexului militar-industrial. Acolo s-au format liderii Kogut, Dobrov, Zenovija, la care au aderat pensionarii forțelor armate – Egorov, Zapolschi”⁵⁹. Deci, observăm că toți erau rusofoni și foști monopolști ai puterii, care acum s-au pomenit în afara jocului puterii. Ei „apărau limba și naționalitatea moldovenească”, cereau poziția de altădată a limbii ruse, oprirea valului distrugător față de URSS, pentru că reprezentau „homo sovieticus”, care nu este apt de a trăi într-o altă societate decât cea care l-a născut și creat. Deci, cu aportul Moscovei, inima sovietică, ei au purces la crearea spectacolului politic despre încălcarea drepturilor minorităților naționale.

De facto, momentele istorice ale lunii august 1989 au fost folosite de către liderii rusofoni, sprijiniți de centru (Moscova), ca mască pentru trucarea, provocarea separatismului. Este oportun să ridicăm întrebarea pusă de V. Malahov: „În general, au dreptul persoanele ce au venit în țară cu câțiva ani în urmă, să rezolve și să decidă probleme ce țin de suveranitatea și unitatea acestei țări?”⁶⁰ Răspunsul este evident. Însă, tendința separatistă nu a ținut cont de aceasta. Un alt martor ocular scria că: „impulsul acestui război a venit din disprețul, din orgoliul bolnav

⁵⁷ V. Ursu, *Moldova pe calea suveranității reale și independenței statale*, Chișinău, 1993, p. 7.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ V. Gusleacov, *Ce și cum a fost? Și ce se mai întâmplă?*, în *Conflictul din Transnistria: adevărul...*, p. 6.

⁶⁰ V. Malahov, *Op.cit.*, p. 22.

al superiorității față de noi, băștinașii. Era de așteptat că, ridicând noi capul, să provocăm iritarea celor bolnavi de iubire de sine⁶¹. Se afișa discordanța etnică și lingvistică care, după părerea lor, a apărut în vara anului 1989, și se justificau acțiunile liderilor tiraspoleni.

Sigur că au fost exagerate și interpretate în mod eronat consecințele legilor din 31 august 1989, vorbindu-se despre discriminare națională și neadmiterea rusofonilor la servicii, din cauza necunoașterii limbii române.

Însă, V. Malahov dezmente această idee foarte des găsită în mijloacele mass-media rusești și rusofile, relevând că: „Primul lucru care șochează un moscovit, e că în Chișinău și în alte sate, orașe limba rusă este vorbită în egală măsură cu cea română: în presă, pe stradă, la scrierea anunțurilor. Nu e adevărat nici faptul că rusofonii nu sunt acceptați la serviciu din cauza necunoașterii limbii române. Documentele de la primărie demonstrează acest fapt⁶².”

Numeroase sunt dovezile care infirmă caracterul de discriminare a rusofonilor, dovezi ce nu sunt altceva decât observațiile, sondajele, studiile (atât a documentelor, cât și pe teren) efectuate de diferiți specialiști străini, acreditați de organizații internaționale, comitete pentru apărarea drepturilor omului etc⁶³.

Însă, spre regret, presa transnistreană a devenit servilă separatiștilor și făcea jocul lor. Un martor ocular la aceste evenimente scria mai târziu: „am văzut că atât greviștii, cât și instigatorii grevei împotriva limbii de stat, nu cunoșteau conținutul legii despre limba de stat, comentând-o din auzite, vorbind despre discriminare fără a avea argumente [...]. Ceea ce m-a uluit era ura și disprețul furibund, intransigența ajunsă la paroxism față de limba noastră, de tricolor, de noi, ca naționaliști și fasciști români⁶⁴.”

O altă chestiune care a fost interpretată în mod tendențios a fost eventualitatea unificării Moldovei cu România. Într-adevăr, Moldova era unica republică a URSS, naționalitatea căreia avea un stat în afara granițelor ei. Însă, posibilitatea unificării cu România în acele momente, se reducea doar la declarațiile membrilor Frontului Popular. Ele, însă, erau departe de a fi realizate, deoarece nu le împărtășea majoritatea populației. Acest fapt a fost constatat și de către analiștii străini, care scriau: „În 1989 în RM a fost un val de simpatie față de Frontul Popular, care timp de jumătate de an a devenit forța dominantă pe arena politică a Moldovei. Totuși, aspirațiile RM au fost spre independență față de URSS, dar nici un guvern al României de

⁶¹ N. Negru, *Un război cu propria istorie*, în *Conflictul din Transnistria: adevărul ...*, p.37.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Vezi A. Pascaru, *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova*, Chișinău, 2000; Vezi *Moldova Suverană*, 1992, 25 ianuarie.

⁶⁴ N. Negru, *Op.cit.*, p. 37.

după 1989 n-a cerut deschis și în mod internațional alipirea RM la România. La fel, nici un guvern al RM nu s-a adresat cu asemenea rugămintă față de România⁶⁵. În același timp, liderii separatiști, presa și televiziunea rusofilă hiperbolizau dorința moldovenilor de a se uni cu România, și au insuflat populației din raioanele de Est ale Republicii Moldovei legitimitatea acțiunilor lor de păstrare și perpetuare a „moldovenilor” veritabili. Deci, se crea iluzia că separatismul transnistrean este o reacție firească și legitimă la „naționalismul” și „fascismul” de la Chișinău, care vrea unirea cu România. V. Malahov medita asupra acestei probleme: „teama de româ-nizare este numită de transnistreni, ca cauză de bază a nesupunerii față de Chișinău. Însă majoritatea moldovenilor la fel nu doresc unirea, și nu trebuie să suprapunem părerea FPCD cu cea a majorității populației RM și a conducerii ei”⁶⁶.

Panica referitoare la „românizare” a fost necesară pentru a justifica intervenția în afacerile interne ale Moldovei a fostelor structuri sovietice, care acum au devenit ruse. V. Malahov este sigur că: „Problema despre unirea la România este mai mult discutată la Tiraspol, decât la Chișinău”⁶⁷.

Deci, putem evidenția fără nici o rezervă: chiar de la începutul Mișcării de Eliberare Națională a moldovenilor basarabeni, a apărut și o altă mișcare a rusofonilor din Răsăritul republicii – cea de separatism și de creare a structurilor paralele de stat. În provocarea separatismului un mare rol l-a jucat „sindromul dezinformării”⁶⁸. Noi nu putem fi de acord cu ideea împărtășită de liderii separatiști care etichetează războiul cu calificativul de „interetnic”, pentru că nu există nici o dovadă reală care ne-ar permite acest fapt. Unica „dovadă” în acest sens vine din partea liderilor separatiști, care fac declarații, deoarece trebuie s-o facă, în interesele „marii Rusii”.

Deci, pretextul apariției separatismului transnistrean a fost mișcarea de renaștere națională a basarabenilor, care avea să respingă idiomurile impuse forțat românilor moldoveni de către totalitarismul sovietic, și care urma să restabilească adevărul istoric, prin revenirea la limba maternă, grafia latină, simbolurile naționale și de stat etc. Separatiștii au dat, însă acestei mișcări un caracter de discriminare și nerespectare a drepturilor minorităților naționale din Republica Moldova. Printre argumentele separatiștilor care justificau agresiunea un rol aparte revine posibilității unirii Republicii Moldova cu România, argument care absolut nu este

⁶⁵ J. F. Brown, *Nationalism, democracy and security in the Balkans*, 1992, USA, p. 169-173; Vezi și V. Socor, *Moldavian-Romanian relations are slow to develop*, în *RFE/RL Research Report*, 26 iunie 1992, p. 38-45; Vezi și J. Bremmer, R. Taras, *Nations and Politics in the Soviet Union Successor States*, Cambridge, 1993; Ch. King, *Moldova and the new Bassarabian...*, p. 135-139.

⁶⁶ V. Malahov, *Op.cit.*, p. 22.

⁶⁷ *Idem*, p. 27.

⁶⁸ E. Mazălu, *Sindromul dezinformării*, în *Conflictul din Transnistria: adevărul...*, p. 51-54.

fundamentat și real. Astfel, mișcarea separatistă s-a conturat ca una anticonstituțională, antiromânească, prosovietică sau imperialistă, prorusă și comunistă. Odată cu proclamarea independenței Republicii Moldova, conflictul transnistrean se agravează, se extinde și susținerea din partea Federației Ruse este vădită. Din acest moment, separatismul transnistrean capătă și un caracter de violare a integrității teritoriale și a inviolabilității Republicii Moldova și evoluează tot mai mult și mai vizibil către o confruntare deschisă cu ea, și acest fapt avea să fie imposibil dacă nu se conta pe ajutorul tacit, implicit, total și necondiționat al Rusiei. Aceasta demonstrează foarte clar că, de facto, cauzele războiului nu au fost de ordin etnic și juridic, ci în mod eminent de ordin politico-militar și ideologic. Pentru că de ce avea s-o deranjeze pe Rusia proclamarea independenței Republicii noastre, decât din cauză că pierde poziția de control asupra ei și capul de pod spre mult râvniții Balcani. Iar rușii și rusofonii au servit doar ca decor, care trebuia să justifice intervenția ei în treburile statului independent – Republica Moldova.

SUMMARY

The pretext of Transnistrian separatism emergence was the national revival movement of Moldovans, who would reject the idioms imposed to Moldovans by the Soviet totalitarianism and that would restore historical truth, by returning to their native language, Latin script, national and state symbols, etc. But the separatists gave the movement a character of discrimination and violation of national minorities' rights in Moldova. Among the separatist arguments justifying the aggression a special role plays the possible union between Moldova and Romania, the argument which absolutely is not founded and real. Thus, the separatist movement emerged as one unconstitutional, anti-Romanian or imperialistic pro-Soviet, pro-Russian and communist. With the Republic of Moldova's declaration of independence, the Transnistrian conflict worsens, expand the Russian Federation support, which is obvious. At this point, the Transnistrian separatism gains a character of violation of Moldova's territorial integrity and inviolability and evolving increasingly and visibility to an open confrontation with, and this would be impossible if not to rely on tacit, total and unconditional help of Russia.

This shows very clearly that, in fact, the causes of war were not ethnic and legal, but eminently political, military and ideological. Why Russia would disturb the independence proclamation of our country than because they lose control position and the bridgehead to the desired Balkans. And the Russians and Russophones served only as decoration, justifying its intervention in the affairs of an independent state – the Republic of Moldova.

Boris MURAVSCHI

ACȚIUNILE POLIȚIEI ÎN CADRUL CONFLICTULUI ARMAT

Pentru a prezenta o caracteristică complexă a conflictului militar din 1992, ar trebui să realizăm o analiză mai detaliată a proceselor ce s-au desfășurat pe teritoriul republicii noastre în ajunul acestui eveniment, inclusiv privind:

- destrămarea URSS;
- frica față de necunoscut;
- dezbinarea societății în adepții alianței cu Rusia și cei ai unirii cu România;
- incapacitatea Chișinăului de a propune o idee național-statală ce să unească și să mobilizeze societatea;
- imixtiunea diferitor forțe străine;
- dezastrul statal, care a stimulat dorințele de îmbogățire criminală.

În această situație, în Transnistria, în baza marilor întreprinderi industriale s-au creat structuri care, utilizând „unirea” pe post de sperietoare, au mobilizat masele la confruntare cu organele legale ale Republicii Moldova și au demarat o campanie agresivă de trecere a întreprinderilor și organelor administrative locale sub jurisdicția organelor nelegitime de la Tiraspol.

Un timp, subdiviziunile MAI s-au opus acestui proces separatist. Situația s-a acutizat la 1 martie 1992, când comisariatul de poliție de la Dubăsari a fost asaltat

---

* **Boris Muravschi**, general (rezervă).

de formațiunile paramilitare transnistrene și de așa-numiții cazaci. În aceste condiții dificile, conducerea republicii a decis să se aplice forța în speranța restabilirii ordinii constituționale.

Astfel, la 2 martie, brigada de poliție cu destinație specială, staționată pe malul Nistrului, lângă satul Holercani, a trecut pe gheață râul și a intrat în satul Cocieri, ocupând poziții pe teritoriul unității militare. Polițiștilor li s-au alăturat mai mulți localnici din Cocieri și Dubăsari. În același timp, comisariatul de poliție din Dubăsari era asaltat de gardiști. O parte din colaboratorii poliției au fost reținuți și transportați la Tiraspol, alții au reușit să se retragă la Cocieri și Holercani. Astfel, pe partea stângă a Nistrului, în satul Cocieri, a apărut primul cap de pod al poliției și voluntarilor. Spiritele s-au încins și în alte localități din stânga Nistrului. Locuitorii satului Coșnița au opus și ei rezistență dură regimului nelegitim. În ajutorul lor au venit colaboratorii de poliție din Criuleni, apoi a trecut Nistrul și un batalion cu destinație specială. Așa a luat naștere capul de pod de la Coșnița, concentrat atunci în jurul fabricii de conserve. În scurt timp, a fost eliberat traseul și podul de la Vadul lui Vodă.

Pe tot parcursul lunii martie, acțiunile militare s-au desfășurat haotic și spontan, deoarece grupuri de locuitori ai satelor Cocieri, Coșnița, Doroțcaia, Dubăsari, Criuleni s-au înarmat asaltând unitatea militară de la Cocieri; concomitent, gardiștii distrugeau comisariatul de poliție de la Dubăsari. A fost nevoie de foarte multe eforturi pentru a organiza și disciplina aceste grupuri de voluntari din Cocieri, Coșnița, Dubăsarii Vechi, Criuleni etc.

Spre sfârșitul lunii martie - începutul lui aprilie s-au stabilizat hotarele platourilor Cocieri și Coșnița, gardiștii distrugând podurile de peste Nistru la Dubăsari și Gura Bâcului, iar comisariatele teritoriale de poliție organizând posturi de control și pază de-a lungul Nistrului.

Tratativele se duceau, în paralel, la toate nivelurile, semnificative fiind mai ales cele dintre colaboratorii de poliție și voluntari cu gardiștii transnistreni din zona de conflict. La inițiativa militarilor simpli, pe platoul de la Coșnița, între pozițiile gardiștilor și ale poliției s-a stabilit legătură telefonică prin care se coordona timpul schimburilor de focuri, cu scopul de a-i „liniști pe șefi”. La Coșnița, între poziții, s-au organizat chiar și meciuri de fotbal.

Localnicii din zona conflictului căutau posibilități de soluționare a acestei situații de război. De exemplu, la 2 aprilie 1992, locuitorii satelor Coșnița, Pârâta și Pohrebea au adresat un apel președintelui republicii și deputaților din parlament.

În perioada aprilie-mai, din perspectivă militară, linia Cocieri – Dubăsari – Coșnița - Gura Bâcului a fost relativ liniștită, atestându-se doar mici conflicte locale. La etapa inițială a conflictului s-a făcut simțită lipsa acută de comandanți cu

experiență militară. Apelurile adresate conducerii țării de a trimite comandanți cu experiență rămâneau fără răspuns.

La Chișinău se desfășura un alt război – războiul intrigilor. Diferite grupuri și indivizi separați luptau cu scopul de a exercita o cât mai mare influență asupra președintelui republicii. Acest viciu a afectat și forțele implicate în acțiunile militare. Din acest motiv nu a mai putut fi creată o conducere militară unică și eficientă.

Altă problemă serioasă o reprezenta deficitul de muniții. Lipsiți de experiență militară, mulți dintre polițiști, apăsând pe trăgaci, uitau să retragă degetul și, în scurt timp, împușcau în aer tot magazinul.

Sistemul de aprovizionare cu muniții și provizii a pozițiilor se completa, în grabă, cu angajați ai MAI.

Cu probleme serioase se confrunța și rețelele de legătură. Inițial, practic, toate convorbirile dintre forțele noastre erau interceptate de separatiști, care aveau la dispoziție mijloacele tehnice de legătură și cercetare electronică ale Armatei a 14-a.

Pe lângă probleme de ordin militar, se negocia și privitor la chestiuni ce vizau apărarea locuitorilor din zona conflict de incidența jafurilor și atacurilor. În virtutea funcției, colaboratorii de poliție erau obligați să ia, conform legii, apărarea cetățenilor. Anume acest fapt m-a determinat să propun Consiliului Securității să ofere drepturi excepționale zonei de conflict. La vremea cea, propunerea mea a fost respinsă, probabil, din considerente politice.

În lunile aprilie-mai, la Tighina a apărut un nou focar al neînțelegerilor. Atmosfera din cadrul comisariatului de poliție de la Tighina, care a refuzat să treacă sub jurisdicția Tiraspolului, devenea tot mai tensionată. Între poliție și gardiști se înregistrau ciocniri permanente. Practic, posibilitatea executării obligațiilor de serviciu devenea ireală. În acest context, la jumătatea lunii iunie, în Parlament a fost convocată o ședință cu privire la situația din Tighina (la ședință au participat domnii Berlinschi, Antoci, Pâslaru, Catană, Tabuico, Mamaliga și ministrul apărării).

La 19-23 iunie, la Tighina, s-au înregistrat mai multe acțiuni militare. Dar, din motiv că operațiunea fusese prost pregătită, o parte din ostașii Armatei Naționale au intrat în oraș dezarmați, fiind lăsați de izbeliște. Succese temporare a înregistrat doar brigada de poliție care a ajuns la comisariat și a reușit să-l scoată de sub asediu. Dar, până azi, nimeni n-a fost tras la răspundere nici pentru respectivele acțiuni, nici pentru deciziile iresponsabile luate. Ciocnirile locale de la Tighina au urmat până la sfârșitul lunii iunie, principale focare fiind stabilite în zona comisariatului de poliție, la Căușeni, Varnița.

Ași caracteriza conflictul militar din Transnistria ca pe una din cele mai vitrege file din istoria Republicii Moldova. Sunt de părere că acest conflict ar fi putut și

trebuia să fie evitat. Putem spune că, de fapt, Transnistria s-a născut din ambițiile și iresponsabilitatea politicianilor.

Cu privire la acest fenomen poate fi realizată o analiză profesionistă, poate fi elaborată o viziune clară. Cercetătorii profesioniști ar putea iniția un studiu obiectiv cu privire la războiul de pe Nistru. Cercetătorii și martorii ar trebui să descrie obiectiv evenimentele, luând în calcul toate detaliile, pentru a trage concluziile și învățămintele de rigoare. Oricum, pare extrem de regretabil ca societății să i se prezinte concluzii pripite sau jumătăți de adevăr.

Evenimentele produse în cadrul conflictului de pe Nistru trebuie analizate, în același timp, și din perspectivă juridică. În acea perioadă s-a dat start nihilismului juridic și fărădelegilor ce luau amploare.

Mai există un lucru extrem de important. După orice eveniment major, participanților la el trebuie să li se prezinte evaluările de rigoare. În acest mod, pe lângă faptul că își vor putea cunoaște eroii, societatea (pentru că, altfel, progresul este imposibil) îi va putea da în vileag pe cei care i-au adus prejudicii.

SUMMARY

In the first phase of the conflict the Republic of Moldova involved only the police, which was poorly equipped with arms, except police brigade with a special purpose. A while, Ministry of Internal Affairs subdivisions successfully opposed the separatist process. Throughout the conflict, the police station in Dubasari (storming by Transnistrian paramilitary units and Cossacks on 1st March, 1992) and police station in Tighina, who refused to come under Tiraspol's jurisdiction were in the center of clashes. However, territorial police commissariats organized security checkpoints along the Nistru bank.

Vasile GROSU

DESPRE ACȚIUNILE MILITARE ȘI ARMELE DIN DOTARE

La începutul diferendului de pe Nistru, structurile de forță ale Republicii Moldova se aflau într-o situație precară. În primele zile ale războiului, în conflict fusesse implicată doar poliția, dotată la acea vreme doar cu bastoane și pistoale „PII”. De armament mai performant dispunea doar batalionul de poliție cu destinație specială (transformat apoi în brigadă de poliție cu destinație specială).

Cei care se întreabă azi „Dar unde era atunci armata?” cad pradă unor idei greșite. Prin Decretul din 3 septembrie 1991, care viza crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova (în care nu era stabilită nici componența acestora), centrele militare fuseseră abia trecute sub jurisdicția republicii. La acea dată se purtau discuții și tratative privitor la crearea forțelor armate unice ale CSI.

Abia în februarie 1992, la consfătuirea prim-miniștrilor și miniștrilor apărării ai CSI, Republica Moldova și-a anunțat intenția de a-și crea o armată proprie, care să nu facă parte din forțele armate ale CSI. Drept urmare, delegația Moldovei a semnat doar 2 din cele 17 documente.

Decretul nr. 73 al președintelui Republicii Moldova, prin care unitățile militare au fost trecute sub jurisdicția Moldovei, a fost semnat la 18 martie, când poliția fusese deja implicată în unele lupte locale. Deci, într-adevăr, până la data de 10-15

---

* Vasile Grosu, general de brigadă (rezervă).

mai la lupte participase numai poliția. Armata s-a implicat ceva mai târziu, deși pregătirile începuseră încă din luna aprilie. La 19-25 mai, în luptă erau implicate circa 5.000 de persoane, dintre care circa 4.500 din cadrul Armatei Naționale.

Ce se întâmpla în stânga Nistrului? Armata a 14-a (sau, mai exact, divizia de infanterie motorizată nr. 59 din componența Armatei a 14-a) dispunea de minimum 216 tancuri, 144 sisteme de artilerie, 370 de transportoare blindate și mașini de luptă pentru infanterie, 64 sisteme antitanc, 54 aruncătoare de bombe. Forțele separatiste dispuneau și de alte unități: un batalion de interceptare a exploziilor atomice; un batalion de protecție chimică; un regiment de pontoane-poduri; o brigadă de geniu; o brigadă de pontoane-poduri; o brigadă de rachete operativ-tactice 9k-72 (P-300); un regiment de rachete antiaeriene; un regiment de geniu etc.

Dar ce se întâmpla în partea dreaptă a Nistrului?

La Chișinău, staționa Regimentul 300 parașutiști aflat în subordinea diviziei de trupe aerportate Bolgrad care primea comenzi, ordine, indicații direct de la Moscova, de la Armata a 14-a și de la comandamentul sud-vest (Chișinău). Această structură nu fusese trecută sub jurisdicția Moldovei. O altă structură militară, care nu trecuse nici ea sub jurisdicția statului nostru, staționa la Bălți. Brigada de rachete tactice 9k-79 (Tocika-U) din componența Armatei a 14-a avea efectiv rus, iar pentru o supraveghere mai eficientă, în cadrul ei au fost introduși un ofițer și câțiva plutonieri ai Armatei Naționale.

Moldova dispunea, efectiv, de următoarele structuri militare:

La Mărculești – un regiment (reformat apoi în brigadă) de aviație: 31 avioane MIG-29, fără niciun pilot (lăsate în stare tehnică nu prea bună). În localitate se aflau doar 5 ofițeri ai structurilor terestre (tehnicieni, specialiști în logistică, dispeceri).

La Florești – o bază de păstrare a armamentului și tehnicii. Literatura de specialitate conține mai multe estimări referitor la cantitatea de utilaje depozitate acolo; cele mai credibile date sunt însă următoarele: 28 stații radio P-145; 3 RHM (TAB70), 54 transportoare MTLB-AT; 28 instalații antitanc (deteriorate); 32 de tunuri antiaeriene (calibru 57 mm) C-60.

La Ungheni – 3 regimente de artilerie, parțial evacuate, cu tunuri și instalații scoase din funcțiune; doar 8 ofițeri din totalul de 200 persoane, conform nomenclatorului, și aproape 50 de plutonieri au dorit să continue serviciul în Republica Moldova.

La Cahul – brigada de drumuri (de instrucție).

La Chișinău – brigada de rachete antiaeriene din componența corpului nr. 60 de trupe antiaeriene și unele subdiviziuni de asigurare.

La Cocieri – 3 unități din componența structurilor de protecție civilă.

În Transnistria însă erau deja formate (cu ajutorul rușilor, specialiștilor din Armata a 14-a) unele unități ale armatei transnistrene, veneau structuri compuse din cazaci gardiști, deținuți eliberați din închisori cu condiția să participe la războiul din Transnistria etc.

Există o întreagă serie de chestiuni care ar putea fi abordate într-un articol separat. De exemplu, Igor Smirnov, ca cetățean al Rusiei, nu se subordona oare autorităților ruse? Sau cazul lui Kostenko: cine l-a trimis, cine i-a format unitatea, câte vieți omenești au fost curmate de el și de subalternii săi...

În concluzie, trebuie să menționăm că:

1. Armata Transnistriei a fost creată, dotată, susținută și pregătită de către Rusia.
2. Dacă ar fi existat voință politică, războiul de pe Nistru putea fi oprit. Influența și sprijinul Rusiei se fac simțite în regiune și azi.
3. Desfășurarea situației a reprezentat o reflectare a concepției strategice a Rusiei.
4. Situația din Moldova s-a deosebit de cea a Țărilor Baltice (deși, inițial, se miza pe aceeași concepție, divizarea Moldovei în mai multe părți, în 3-5, de exemplu).
5. Au „uitat” de retragerea structurilor Armatei a 14-a, evacuarea munițiilor, armamentului și de alte teme importante, inclusiv istoricii, cercetătorii etc. Situația trebuie elucidată de urgență, până mai sunt în viață participanții la conflict.

SUMMARY

At the beginning of the conflict on the Nistru, Moldova's security forces were in a precarious situation. The Decree of 3 September, 1991 regarded to create the Armed Forces of the Republic of Moldova, but only in February 1992, at the first conference of ministers and defense ministers of the Commonwealth of Independent States (CIS), Moldova has announced the intention to create an army which does not make part of CIS armed forces.

During the conflict on the Nistru, 300 Parachute Regiment subordinated to Moscow, stationed in Chisinau. This structure was not passed under Moldova's jurisdiction. Tactical missile brigade 9k-79 (Tocika-U) – another military structure, which stationed in Balti does not go under the of the Republic of Moldova's jurisdiction.

Moldova had, effectively, the following military structures: in Marculesti – an aviation regiment (31 aircrafts MIG-29 without any pilot); in Floresti – a basis for storing weapons and technology; in Ungheni – 3 artillery regiments, partially evacuated, with guns and out of service facilities, in Cahul – the roads brigade (for training); in Chisinau – anti-aircraft missile brigade; in Cocieri – 3 units constituting civil protection structures.

Vitalie CIOBANU

ARMATA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DE PE NISTRU

Atunci când începuse războiul de pe Nistru, Republica Moldova nu dispunea încă de propria armată. Organizarea instituției militare se anunțase mai mult declarativ, prin decretul de organizare și elaborare a actelor legislative, în prima perioadă a anului 1992. La nivel de instituții, fusese creat doar Ministerul Apărării, care se încartiruisse în fosta Direcție Sud-Vest și unitatea de pază, restul unităților militare aflându-se încă sub controlul armatei ruse. Demararea procesului de trecere sub jurisdicția Republicii Moldova a unităților a început, practic, în paralel cu acțiunile militare de la Nistru, fapt ce nu a permis implicarea în război a acestor unități. Într-un anumit sens, războiul a fost catalizatorul ce a grăbit trecerea sub jurisdicția Republicii Moldova a unităților și conceperea structurii acestora.

Militarii basarabeni reveniți în patrie au participat activ la acțiunile militare, dar mai mult pe bază de implicări personale, fiind angajați în calitate de comandanți la punctele de comandă, la statul-major sau nemijlocit pe pozițiile de luptă. În paralel, în bazale unor unități militare au fost concentrați rezerviștii, care, alături de polițiști și voluntari, au constituit forța principală de acțiune.

Perioada care a urmat după prima etapă de organizare a Armatei Naționale corela perfect cu situația politică. Această perioadă, care a durat până în august

---

* **Vitalie Ciobanu**, colonel, doctor în istorie.

1992, s-a caracterizat prin intensificarea acțiunilor de luptă din partea formațiilor paramilitare și a armatei ruse, precum și prin activitatea complexă de reorganizare a Armatei Naționale.

Ministerul Apărării al Republicii Moldova urma să prezinte Parlamentului, spre discuție, proiectele actelor normative ce urmau să stea la baza activității Forțelor Armate și principiile ce ar fi ghidat procesul de construcție a Armatei Naționale. Ministerul trebuia să primească, în timp util, de la conducerea forțelor CSI armament, tehnică militară și alte bunuri materiale; celorlalte ministere și departamente le reveneau prerogativele de a organiza paza tehnicii militare; de a rezolva problemele economice, sociale și de altă natură.

În conformitate cu înțelegerea la care s-a ajuns cu Comandantul Suprem al Forțelor Armate ale CSI și în scopul creării bazei Forțelor Armate ale Republicii Moldova, președintele țării a decretat: trecerea sub jurisdicția Republicii Moldova a unităților și subunităților militare ale Forțelor Armate ale fostei URSS, staționate pe teritoriul republicii, și transmiterea lor în subordonarea Ministerului Apărării al Republicii Moldova; specificarea faptului că unitățile și subunitățile militare, transmise Ministerului Apărării urmează să se ghideze, în activitatea lor, de hotărârile Parlamentului Republicii Moldova, decretele președintelui Republicii Moldova, Guvernului, precum și de ordinele Ministerului Apărării al Republicii Moldova.

Executivul se obliga să asigure finanțarea și aprovizionarea tehnico-materială a unităților și subunităților militare trecute sub jurisdicția Republicii Moldova. În acest context, la 17 martie, a fost adoptată hotărârea „Despre crearea bazei tehnico-materiale a Ministerului Apărării al Republicii Moldova”, care prevedea un șir de sarcini pentru majoritatea ministerelor și departamentelor.

Ministerul Apărării al Republicii Moldova urma să elaboreze și să înainteze Parlamentului Republicii Moldova și Executivului proiecte de acte legislative și normative ce să stabilească baza juridică de organizare a Forțelor Armate, de reglementare a principiilor de construcție a acestora, de creare și funcționare a instituțiilor de conducere militară, precum și să elaboreze acte ce ar reglementa trecerea unităților militare și subdiviziunilor Forțelor Armate ale Uniunii Sovietice sub jurisdicția Republicii Moldova. Ministerului urma să i se transmită de către Comandamentul Suprem al Forțelor Armate ale CSI armamentul, tehnica militară și alte bunuri materiale ale unităților militare, subdiviziunilor, cluburilor militar-sportive, bazelor dislocate pe teritoriul republicii; terenurile aflate anterior sub controlul unităților militare sovietice în calitate de poligoane, terenuri de instrucție etc.

Ministerele Informaticii, Informației și Telecomunicațiilor urmau să ofere Ministerului Apărării canalele de legătură arendate de către Comandamentul Suprem al Direcției Sud-Vest și să păstreze liniile de legătură între nodurile de

comunicații ale ministerului și Comandamentului Suprem și numărul existent de abonați din rețeaua telefonică orașenească. Ministerul Sănătății, conform documentului adoptat, urma să asigure, la comanda Ministerului Apărării, instituțiile militare medicale cu medicamente, tehnică medicală și utilaj.

La o zi după hotărârea adoptată de Guvern, a fost emis decretul nr. 73, care prevedea trecerea sub jurisdicția Moldovei a unităților militare dislocate în teritoriu. Acest document stipula că, în conformitate cu acordul cu Comandamentul Suprem al Forțelor Armate ale CSI și în scopul creării bazei Forțelor Armate ale Republicii Moldova, unitățile și subunitățile militare ale forțelor armate sovietice, dislocate pe teritoriul republicii, treceau sub jurisdicția Republicii Moldova, cu tot cu tehnica, armamentul, clădirile și alte proprietăți. S-a stabilit că unitățile și subunitățile militare transmise Ministerului Apărării al Republicii Moldova, se vor conduce, în activitatea lor ulterioară, de legislația Republicii Moldova, decretelor, hotărârile și dispozițiile președintelui și Guvernului Republicii Moldova, de ordinele Ministerului Apărării al Republicii Moldova. Până la intrarea în vigoare a regulamentelor, instrucțiunilor și altor acte, conducerii militare i se permitea să se ghideze, în unitățile și subunitățile militare, de actele normative sovietice în vigoare, dacă ele nu contraveneau legislației Republicii Moldova. Ministerul Apărării urma să stabilească, în timp util, ordinea și termenele de primire a jurământului militar. Guvernul urma să asigure finanțarea și aprovizionarea tehnico-materială a celor 104 unități și a subunităților militare trecute sub jurisdicția Moldovei¹.

Pentru aducerea în fapt a acestui document, la 20 martie 1992, la Kiev, prim-ministrul Republicii Moldova, Valeriu Muravschi și comandantul suprem al trupelor CSI, mareșalul de aviație Evghenii Șapoșnikov, a discutat cu privire la modalitatea de transmitere a tehnicii, armamentului și a bunurilor materiale, precum și la modul de evacuare a unităților ce trebuiau să părăsească teritoriul Moldovei.

În urma acordului semnat la 28 martie 1992 cu conducerea Forțelor Armate ale CSI și în conformitate cu decretul din 18 martie s-a inițiat procesul de trecere sub jurisdicția Republicii Moldova a unităților militare.

Pentru a tulbura situația și a stopa, în plin război, procesul de organizare a unităților, Președintele Rusiei, Boris Elțin, a neglijat decretul președintelui Republicii Moldova, intervenind direct în treburile statului nostru prin emiterea, la 1 aprilie, a decretului nr. 320, care legitima trecerea unităților militare sovietice aflate pe teritoriul Republicii Moldova sub conducerea militară a Federației Ruse.

Situația conflictuală dintre demnitari a creat probleme și în procesul de revenire acasă a militarilor care își satisfăceau pe atunci serviciul în diferite regiuni ale Rusi-

---

¹ Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 73 din 18 martie 1992.

ei. Aceste provocări nu au stopat totuși fluxul de militari ce doreau să revină acasă pentru a-și servi poporul. Fondurile Muzeului militar de la Chișinău păstrează sute de scrisori prin care militarii își exprimau dorința de a reveni în patrie și a-și apăra țara în acele momente triste. Numărul militarilor care își exprimau această atitudine a continuat să crească până la sfârșitul anului 1992. S-a accelerat și procesul de primire a tehnicii și unităților militare de la comandamentul CSI. La Cahul a fost primită prima unitate de proporții, în baza căreia a fost ulterior constituită o brigadă de infanterie motorizată a Armatei Naționale. Conform convenției semnate cu Rusia, ofițerul Grosu, care reprezenta conducerea militară națională, le-a propus militarilor unității să-și continue serviciul în cadrul Armatei Naționale.

Evenimentele din stânga Nistrului au făcut necesară chemarea la arme, în următoarele luni, a 33.521 rezerviști. În acest context, la 15 martie 1992, corpului de ofițeri și lucrători ai comisariatelor din Cantemir, Cimișlia, Leova, Nisporeni, Ungheni, Orhei, Cahul și, parțial, Chișinău i s-au solicitat eforturi continui pentru mobilizarea resurselor de cadre militare din rezervă. Furnizarea resurselor de mobilizare avea loc în baza unității din Cahul. S-a organizat o brigadă cu un efectiv de 2.350 oameni, comandant al unității fiind numit colonelul Victor Grab, înaintat, după război, în gradul de general; pe parcursul mai multor ani, acesta a deținut și funcția de comisar general al Republicii Moldova.

Subordonarea noii unități și chemarea la arme a rezerviștilor a pus noi probleme în fața conducerii armate, în primul rând aprovizionarea cu echipament. Evoluția evenimentelor militare și crearea unităților au făcut necesară urgentarea adoptării, la 17 martie 1992, a legii „Cu privire la Forțele Armate”, elaborată în baza doctrinei militare. Conform acesteia, Forțele Armate urmau să fie organizate în baza următoarelor principii: întreținerea trupelor regulate ce să se completeze pe baza îmbunătățirii obligațiilor militare și înrolării benevole a cetățenilor, pe bază de contract; pregătirea rezervei de militari instruiți în baza obligațiunii militare a cetățenilor; starea permanentă de pregătire pentru luptă și mobilizarea a cetățenilor; conducerea unică și centralizată; asigurarea protecției sociale și juridice a militarilor de către stat; educarea efectivului în spiritul dragostei de patrie, respectării legilor și ideilor democratice. Legea stipula că forțele armate ale Republicii Moldova au menirea de a apăra statul în caz de agresiune armată, de a asigura inviolabilitatea frontierelor și a spațiului aerian.

Conform structurii, se prevedeau trupe regulate și rezervă militară, cu un efectiv total de 10-12.000 persoane. Legea a dat un nou impuls procesului de organizare, deoarece fusese deja creată baza legislativă pentru acțiuni concrete.

În aprilie-mai 1992, în unitățile militare, gradul de completare cu ofițeri constituia 5% din numărul total permis conform statelor de organizare. Marea ma-

juritate a ofițerilor domiciliați la acel moment în Moldova se transferau pentru continuarea serviciului în Forțele Armate ale statele lor de origine sau treceau în rezerva militară, nedorind să servească în Armata Națională. La majoritatea punctelor de comandă și în statul-major format pentru conducerea acțiunilor de luptă direct pe teren se regăseau deja cadre de militari care luau măsuri pentru redresarea situației. În acest context, au avut loc numiri la nivel de comandă: în funcția de adjunct al Comandamentului Suprem a fost numit ministrul apărării, generalul Ion Costăș; șef al Statului-major a devenit generalul Pavel Creangă. Din Comandament mai făceau parte coloneii Anton, Grosu, Cociug, Petrică (ulterior avansat în grad de general), Berejnițchi. Viceministrii celorlalte ministere făceau parte, obligatoriu, din Comandament.

După ce conducerea acțiunilor de luptă a trecut nemijlocit în mâinile militarilor, la cele două capete de pod, Cocieri și Coșnița, au fost trimiși doi ofițeri militari: colonelul Petrică și colonelul Cociug. Din cauza situației de la fața locului, statul-major a fost transferat, pentru o lună, în localitatea Peresecina; ulterior, din cauza legăturii telefonice instabile, la Chișinău. Statul-major era direct responsabil de planificarea acțiunilor de luptă; completarea formațiunilor cu efectiv militar; aprovizionarea cu echipament, muniții, arme și produse alimentare; fortificarea spațiului de luptă; organizarea păstrării pozițiilor ocupate; controlul îndeplinirii ordinilor conducerii de vârf.

La 10 aprilie 1992, prin decretul prezidențial nr. 87, în scopul completării Forțelor Armate ale Republicii Moldova cu militari, s-a decis că, în caz de necesitate, ministrul apărării poate chema din rezervă, cu acordul lor, ofițeri și subofițeri ce au atins limita de vârstă de aflare în Forțele Armate, pentru satisfacerea în continuare a serviciului militar în Armata Națională⁸³. Ofițerilor și plutonierilor rechemați în serviciul militar li se introducea în stagiul de muncă serviciul în rândurile Armatei Sovietice, în instituțiile de securitate de stat, Ministerul de Interne, Departamentul militar, în unitățile militare de mobilizare și o jumătate din termenul studiilor în cadrul instituțiilor de învățământ civil. Ministerul Apărării era în drept să considere, în cazuri speciale, drept stagiul militar stagiul civil al profesiilor înrudite. Ofițerilor recrutați din instituțiile ministerului de interne li se păstra cel puțin gradul militar deținut la moment.

Majoritatea ofițerilor ce conduceau efectivul de ostași pe pozițiile de luptă erau nemilitari chemați din rezervă, majoritatea șefi de catedră și profesori de pregătire militară. Această realitate a făcut obligatorie organizarea lecțiilor practice cu studierea armamentului și tacticii de luptă. La poligonul de instruire de la Bulboaca s-a organizat studierea armamentului, tragerii din armă și alte exerciții pentru pregătirea de luptă. În acest proces de instruire au fost implicați coloneii Gorgan,

Botnarevschii; locotenent-coloneii Cobzac, Cojocararu etc. Această pregătire practică pe teren avea un rol important pentru efectivul venit din rezervă, care uneori nu avea idee de armă, nemaivorbind de tactică de luptă. Cu fiecare subunitate, se organizau aplicații cu o durată de 3-10 zile.

Concomitent cu aceste mișcări întreprinse de Statul-major, a continuat procedura de primire a unităților militare de la armata sovietică. Militarii sovietici inventau diverse pretexte, organizau sabotaje pentru a împiedica, prin minciună și dezinformare, procesul de cedare a unităților militare. Comisia pentru îndeplinirea decretului președintelui Republicii Moldova despre trecerea unităților sub jurisdicția Moldovei s-a deplasat la Ungheni. Ofițerilor unității li s-au garantat funcții militare, cu condiția să depună jurământul de credință față de Republica Moldova, dar din efectivul aflat la Ungheni au decis să rămână în Moldova doar 9 ofițeri și 49 plutonieri. Trecerea unității militare de la Ungheni în jurisdicția Moldovei a făcut posibilă introducerea pe câmpul de luptă a artileriei; or, din cauza stării încordate ce domnea în unitate, acest lucru a fost realizat abia peste o săptămână. Ofițerii sovietici s-au retras în Rusia sabotând armamentul unității: de la fiecare tun au fost sustrate mecanismele de tragere. Șeful direcției artilerie, colonelul Grosu (ulterior înaintat în grad de general) a contribuit nemijlocit la restabilirea, în decurs de câteva zile, a tehnicii de luptă. Plutonierul Ochinciuc a fost trimis în republicile baltice, cu misiunea de a aduce câte un exemplar de fiecare focosă. Dispoziția a fost îndeplinită în termen și în mod onorabil; peste câteva zile, la 30 aprilie, au avut loc tragerile experimentale. Uzinele din Chișinău au contribuit și ele la acest proces.

În baza decretului prezidențial nr. 77 din 23 martie 1992 și a ordinului nr.10 al ministrului apărării, în primele zile ale lunii aprilie, a început mobilizarea, pe bază de rezervă, a divizionului antitanc al Brigăzii de artilerie. Primele subdiviziuni au ajuns în zona conflictului la 14 aprilie 1992, primind botezul focului pe platoul de la Cocieri⁸⁹. La 15 mai 1992, bateria locotenentului-major Gorceac a realizat prima tragere de luptă cu proiectile din poziție de foc ascunsă.

Generalul Grosu, revenit în patrie, abandonând practic viața liniștită și privilegiile ce le avea în armata sovietică, menționa: „în garnizoana Ungheni erau dislocate trei regimente ale așa-numitului complet de artilerie al Armatei a 14-a: Regimentul nr. 4 de artilerie (unitatea militară nr. 40242, unitatea redusă) având în componența 3 divizioane de obuziere-tunuri D-20, în total 32 de piese (4 fuseseră trimise pentru reparație în afara teritoriului Republicii Moldova), 3 divizioane de tunuri 2A36 (Ghiațint), în total 21 piese (3 de asemenea la reparații), divizionul cercetare de artilerie și alte subunități, conform structurii regimentului; Regimentul nr.803 (u/m 02103, unitate cadru) de artilerie reactivă în componența

a 3 divizioane cu câte 12 instalații „Uragan” fiecare. În total, conform statelor, existau 36 asemenea instalații însă în realitate rămăseseră 28 (8 fusese trimise pentru reparație în afara teritoriului republicii). Alte subunități – conform structurii: Regimentul 852 de artilerie antitanc (unitate cadru) în componența a 3 divizioane (fiecare divizion având câte 2 baterii antitanc MT-12+1; baterie de instalații antitanc dirijate „Șturm S” - 9 instalații). În total, regimentul dispunea de 36 tunuri antitanc MT-12 și 27 mașini de luptă „Șturm S”.

Printre multiplele acte de distrugere, de la toate sistemele D-20, 2A36 și MT-12 au fost sustrate și evacuate mecanismele de tragere; s-au adus în stare nefuncțională o parte din instalațiile de lansare a sistemelor „Uragan”, pupitrele de comandă a acestora au fost deteriorate; prin aparatul de tragere cu muniții speciale a tunurilor MT-12 (Ruta) a fost trecut curent

În perioada aprilie-iunie 1992, pe baza Brigăzii artilerie și Brigăzii infanterie motorizată (care practic nu existau ca și brigăzi, fiind organizate doar câteva batalioane) au fost formate 12 baterii de artilerie, 14 baterii antitanc (în diferită componență, de la 2 la 6 piese) și 10 baterii de aruncătoare de bombe (unele cu 6-12 aruncătoare”).

În baza aceluiași decret, sub jurisdicția Republicii Moldova a trecut și Regimentul 83 aviație de vânătoare sovietic, în baza căruia, ulterior, a fost formată Brigada mixtă de aviație. La 4 aprilie 1992, reprezentanții Ministerului Apărării al Republicii Moldova s-au deplasat la Mărculești, unde, timp de 8 zile, au inventariat și au luat în primire bunurile materiale și terenurile regimentului staționat aici. Niciun aviator din fosta unitate nu a acceptat să rămână în Moldova; au depus jurământul de credință doar 18 ofițeri și 95 plutonieri din efectivul serviciului terestru. Din toate aparatele de zbor au putut fi păstrate 34 de avioane de luptă МИГ-29, care aparținuseră anterior Regimentului 86 al flotei Mării Negre, dislocate pe aerodromul din Mărculești.

La 26 mai 1992, în Moldova au ajuns primele cadre naționale de aviatori – căpitanul Vitalie Rusu și locotenentul-major Alexandru Popovici. Personalul a depus toate eforturile posibile pentru a restabili tehnica și a o readuce la capacitate de luptă. În scurt timp, la 27 mai, sub conducerea colonelului Rotaru, au fost efectuate primele zboruri din istoria Armatei Naționale. La 23 iunie 1992, perechea de luptă compusă din aviatorii Rusu și Neburac a bombardat prin surprindere podul de pe Nistru în raza orașului Tighina, decizia fiind motivată de situația critică creată pe linia de contact din cauza introducerii tancurilor armatei a 14-a.

La 8 aprilie 1992, prin decretul Prezidiului Parlamentului țării (nr. 1009-XII), a fost aprobat jurământul militar, cu următorul text: *Eu, cetățean al Republicii Moldova, intrând în rândurile forțelor armate, jur credință Republicii Moldova și poporului ei.*

Jur să-mi apăr țara chiar și cu prețul vieții, să nu fac uz de arme împotriva poporului Republicii Moldova și a organelor constituționale alese de el.

Jur să respect legile Republicii Moldova și regulamentele militare. Dacă voi încălca jurământul meu, să suport pedeapsa aspră a legilor Republicii Moldova.²

La 28 aprilie 1992, Ministerul Apărării, răspunzând la interpelarea deputatului Ion Hadârcă, menționa că până la acel moment, erau luați la evidență aproximativ 2.000 de ofițeri și subofițeri născuți în Moldova, care își satisfăceau serviciul militar în fostele republici sovietice. Au fost expediate scrisori tuturor ofițerilor și subofițerilor, luați la evidență, cu explicații privind modul de realizare a transferului în rândurile Forțelor Armate ale Moldovei. Absolvenții școlilor militare, originari din Moldova, erau și ei invitați să-și satisfacă serviciul militar în Republica Moldova.

În scopul identificării compatrioților noștri, se conclucra cu Direcția principală de cadre a Comandamentului Forțelor Armate ale CSI. Comandanții de districte, armate, divizii, unități militare și șefi de școli militare erau rugați, prin intermediul unor scrisori oficiale, să transfere în Moldova aproximativ 1.000 de ofițeri și subofițeri.

Situația era destul de dificilă, deoarece Comandamentul Principal al Forțelor Armate ale CSI și personal Evgheni Șapoșnikov stopau rezolvarea operativă a problemelor de transfer, uneori luând măsuri de intimidare și umilire a persoanelor care își exprimaseră dorința să revină în patrie. Mulți comandanți de unități militare refuzau cererea ofițerilor și subofițerilor, ca pretext servindu-le conflictul armat din stânga Nistrului.

În această perioadă a fost organizat și Regimentul Independent de Transmisiuni, numit ulterior „Basarabia”. Militarii acestei unități au depus jurământul militar la 17 aprilie 1992.

La 30 aprilie 1992, prin raportul nr. 841, ministrul apărării raporta comandantului suprem: „Vă raportez că Ministerul Apărării a primit unitățile militare, dislocate pe teritoriul Moldovei și trecute sub jurisdicția ei, conform listei, semnate la 21 martie 1992 de Guvernul Republicii Moldova și Comandamentului Suprem al Forțelor Armate Unite ale CSI. Efectivul unităților menționate a depus jurământ militar de credință Republicii Moldova și poporului ei. Cu ofițerii și subofițerii care au depus jurământ, dar au manifestat dorința de a continua serviciul în Forțele Armate ale Republicii Moldova pentru termenul stabilit în acord (până la 3 ani) vor fi încheiate contracte. Ceilalți ofițeri și subofițeri la categoria dată, în ordinea stabilită, vor fi transferați în țările cetățeni ai cărora ei sunt”.

² Decretul Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova, nr. 1009-XII, din 8 aprilie 1992.

Una dintre bornele acestei etape a fost și organizarea Marelui stat-major al Armatei Naționale, înființat la 24 aprilie 1992, prin hotărârea nr. 84-5 a Guvernului Republicii Moldova.

Una din sarcinile importante ce țineau de mobilizarea și primirea efectivului în termen și a celui din rezervă le revenea, pe atunci, comisariatelor militare. Prin ordinul nr. 053 al ministrului apărării, la 11 mai 1992, în funcția de comisar-interrimar a fost numit colonelul Victor Grab, confirmat în funcție la 16 iunie.

Pe adresa Ministerului Apărării și conducerii țării parveneau tot mai multe scrisori în care se descriau tergiversările și fărâdelegile din unitățile sovietice, organizate cu scopul de a-i împiedica să revină acasă pe militarii care înaintau cereri. În multe unități, telegramele și scrisorile nici nu erau înmânate destinatarilor. Motivul invocat de obicei de conducătorii unităților era războiul din Transnistria; aceștia încercau să-i împiedice pe subordonații lor moldoveni să se înscrie în unitățile naționale și să se implice în cursul conflictului. În aceste luni, comandanților unităților militare sovietice li s-au adresat constant scrisori prin care li se cerea să accepte transferul militarilor originari din Moldova. Majoritatea cererilor aveau un text tipizat: „În legătură cu completarea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, Vă rugăm să delegați în dispoziția Ministerului Apărării al Republicii Moldova, pentru continuarea pe viitor a serviciului militar, pe militarul ..... al unității militare ..... Vă rugăm să ne expediați și dosarul personal” (fond. Muzeu, inventar 1, dos. 1, pag. 4-8)

Fără a ține cont de situația de pe Nistru, conducerea unităților militare sovietice, la începutul lunii aprilie 1992, tensiona intenționat relația cu autoritățile din Moldova, înaintând un proiect de lege prin care solicita să fie informată cu privire la cantitatea și modul de transferare a alocațiilor în bugetul militar unic comunitar pentru finanțarea Forțelor Armate Unice ale CSI. În aceeași ordine de idei, unii membri ai efectivului unităților militare sovietice din teritoriu refuzau să depună jurământul de credință față de statul nostru, cerând să fie transferați în alte state ex-sovietice, dar, în același timp, încercau să profite de facilitățile pe care le avuseseră până atunci.

Tragedia de la Tighina. Unitățile Armatei Naționale au participat nemijlocit la luptele din anul 1992 doar la 19 iunie, când au avut loc tragicele evenimente de la Tighina. Din cauza acțiunilor și ordinelor necugetate ale unor comandanți militari, pe pământurile Tighinei au rămas să zacă tineri ostași abia încorporați în armată.

Poate nu e necesar să-i evaluăm negativ pe unii militari, dar ne vom permite să menționăm că, de multe ori, acțiunile generalului Dabija-Cazarov, atât în timpul manevrelor de luptă, cât și pe timp de pace au condus la pierderi de vieți omenești sau la unele fapte denigratoare pentru Armata Națională.

Forțele separatiste, cooperând cu armata a 14-a rusă, au declanșat o operațiune militară de amploare împotriva secției orașenești de poliție Tighina, în vederea lichidării acesteia.

Deoarece persoanele ce atacau trupele de poliție foloseau tehnica blindată, s-a permis includerea unei unități și a mașinilor de luptă sub comanda colonelului Karasiov. Partea moldovenească a început să utilizeze mijloacele din infrastructură și mijloacele de legătură cu destinație militară, care au oferit posibilitatea de a crea puncte de comandă ale unităților și subunităților până la nivel de companie. Mărturiile pe care le vom prezenta în continuare sunt selectate din nota explicativă dată de coloneii Karasiov și Cihodari conducerii armatei după aceste acțiuni.

La 19 iunie 1992, la orele 19⁰⁰, din incinta Ministerului Apărării domnul Ion Costăș i-a ordonat telefonic colonelului Cihodari, care în absența colonelului Karasiov îndeplinea funcția de conducere a batalionului staționat în localitatea Hulboaca, ca unitatea să treacă la pregătire de luptă. În scurt timp, starea de alarmă fiind anunțată, batalionul era gata să îndeplinească orice dispoziție¹⁰⁴.

Planul prevedea intrarea batalionului în orașul Tighina și atacarea dușmanului ce se găsea în regiunea podului de peste Nistru, apoi ocuparea poziției de apărare pe capul de pod, inclusiv la 500 m spre vest. Pentru realizarea sarcinii de luptă, prima și a doua companie, sub conducerea colonelului Cihodari, trebuia să înainteze în direcția Bulboaca-Gura Bâcului-Varnița. A treia companie, sub comanda locțiitorului comandantului, maiorului Cojocaru, trebuia să asigure deplasarea pe traseul Bulboaca-Hârbovăț, să intre în oraș din partea de vest și să dezangajeze trupele de gardiști și mercenari.

La 20 iunie 1992, la orele 5⁰⁰, forțele ostile integrității Republicii Moldova au desfășurat primul atac, folosind tancurile Armatei a 14-a. Tancurile au trecut podul, îndreptându-se direct spre pozițiile noastre, ca mai apoi să intre în oraș. În rândurile ostașilor fără experiență de luptă se crease panică. Experiența ofițerilor ce se aflau pe poziții a condus la distrugerea tehnicii inamicului, dar nu și la mobilizarea efectivului și la menținerea lui pe câmpul de luptă.

În jurul orelor 10⁰⁰, dușmanul a început un nou atac cu tancuri. Pentru a se informa cu privire la situația echipajelor ce se aflau în cele două tancuri distruse, tancurile rusești se mișcau în cerc, înaintând din două părți. Atacurile s-au prelungit încontinuu, forțele moldovenești erau practic încercuite. Deoarece unitățile militare ruse încartiruite în oraș se aflau sub conducerea armatei ruse, rămânerea pe pozițiile ocupate era inutilă, aducând pierderea a zeci de vieți omenești.

În luptele de stradă s-a evidențiat prin capacitatea sa de comandă căpitanul Iurie Neghina, care acționa în paralel cu Detașamentul de poliție cu destinație specială. Acest brav ostaș a fost rănit în timpul luptelor.

În acest context, Serviciul de presă al Ministerului Apărării avea să informase: „...în cursul nopții ostașii Armatei Naționale și reprezentanții organelor de drept ale Republicii Moldova au întreprins acțiuni pentru dezangajarea formațiunilor banditești”.

La 20 iunie, Ministerul Apărării a făcut un apel către locuitorii orașului Tiraspol, ofițeri și subofițeri, soldații Armatei a 14-a: „Forțele Armate ale Republicii Moldova n-au de gând să atace orașul în care locuiți, nici nu vă amenință ... noi aspirăm la existența unei Moldove democratice, independente, unice și indivizibile, în care să fie respectate drepturile omului, fără deosebire de naționalitate”. Pentru informarea combatanților cu privire la situația reală, a apărut foaia volantă „Oastea Moldovei”.

La 24 iunie, președintele Republicii Moldova a adresat un apel către popoarele, parlamentele și guvernele statelor lumii: „...în acest moment tragic pentru destinul statului nostru ne adresăm popoarelor lumii să intervină prin toate mijloacele de care dispun pentru curmarea agresiunii dezlănțuite de Forțele Armate ale Federației Ruse”.

La 7 iulie, a fost semnat acordul de la Limanskoe. La 21 iulie, la Moscova, președintele Republicii Moldova și președintele Federației Ruse au semnat convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană¹⁰⁸. Un efect direct al convenției a fost și demiterea din postul de Ministru al Apărării, prin decretul prezidențial nr. 159 din 16 iunie 1992, a generalului Ion Costaș, fapt recunoscut deschis de către generalul Creangă în lucrarea sa de memorii *Hociu Rascazati* (Vreau să povestesc). La 2 iulie 1992, conform hotărârii Parlamentului nr. 1089-XII, în funcția de Ministru al Apărării a fost numit generalul Pavel Creangă.

31 iulie 1992, era data stabilită pentru introducerea forțelor de menținere a păcii; conform protocolului adițional al comisiei unificate de control din 28 iunie 1992 era vorba de 24 posturi bipartite, 5 posturi comune, 2 posturi ruse.

Pe aceste baze a început dezangajarea forțelor aflate în conflict. În acest context, la 28 iulie 1992, în componența Batalionului de menținere a păcii a intrat și o companie de deminare sub conducerea colonelului Gurulea. Au fost deminați în total 71,9 km² și distruse 4.080 obiecte explozibile. O contribuție deosebită la aceste operații au avut-o ofițerii P. Casapciuc, A. Țugui, A. Chiperi și ostașii I. Frunze, V. Movilă, P. Ciobanu ș.a.

Imediat după stoparea acțiunilor militare, șeful Secției medicale a Ministerului Apărării al Republicii Moldova, colonelul Scudilenco, adresa Ministrului Ocrotirii Sănătății, Gheorghe Ghidirim, o scrisoare prin care cerea ca militarii care au luat parte la acțiunile militare, aflați la acea etapă pentru tratament în instituțiile

curative civile, să fie transferați în Spitalul central militar al Ministerului Apărării al Republicii Moldova, cu sediul pe strada Vasile Lupu.

Conform statisticii oficiale prezentate la sfârșitul lunii august de către conducerea militară cu privire la militarii în cadru, rezerviști, voluntari participanți la război, conflictul provocase 109 morți; 560 răniți; 55 persoane rămase cu handicap. Aceste cifre prezintă tabloul victimelor din rândul persoanelor încorporate în armată prin intermediul comisariatelor militare și celor încorporate prin contract.

Mai multor militari participanți la războiul de la Nistru conducerea țării le-a decernat la acea etapă ordine speciale: Ordinul „Ștefan cel Mare” (22 persoane); medalia „Meritul Militar” (66 persoane); medalia „Pentru vitejie” (10 persoane).

SUMMARY

When the war started on the Nistru, Moldova did not have its own army. The degree of organization and legislative drafting in the first period of 1992 announced declaratively the military organization. At the institution level was created only the Ministry of Defense, which quartered in the former South-West Department and security unit, the remaining military units still being under the Russian army's control. The state of the military units transition process under the Republic of Moldova's jurisdiction began practically in parallel with military actions on the Nistru, which did not allow these units being involved in the war. In a sense, the war was the catalyst that hastened military units' transition under the Republic of Moldova's jurisdiction and devising their structure.

Bessarabian soldiers, who return home participated actively in military actions, but based more on personal involvement, being employed as commanders at control points, at the General Staff or directive in combat positions. In parallel, reservists concentrated on the basis of military units, along with police and volunteers have been the main force of action. National Army units participated directly in the battles of 1992 only on 19 June, when there were tragic events in Tijuana, considering that, since the separatist forces, cooperating with the Russian 14th army, using armored equipment, has launched a major military operation against the city police department in Tijuana for its liquidation.

According to official statistics presented in late august by the military leadership on soldiers, reservists and volunteers participating in the war, the conflict caused 109 deaths, 560 injured, 55 people with disabilities.

The Convention on the principles of peaceful settlement of the armed conflict in the Transnistrian region provides for peacekeeping force's introduction under the Additional Protocol of the Joint Control Commission on June 28, 1992. It was about 24 bipartite posts, 5 joint posts, 2 Russian posts.

Anatol ȚĂRANU

ASPECTE DIPLOMATICE ALE RĂZBOIULUI DE PE NISTRU

Tensiunile dintre Chișinău și Tiraspol, care au marcat declanșarea conflictului secesionist în raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, au început cu mult înainte de 2 martie 1992, data oficială a începerii războiului transnistrean. După ce, pe 31 august 1989, limba română fusese proclamată limbă de stat pe teritoriul fostei RSSM, la întreprinderile de subordonare unională din regiunea nistreană au început să se instituie așa-numitele colective unificate de muncă – OSTK. Membrii acestora organizau în zonă greve și mitinguri de protest împotriva proclamării limbii române ca limbă de stat în RSSM și trecerii acesteia la grafia latină.

În anul 1990, la Tiraspol și Râbnîța au fost organizate referendumuri, cu intenția de a-i conferi Transnistriei statut de autonomie teritorială în cadrul RSSM. Pe parcurs, acțiunile separatiste desfășurate în Transnistria s-au intensificat și, cu sprijinul tacit al Armatei a 14-a, aici au fost înființate primele detașamente paramilitare secesioniste ce se subordonau administrației de la Tiraspol. Pe parcursul anului 1991, administrația de la Tiraspol a desfășurat o intensă campanie de înlocuire a persoanelor din instituțiile locale loiale Chișinăului cu oameni de încredere ai Tiraspolului.

În martie 1992, tensiunile dintre Chișinău și Tiraspol au ajuns la apogeu. La 1 martie 1992, gardiști și cazaci înarmați au provocat incidente la Dubăsari, atacând și poliția moldovenească chemată în ajutor. Ulterior, trupele paramilitare

---

* Anatol Țăranu, doctor în istorie, conferențiar universitar.

transnistrene, cu un efectiv ce depășea cu mult numărul polițiștilor (câteva zeci), a atacat sediul poliției și a luat cu asalt clădirea. În timpul confruntărilor, polițiștii au fost luați prizonieri și dezarmați. În acest mod, ziua de 2 martie a devenit dată oficială a declanșării conflictului militar de pe Nistru, în aceeași zi Republica Moldova devenind și membru al ONU.

Trebuie menționat că în perioada 1991-1992, mai multe din unitățile militare ale URSS, ulterior ale Federației Ruse, au trecut cu tot cu muniție de partea separatiștilor transnistreni și numeroase echipamente militare ale Armatei a 14-a au fost preluate „pașnic” de către separatiști. Ulterior, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Cazul Ilașcu contra Rusiei) a stabilit că separatiștii transnistreni au folosit arme din arsenalul Armatei a 14-a, staționate în Transnistria. Militarii Armatei a 14-a nu au opus rezistență separatiștilor veniți să se înarmeze din depozitele ei, ci, dimpotrivă, de multe ori, au contribuit la echiparea lor, livrându-le arme și oferindu-le acces la depozite¹.

În prima jumătate a lunii martie, confruntările militare dintre forțele constituționale ale Republicii Moldova și detașamentele paramilitare ale separatiștilor transnistreni au luat amploare pe mai multe porțiuni din apropierea Nistrului. Conducerea Republicii Moldova a întreprins diverse acțiuni de stopare urgentă a conflictului militar, la 19 martie, Parlamentul de la Chișinău propunând Tiraspolului drept compromis proiectul de acordare a statutului de zona economica liberă pentru Transnistria și o modificare a legii privind organizarea teritorială². A doua zi, la reuniunea OSCE de la Helsinki au demarat discuțiile privitor la crearea unui mecanism cvadripartit de reglementare a conflictului transnistrean, din care să facă parte Republica Moldova, România, Rusia și Ucraina³. Tot la 20 martie, la Kiev, șefii statelor CSI au adoptat o declarație despre situația din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, reafirmând susținerea de către aceste state a suveranității și integrității teritoriale a republicii. Concomitent cu declarația de la Kiev, care fusese semnată și de președintele rus B. Elțin, Sovietul Suprem al Federației Ruse adoptând, în spirit perfect imperial și în contradicție cu poziția asumată de președintele Rusiei, o altă declarație cu privire la conflictul din Transnistria⁴.

Pe 23 martie 1992, la Helsinki, a fost difuzată Declarația comună a miniștrilor de externe ai celor patru state, în care se stipula crearea mecanismului cvadripartit de consultări politice privind reglementarea conflictului militar de pe Nistru.

¹ M. Grecu, A. Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova (Culegere de documente și materiale)*, Ed. Litera, Chișinău, 2004, p. 803.

² V. Nedelciuc, *Republica Moldova*, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p. 75.

³ Gh. Cojocaru, *Politica externă a Republicii Moldova. Studii*, Ed. Civitas, Chișinău, 2001, p. 78.

⁴ V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 73.

Oficialii se pronuntau în favoarea respectării integrității teritoriale a Republicii Moldova, încetării focului, dezarmării imediate a tuturor formațiunilor ilegale, restabilirii organelor de putere legală în localitățile unde acestea au fost nevoite să-și suspende activitatea, respectării drepturilor omului, inclusiv a drepturilor minorităților etnice, acordării de asistență refugiaților⁵.

Demersul cvadripartit demarat în baza înțelegerilor de la Helsinki părea să evolueze promițător. În perioada 31 martie–1 aprilie 1992, Chișinăul a găzduit primele consultări politice la nivel de experți ai ministerelor de externe ale celor patru țări. Recomandările experților vizau cu precădere măsurile de prevenire a escaladării violenței armate, neadmiterea implicării în conflict a cetățenilor altor state, reglementarea crizei exclusiv prin mijloace pașnice și respectarea integrității teritoriale și a suveranității Republicii Moldova. În mod cert, însă, aceste principii nu conveneau tuturor membrilor mecanismului cvadripartit, ținând cont de faptul că pe teritoriul Transnistriei ajunseseră deja mii de cazaci și așa-ziși voluntari, proveniți în special din Rusia, dar și din Ucraina, ca să acorde sprijin separatiștilor.

Implicarea internațională nu era suficientă pentru calmarea situației din Republica Moldova, unde luau amploare ostilitățile militare. Pe 28 martie, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, a instituit starea excepțională pe întreg teritoriul țării. Parlamentul de la Chișinău a instituit o comisie compusă din reprezentanții tuturor fracțiunilor parlamentare, care urma să formuleze propuneri de soluționare pașnică a conflictului, în baza normelor și standardelor internaționale. Toate aceste eforturi au fost date peste cap de vicepreședintele Rusiei A. Ruțkoi, care, la 4 aprilie, a efectuat o vizită neautorizată la Tiraspol, în cadrul căreia a prezentat o declarație de susținere a separatiștilor și s-a pronunțat deschis în favoarea implicării Rusiei în acest conflict, evocând o pretinsă apărare a conaționalilor din zonă. Pe fundalul acestei declarații, separatiștii și-au intensificat acțiunile ilegale.

Implicarea repetată și gravă a înalților demnitari ruși în instigarea spiritelor implicate în conflictul militar de pe Nistru nu au rămas fără reacția opiniei publice internaționale. La 2 aprilie, Departamentul de Stat al SUA a difuzat o declarație menită să tempereze intențiile agresive susținute de Kremlin. „Guvernul Moldovei, se spunea în declarație, a dat dovadă de o admirabilă putere de reținere, încercând să reducă tensiunile prin continuarea negocierilor pașnice cu conducerea separatiștilor transnistreană [...]. Nu trebuie să aibă loc o intervenție militară străină”⁶.

După declarația din 2 aprilie a Departamentului de Stat al SUA, care avertiza cu privire la o posibilă intervenție armată străină în conflictul transnistrean, pe 6

⁵ Gh. Cojocaru, *Op. cit.*, p. 78.

⁶ N. Țău, *Diplomație în culise, Suveranitate, independență, război & pace*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 163.

aprilie, la Chișinău, a avut loc a doua reuniune a celor patru miniștri de externe – Țău, Năstase, Zlenko și Kozârev. La întrunire a fost admisă, în vederea prezentării unui raport cu privire la situația creată, și delegația administrației separatiste din Transnistria. La final, reuniunea cvadripartită de la Chișinău a adoptat o Declarație cu privire la soluționarea conflictului transnistrean.

În Declarație se spunea: „*Miniștrii afacerilor externe ai Republicii Moldova, Federației Ruse, României și Ucrainei, în conformitate cu hotărârea pe care au adoptat-o la Helsinki, la 23 martie 1992, privind coordonarea eforturilor de reglementare a conflictului din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova și a proceselor din jurul lui, și crearea în acest scop a unui mecanism de consultări politice, inclusiv la nivel de miniștri, s-au întâlnit la Chișinău, pe data de 6 aprilie a.c. Miniștrii au făcut o trecere în revistă a evoluțiilor din zona de conflict și au examinat recomandările formulate de grupul de experți din cele patru țări în vederea reglementării conflictului exclusiv prin mijloace politice, în condițiile respectării drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, prevenirii escaladării conflictului și neadmiterii implicării în conflict a cetățenilor altor state, precum și pentru sporirea încrederii în această zonă.*

Șefii departamentelor de politică externă și-au exprimat din nou profunda îngrijorare cu privire la menținerea focarului de încordare și agravarea situației în raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, continuarea actelor de violență soldate cu pierderi de vieți omenești, precum și în legătură cu pericolul pe care aceste evoluții le reprezintă pentru procesele democratice în statele din regiune. Relevând importanța deosebită a Declarației de la Kiev, din 20 martie a.c., a șefilor de state din Comunitatea de State Independente, ca și a Declarației lor de la Helsinki, din 23 martie a.c., care cuprind elementele de bază ale soluționării crizei pe cale politică, miniștrii au reafirmat obligația țărilor participante de a lua măsuri urgente și eficiente în această direcție.

Miniștrii de externe ai Federației Ruse, României și Ucrainei au apreciat poziția și eforturile conducerii Republicii Moldova vizând reglementarea pașnică a conflictului, confirmată și de Parlament la 31 martie 1992, și se adresează părților implicate în conflict să facă în așa fel încât reprezentanții legitimi aleși ai populației din raioanele din stânga Nistrului să participe la lucrările Parlamentului în scopul creării unor condiții mai favorabile soluționării politice a conflictului.

Participanții la reuniune atrag atenția asupra inadmisibilității implicării Armatei a 14-a în conflict și în treburile interne ale Republicii Moldova. Miniștrii afacerilor externe ai Republicii Moldova și Federației Ruse s-au declarat disponibili să inițieze tratative cu scopul de a stabili statutul juridic al acestei armate.

I. Miniștrii de externe reafirmă principiile care, în opinia guvernelor lor, trebuie așezate la baza reglementărilor conflictului și anume:

1) *respectarea necondiționată a integrității teritoriale, suveranității și independenței Republicii Moldova;*

2) *conjugarea eforturilor de către toate părțile, pentru a se ajunge la soluționarea conflictului exclusiv prin mijloace politice;*

3) *dreptul organelor constituționale ale puterii din Republica Moldova de a acționa în conformitate cu legislația țării pentru menținerea ordinii de drept în cadrul normelor de drept internațional și obligațiilor ce-i revin conform documentelor CSCE;*

4) *neadmiterea unei intervenții militare și a oricărui amestec în conflict din partea unor forțe străine.*

II. *În scopul prevenirii escaladării conflictului, miniștrii se pronunță pentru luarea de urgență a următoarelor măsuri:*

1) *încetarea imediată și totală a focului, începând cu 7 aprilie 1992, ora 15.00 și dezangajarea ulterioară a formațiunilor armate implicate în conflict;*

2) *asigurarea de către comandamentele Armatei a 14-a și Forțelor Armate ale Republicii Moldova a unor condiții care să excludă accesul părților implicate în conflict, ca și al populației civile, la arsenale și la orice depozite de armament, tehnică de luptă și muniții;*

3) *neadmiterea de către statele participante la reuniune a folosirii teritoriilor lor pentru tranzitarea, pe orice cale, spre zona de conflict, a formațiunilor înarmate, precum și a armamentului, tehnicii de luptă și munițiilor;*

4) *angajamentul comun al Federației Ruse, României și Ucrainei de a se abține de la orice acțiuni care ar putea fi calificate ca un amestec direct în conflict;*

5) *asigurarea efectivă a securității instalațiilor și amenajărilor din zona de conflict necesare vieții și desfășurării normale a activității pe acest teritoriu și care ar putea prezenta un pericol ecologic sporit (baraje, diguri, centrale electrice ș.a.);*

6) *stabilirea unui termen de control pentru reîntoarcerea la locurile de reședință permanentă a cetățenilor străini care participă, sub orice formă, la conflict, cu asigurarea de către Republica Moldova a securității lor în procesul retragerii acestora de pe teritoriul său;*

7) *statele participante vor întreprinde măsurile necesare pentru prevenirea finanțării, din orice surse, a persoanelor și formațiunilor armate implicate în conflict;*

8) *crearea de condiții necesare pentru reîntoarcerea refugiaților și acordarea de ajutor umanitar (cu participare internațională) persoanelor care au avut de suferit de pe urma conflictului.*

III. *În scopul sporirii încrederii reciproce în zona de conflict, miniștrii de externe consideră oportune următoarele măsuri:*

1) *crearea unei comisii mixte, cu participarea reprezentanților celor patru țări,*

pentru executarea controlului asupra respectării deciziilor prin încetarea focului și dezangajarea părților;

2) instituirea unei misiuni de bune oficii și de mediere, cu participarea reprezentanților celor patru țări, în vederea dialogului cu reprezentanții populației din stânga Nistrului;

3) crearea unui grup de raportori, specialiști în problemele drepturilor omului, reprezentând cele patru țări, cu scopul de a elabora recomandări ce să țină cont de principiile Cartei ONU, normele de drept internațional și prevederile corespunzătoare ale documentelor CSCE;

4) înlesnirea participării deputaților legal aleși din raioanele de pe malul stâng al Nistrului la lucrările Parlamentului Republicii Moldova, precum și la activitatea celorlalte organe constituționale, în scopul creării de condiții pentru soluționarea politică a conflictului;

5) instituirea unui mecanism de informare operativă reciprocă între guvernele celor patru țări asupra situației din zona de conflict; luarea de măsuri pentru asigurarea informării obiective a opiniei publice, inclusiv prin prezentarea în mijloacele de informare în masă din țările participante a punctelor de vedere oficiale privind evoluția evenimentelor.

Miniștrii pornesc de la premisa că aceasta va permite să se evite instigările și menținerea climatului de tensiune și suspiciune, cauzate de absența unei informări obiective asupra evoluțiilor din zonă.

Promovarea unor acțiuni de natură să contribuie la soluționarea principală a următoarelor probleme:

continuarea activității Comisiei de conciliere, la care ar putea să participe, în calitate de observatori, reprezentanți ai Federației Ruse, României și Ucrainei;

instituirea pe larg a autoadministrării locale, adoptându-se o nouă legislație care să asigure creșterea responsabilității și a drepturilor organelor locale ale puterii și administrației de stat pe întreg teritoriul republicii și acordându-se acestei zone statutul de zonă economică liberă.

IV. Miniștrii au hotărât să-și coordoneze și de acum înainte eforturile pentru reglementarea pașnică a conflictului din stânga Nistrului, în cadrul diverselor mecanisme de consultări politice. Totodată, ei au convenit să întrețină contacte permanente, să decidă în funcție de evoluția evenimentelor reconvocarea grupului de experți, să-și desemneze reprezentanți, care să participe la activitatea comisiei mixte, a misiunii de bune oficii și de mediere, la activitatea grupurilor de raportori, precum și în calitate de observatori în comisia de conciliere, să întreprindă, de comun acord, orice alte măsuri, de natură să contribuie la realizarea de progrese în reinstaurarea calmului în zona de conflict.

V. Miniștrii vor continua consultările asupra căilor celor mai eficiente de asigurare a drepturilor omului, inclusiv a drepturilor minorităților naționale, în conformitate cu prevederile Declarației universale a drepturilor omului și pactelor internaționale cu privire la drepturile omului, pe întreg teritoriul Republicii Moldova, inclusiv în raioanele ei din stânga Nistrului, precum și a altor garanții care ar putea fi impuse de evoluția situației.

VI. Participanții la reuniune solicită ca ministrul afacerilor externe al Republicii Moldova să-l informeze pe Secretarul General al ONU și pe Președintele în exercițiu al CSCE asupra eforturilor întreprinse de statele lor în scopul reglementării conflictului, exclusiv prin mijloace politice, în condițiile respectării drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale și să le remită acestora prezenta Declarație, chemând, totodată, CSCE și toate statele participante la CSCE să susțină aceste eforturi.

VII. Miniștrii au convenit să continue reuniunea. Data și locul reluării ei vor fi stabilite de comun acord, pe parcurs⁷.

Declarația de la Chișinău nu a oprit însă tentativele oficialilor ruși de a acorda susținere separatiștilor de la Tiraspol. Sfidând litera și spiritul declarației din 6 aprilie a celor patru miniștri, Congresul VI al deputaților poporului din Federația Rusă a adoptat, la 8 aprilie 1992, o rezoluție privind respectarea drepturilor omului în Transnistria, prin care recunoșteau pretențiile separatiștilor transnistreni la așa-zisa autodeterminare. Tot în acea rezoluție, legislatorii ruși cereau transformarea Armatei a 14-a în forță de pacificare⁸.

Radical diferită era poziția SUA, care, prin intermediul Departamentului de Stat s-a pronunțat, la 9 aprilie, „cu fermitate în favoarea respectării acordului de încetare a focului și a cerut tuturor părților implicate să-l respecte”. În aceeași zi, purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat declara: „Statele Unite sprijină chemarea în favoarea unei reglementări politice, pașnice a conflictului, care să asigure integritatea teritorială a Moldovei și, în același timp, sporirea răspunderii autorităților locale”⁹.

Factorii separatiști se angajau însă tot mai evident în amplificarea conflictului. Aceasta evoluție nu putea avea loc fără o susținere din ce în ce mai fățișă a Tiraspolului de către Federația Rusă. Despre această implicare a Moscovei vorbeau și parlamentarii francezi, care în luna aprilie au vizitat Moldova. „Pentru noi unele momente ale acestui conflict politic și nu interetnic, au fost o descoperire”, a declarat la Chișinău M. Xavier Deniau, șeful delegației franceze. „Aici nu e greu să vezi une-

⁷ Sfatul Țării, 8 aprilie, 1992.

⁸ *Ibidem*, 10 aprilie 1992.

⁹ Sfatul Țării, 15 aprilie 1992.

le pretenții nejustificate ale Rusiei. E dezolant să vezi că acest colos de 150.000.000 se cramponează, căutând să destabilizeze situația într-o țară mult mai mică decât el, ca teritoriu și populație. În situația actuală, a conchis parlamentarul francez, e nevoie de o abordare la nivel internațional a problemei Transnistriei”¹⁰.

În aprilie, au continuat și tratativele în cadrul mecanismului cvadripartit – Republica Moldova, România, Rusia și Ucraina – la nivel de miniștri de externe. A fost semnat protocolul grupului de lucru pentru stabilizarea situației în Tighina (Bender) care prevedea dezarmarea formațiunilor paramilitare, deminarea zonei, asigurarea ordinii de către poliția moldovenească și miliția separatistă.

În aceste condiții, la 17 aprilie, la Chișinău, în cadrul unei noi reuniuni cvadripartite, s-a adoptat statutul comisiei mixte privind controlul respectării încetării focului; s-a stabilit un număr de 400 de observatori, care urmau să supravegheze linia ce separă poliția moldovenească de forțele rebele, pe o lungime de 262 km. Reuniunea a adoptat textul recomandărilor miniștrilor de externe, care avea următorul conținut:

„Examinând primele rezultate ale activității comisiei mixte, create în aprilie 1992, miniștrii consideră necesar:

1) Să se adopte de urgență măsuri suplimentare pentru asigurarea respectării stricte a regimului de încetare a focului și exercitării controlului asupra realizării lor de către comandamentele respective, în scopul îndeplinirii ferme a înțelegerii convenite – condiții fără de care celelalte măsuri proiectate nu pot fi îndeplinite.

2) Să se ia măsuri pentru dezangajarea și retragerea neîntârziată a subunităților și formațiunilor armate, pe baza înțelegerilor asupra cărora va conveni comisia de conciliere. Retragerea va fi completă și definitivă.

3) Să se creeze o instituție a observatorilor din cele patru țări, cu scopul de a se asigura dezangajarea garantată a subunităților și formațiunilor armate.

4) Să se întreprindă eforturi pentru crearea, în caz de necesitate, a unor forțe de menținere a păcii, care să fie plasate în zona de dezangajare a părților adverse.

5) Să fie chemate părțile la instituirea unui control reciproc eficient, împreună cu observatorii, asupra tuturor tipurilor de formațiuni armate și unor persoane, pentru a nu se admite încălcări ale acordului de încetare a focului și acte diversioniste. În scopul consolidării măsurilor de încredere, părțile se vor abține de la concentrarea de forțe și mijloace în zona de conflict.

6) Să se organizeze plecarea din Moldova a cetățenilor străini care au participat la conflict, asigurându-se condițiile necesare pentru deplasarea lor în siguranță la locurile de reședință.

¹⁰ D. Dragnev și col., *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Civitas, Chișinău, 2007, p. 440.

7) Să se dizolve subunitățile de voluntari și de miliție populară, să se asigure revenirea organizată a membrilor lor la locurile de reședință și de muncă, în condițiile acordării unei amnistii și a garanțiilor că nu vor fi ulterior urmăriți de justiție. Persoanele civile să fie dezarmate de către subunitățile poliției și ale miliției locale, asigurându-se conservarea armelor confiscate.

8) Să li se propună părților luarea de urgență a măsurilor necesare care să garanteze funcționarea în siguranță a complexului centralei hidroelectrice de la Dubăsari, precum și executarea lucrărilor urgente de reparație și întreținere, pentru a se asigura securitatea barajului și funcționarea normală a centralei.

9) Să se asigure legătura telefonică și radio permanentă și directă între comandamentele și comandanții de subunități și formațiuni armate ale forțelor adverse în zonele de conflict, în scopul evitării unor excese care ar putea fi provocate de factori accidentali.

10) Să se sesizeze organele procuraturii în vederea cercetării neîntârziată a crimelor săvârșite în zona de conflict.

11) Să se demineze de urgență toate câmpurile minate, pentru a se asigura folosirea în condiții normale a acestor teritorii.

12) Să se creeze neîntârziat o misiune de bune oficii și mediere, cu participarea reprezentanților celor patru țări, și să se asigure desfășurarea activității ei.

13) Să se trimită în cel mai scurt timp în zona de conflict experți-raportori din cele patru țări în problemele drepturilor omului, cu o eventuală participare a specialiștilor în domeniu din alte țări ale CSCE, pentru formularea de recomandări în sfera drepturilor omului. Părțile implicate în conflict să creeze condițiile necesare pentru o activitate eficientă, în condiții de securitate a acestora.

14) Să se asigure condiții pentru reîntoarcerea tuturor refugiaților la locurile lor de trăi.

15) Să se asigure, pe viitor, neutralitatea Armatei a 14-a și neamestecul ei în conflict.

Miniștrii și-au exprimat speranța că Republica Moldova și Federația Rusă vor iniția neîntârziat negocieri pentru stabilirea statutului Armatei a 14-a.

Miniștrii menționează că soluționarea conflictului pe cale pașnică este singura cale de asigurare a reglementării politice, reciproc acceptabile și sigure a acestuia, precum și de creare a premiselor de natură să garanteze viața pașnică, în condiții de securitate, a cetățenilor pe întreg teritoriul Republicii Moldova¹¹.

Totuși, până pe 15 mai, în zonă au ajuns pentru supraveghere numai observatorii din Republica Moldova și din România¹².

În cadrul întâlnirii din 17 aprilie a celor patru miniștri era deja clar faptul că

¹¹ *Adevărul*, 21 aprilie 1992.

¹² I. Popa, L. Popa, *Români, Basarabia și Transnistria*, Ed. Fundația Europeană Titulescu, București, 2009, p. 238.

participanții mecanismului cvadripartit porneau de la principii diferite în stabilirea cauzelor conflictului, dar și în identificarea metodelor de soluționare a acestuia. De exemplu, ministrul român de externe, Adrian Năstase, pune accentul pe necesitatea participării la lucrările reuniunii cvadripartite a reprezentanților CSCE, iar ministrul rus Kozârev se axa pe ideea atragerii la acest format a reprezentanților Transnistriei. Abordarea lui Kozârev a fost respinsă de ministrul moldovean Țău, susținut în această chestiune și de ministrul de externe al Ucrainei, Zlenko¹³.

Apelurile internaționale privind stoparea ostilităților militare de la Nistru nu erau auzite. În prima jumătate a lunii mai 1992, s-au întreprins mai multe atacuri asupra posturilor de poliție de la Cocieri, Coșnița, Gura Bâcului, Dubăsari, Roghi. La 19 mai, criza a reizbucnit în urma unui ordin al ministrului rus al apărării, Pavel Graciov, cu privire la pregătirea de luptă a comandamentului Armatei a 14-a. O parte din trupele ruse au părăsit unitățile de dislocare și au ocupat poziții alături de gardiștii transnistreni. La 19 iunie, gardiștii transnistreni și cazacii au dezlănțuit un atac provocator asupra poliției moldovenești din Tighina (Bender). Polițiștii au reușit să se mențină pe poziții, noaptea venindu-le în ajutor și alte detașamente de polițiști și voluntari. Luptele de la Bender au reprezentat cel mai violent episod al războiului de pe Nistru.

La 19 mai 1992, președintele Snegur a protestat și împotriva ocupării altor regiuni din Transnistria de către forțele Armatei a 14-a, sprijinite de mercenarii cazaci și ruși și de forțele paramilitare din Transnistria. În „Apelul către poporul Moldovei” al președintelui Mircea Snegur se menționa că agresiunea militară din partea Federației Ruse a violat suveranitatea statului și toate normele dreptului internațional, făcând iluzorii negocierile în curs pentru găsirea unei soluții a conflictului din Transnistria. Acuzând Federația Rusă că a înarmat forțele separatiste din Transnistria, președinția Parlamentului moldovean a cerut Sovietului Suprem al Federației Ruse să înceteze agresiunea și să-și retragă forțele militare de pe teritoriul moldovenesc¹⁴.

Ulterioara întrunire a celor patru miniștri de externe s-a produs la 24 mai 1992, la Lisabona, în cadrul Conferinței pentru ajutorarea Noilor State Independente. Ea s-a desfășurat în condițiile în care armata rusă era activ implicată în conflictul din Transnistria, de partea separatiștilor. În Declarația de la Lisabona, cei patru miniștri de externe menționau că sunt *„profund îngrijați de înrăutățirea situației și conștienți de necesitatea prevenirii escaladării conflictului pe teritoriul Republicii Moldova și se pronunță pentru adoptarea următoarelor măsuri urgente:*

- respectarea strictă a încetării focului;

¹³ Gh. Cojocaru, *Op. cit.*, p.82-83.

¹⁴ M. Grecu, A. Țăranu, *Op. cit.*, p. 112.

- readucerea tehnicii blindate în cadrul Armatei a 14-a;
- reîntoarcerea tuturor formațiunilor militare și a tehnicii de luptă la locurile de dislocare;
- garantarea securității centralei hidroelectrice de la Dubăsari și a altor obiective vitale;
- continuarea desfășurării misiunilor de observatori militari în locurile de confruntare.

Miniștrii împuternicesc comisia mixtă să pregătească, cu titlu de urgență, un raport privind ulterioarele măsuri de reglementare a conflictului, respectarea strictă a încetării focului, readucerea tehnicii blindate în cadrul Armatei a 14-a ș.a.”¹⁵

Ministrul Nicolae Țău, unul dintre semnatarii declarației, consemna mai târziu că întrunirea „a fost destul de dificilă, deoarece s-a simțit încotro vrea să meargă diplomația Federației Ruse, țară care nu vrea să înțeleagă în niciun fel că este vorba de un conflict intern, ce intră în competența exclusivă a Moldovei”¹⁶.

Implicarea armatei ruse în conflictul militar de pe Nistru de partea separatiștilor transnistreni nu lăsa Moldovei nici cea mai mică șansă de victorie. Chișinăul trebuia să găsească urgent o soluție de instaurare a păcii. Cea mai firească modalitate de soluționare a conflictului militar presupunea utilizarea mecanismului internațional cvadripartit. Printre ultimele încercări de acest gen s-a numărat și reuniunea șefilor de state la Istanbul, la 24 iunie 1992. Cu prilejul inițierii cooperării între 11 state riverane din bazinul Mării Negre, la 25 iunie a avut loc și o întrunire a președinților Republicii Moldova, României, Ucrainei și Rusiei, în cadrul căreia s-a discutat despre conflictul transnistrean. Conform unui comunicat de presă, în baza unui schimb de opinii, șefii celor patru state au hotărât: „să se propună părților în conflict încetarea neîntârziată și necondiționată a focului pe toată linia de confruntare;

- la 24 de ore de la încetarea focului, ambele părți să procedeze la dezangajarea formațiunilor lor înarmate;

- să se creeze zone și culoare de securitate pentru circulația liberă a populației civile, a personalului medical și pentru transportul de ajutor umanitar pentru locuitorii raioanelor afectate. Măsurile menționate se vor realiza prin intermediul unei comisii parlamentare alcătuite din reprezentanții ambelor părți, cu participarea în calitate de observator a Comisiei mixte cvadripartite;

- să se examineze problema forțelor separatiste;

- se asigure neutralitatea armatei a 14-a.

Statutul armatei, termenele și modalitatea de retragere a acesteia vor fi stabilite

¹⁵ Sfatul Țării, 26 mai 1992.

¹⁶ D. Dragnev, *Op. cit.*, p. 444.

în cadrul negocierilor dintre Federația Rusă și Republica Moldova, care vor începe în cel mai scurt timp. Imediat după încetarea focului, se adoptă măsuri efective în vederea acordării de ajutoare umanitare raioanelor din Transnistria, care au suferit, și a creării condițiilor necesare pentru reînțoarcerea refugiaților, la aceste eforturi urmând a fi atrase Comitetul Internațional al Crucii Roșii, alte organizații umanitare internaționale, precum și societățile naționale de Cruce Roșie din cele patru țări.

Președinții adresează Parlamentului Republicii Moldova propunerea de a examina și rezolva problema privind statutul raioanelor din stânga Nistrului ale Republicii Moldova.

Președinții au dat sarcină miniștrilor lor de externe să se întrunească în decurs de o săptămână în vederea elaborării programului de realizare a hotărârilor susmenționate.

Cei patru președinți consideră necesar să se adreseze organelor de conducere ale CSCE cu apelul de a contribui în mod activ la reglementarea conflictului prin bune oficii, precum și prin urmărirea permanentă a situației drepturilor omului. Conducătorii celor patru state vor saluta un rol pacificator mult mai activ al ONU în cadrul procesului reglementării politice a problemelor din raioanele din partea stângă a Nistrului ale Republicii Moldova. În acest context, ei și-au exprimat satisfacția în legătură cu Hotărârea Secretarului General al ONU de a trimite, în viitorul apropiat, în zona de conflict, o misiune de stabilire a faptelor. Președinții Republicii Moldova, României, Federației Ruse și Ucrainei au în vedere să continue să mențină între ei contacte în problemele reglementării conflictului din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova.

S-a stabilit că ministrul afacerilor externe al Ucrainei va transmite textul prezentului comunicat președintelui Consiliului CSCE și Secretarului General al ONU¹⁷.

Evenimentele ce au urmat reuniunii de la Istanbul au venit să demonstreze că mecanismul internațional cvadripartit implicat în căutarea de soluții pentru conflictul transnistrean devenea un obstacol din ce în ce mai mare în soluționarea lui conform scenariilor moscovite. La îndemnul Rusiei, separatiștii transnistreni condiționau tot mai insistent, aplanarea conflictului militar de înlăturare a României din formatul de negocieri. Chișinăul, care suferise un eșec militar în încercarea de a restabili ordinea constituțională în raioanele din estul țării, se împotriva tot mai anemic perspectivei eliminării României. În aceste condiții, unul dintre ultimele acte ale mecanismului cvadripartit în problema Transnistriei s-a consumat la Moscova, la 3 iulie 1992. A fost o întâlnire scurtă, cu un caracter mai mult formal. După reuniune, ministrul român de externe, Adrian Năstase, declara: „Noi nu dorim să

¹⁷ Moldova Suverană, 27 iunie 1992.

*participăm cu orice preț la discuții, la operațiuni de soluționare a crizei. Credem că aceasta este o chestiune care ar putea fi soluționată în formatul unu, și nu în patru, și așa trebuie rezolvată. Cu toate acestea, problemele din Moldova nu ne pot lăsa fără reacții pe noi, cei din România, fără să simțim tot ce este rană dincolo de Prut*¹⁸.

Pe 21 iulie 1992, președintele Boris Elțin și președintele Mircea Snegur, au semnat, la Moscova, acordul de încetare a focului, care a pus capăt confruntărilor armate dintre Chișinău și Tiraspol, nu însă și celor de ordin politic sau economic. Moldova nu a reușit să restabilească, prin forța armelor ordinea constituțională în raioanele din stânga Nistrului. Principala cauză a acestei înfrângeri militare a fost intervenția armatei ruse, care a garantat victoria militară a separatiștilor și consolidarea regimului separatist la Tiraspol. O consecință directă a eșecului militar al Chișinăului a fost demontarea mecanismului cvadripartit, care, prin prezența în el a României, garanta Moldovei o contrabalantă pentru eforturile proseparatiste ale Rusiei. Deci, eșecul militar al Chișinăului din 1992 a fost amplificat și de un eșec diplomatic, consecințele căruia se resimt și în ziua de azi.

SUMMARY

The tensions between Chisinau and Tiraspol that marked the start of separatist conflict in the districts on the left bank of Moldova, reflected diplomatically.

In the first half of March, when military clashes between the Moldova's constitutional forces and Transnistrian separatist paramilitary battalions have increased, the Moldovan leadership has undertaken various urgent diplomatic action to stop the military conflict, such as: Parliament proposals in Chisinau from 19 March 1992; on March 20, 1992 – the initiation of discussions on a quadripartite mechanism for settling the Transnistrian conflict, of which Moldova, Romania, Russia and Ukraine be part, at the OSCE summit in Helsinki; on March 20, 1992 – in Kiev, CIS heads of state adopted a declaration on the situation in districts on the left bank of Moldova, reaffirming their support to the sovereignty and territorial integrity of the republic. Between March 31 and April 1, 1992, Chisinau hosted the first political consultations at the expert level of foreign ministers of the four countries, etc. However, international involvement was not enough to relieve the situation in Moldova, where military hostilities escalated.

A direct result of military failure of Chisinau in the conflict was removing quadripartite mechanism which, by the presence in it of Romania, Moldova guarantees a counterbalance to the Russian pro-breakaway efforts.

Therefore Chisinau military failure in 1992 boosted a diplomatic failure, the consequences of which are still felt today.

¹⁸ I. Popa, L. Popa, *Op. cit.*, p. 112.

Andrei SMOCHINĂ

PRINCIPIILE SOLUȚIONĂRII PE CALE PAȘNICĂ A DIFERENDULUI NISTREAN

Există o serie de dificultăți cu care ne confruntăm noi, cetățenii Republicii Moldova: n-am reușit încă să rezolvăm multe din problemele ce țin de edificarea unui stat democratic și de drept, n-am reușit să promovăm reforme democratice autentice, nu suntem integrați în Uniunea Europeană, n-am soluționat problema reintegrării localităților din estul țării etc.

Deoarece Legea fundamentală a statului prevede că localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în baza unui statut special, adoptat prin lege organică, autoritățile publice centrale, și nu numai, au obligația să elaboreze politici de soluționare pe cale pașnică a acestui conflict.

Pornind de la acest deziderat, legiuitorul constituțional a motivat necesitatea elaborării legii privind statutul juridic al localităților din stânga Nistrului și a integrat organic în textul legii fundamentale adeziunea la acest proiect, cuprins în alin. (2) al art. 110 din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. În acest mod, activitatea părților antrenate în procesul de soluționare pe cale pașnică a diferendului nistrean a fost plasat în câmpul acțiunilor comune a „formatului 5+2”, corelat sistemic și exprimat instituțional, în primul rând prin intermediul negocierilor. Părțile antrenate în procesul de rezolvare politică pe cale pașnică

---

* **Andrei Smochină**, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

a diferendului nistrean dispun de documente unanim recunoscute și adoptate, derivând din principiile și regulile comune de bază cu o largă arie de aplicare. Tuturor participanților la negocieri li s-a adus la cunoștință faptul că Republica Moldova nu se dezice de nicio localitate și de niciun cetățean din localitățile din estul țării. În acest context, participanții la negocieri au luat în calcul următoarele aspecte-cheie:

- respectarea prevederilor Cartei ONU și a obligațiilor care decurg din Actul final de la Helsinki și din Carta de la Paris, legate, în primul rând, de democrație și de drepturile omului;

- la 2 martie 1992, Republica Moldova a fost admisă ca membru plenipotențiar al comunității europene și internaționale și recunoscută, în limitele frontierelor, la 1 ianuarie 1990; Republica Moldova a devenit membru al Organizației Națiunilor Unite;

- în calitate de subiect unic al dreptului internațional, statul Republica Moldova are drept fundament unitatea poporului;

- voința poporului constituie baza puterii de stat, care se exprimă prin alegeri și referendum;

- Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi;

- statul recunoaște și garantează tuturor cetățenilor dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, care trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare;

- legiuitorul nostru a votat varianta zero în *Legea despre cetățenie*, fapt ce a permis ca, la momentul adoptării, toți să poată deveni cetățeni ai Republicii Moldova;

- Republica Moldova este un stat neutru și nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său;

- statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, dezvoltarea și funcționarea altor limbi vorbite pe teritoriul său;

- pluralismul politic reprezintă o valoare supremă și este garantat.

Principiile funcționării mecanismelor de drept constituțional, precum și integritatea Republicii Moldova, prevăd elaborarea unui statut special pentru localitățile din estul republicii, iar raporturile dintre autoritățile publice centrale și cele teritorial-autonome cu statut special au la bază principiile autonomiei, legalității și colaborării în chestiuni precum rezolvarea problemelor de interes comun. Dispozițiile statutului special urmează să fie interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția Republicii Moldova.

Tot în categoria principiilor ar trebui incluse și deziderate precum: stabilirea prin lege organică sau constituțională a principiilor sau regulilor generale ce trebuie să guverneze relațiile sociale, să realizeze drepturile și libertățile omului și

cetățeanului, crearea unui sistem electoral adecvat, organizarea și funcționarea partidelor politice, organizarea și desfășurarea referendumurilor, stabilirea a ceea ce constituie o infracțiune, a pedepselor și regimului executării acestora, stabilirea regimului proprietății, a celorlalte drepturi reale și moștenirii, a regulilor generale privitoare la raporturile de muncă, la sindicate și la protecția socială. Toate acestea au legături reciproce incontestabile și trebuie abordate în ansamblu.

Până la acest moment, comisiile de conciliere au semnat mai multe protocoale de înțelegere. Eu personal dispun de 30 asemenea documente, semnate în perioada anilor 1992-2003. Aș vrea să precizez, în acest context, că în Declarația liderilor de la Chișinău și Tiraspol (din 28 aprilie 1994) se regăsesc și noțiuni ce au creat premise pentru discuții controversate, interpretări abuzive, eronate, care, la rândul lor, au ajuns în acorduri semnate între Chișinău și Tiraspol în prezența și la insistența reprezentanților Federației Ruse, Ucrainei și OSCE. Aș menționa unele formulări de tipul: „determinarea statutului juridico-statal al Transnistriei” – „определение государственного-правового статуса Приднестровья” și „становление и развитие государственного-правовых отношений”, adică „stabilirea și dezvoltarea relațiilor de drept între state”. Acceptând aceste formulări, guvernarea democratică de la Chișinău a dat dovadă de naivitate, demonstrând că este incapabilă să evite niște erori grave sub aspectul dreptului constituțional și al teoriei dreptului.

Trebuie să menționăm că la baza soluționării diferendului nistrean au fost alese principii ce să guverneze relațiile dintre două state, iar noțiunea „Transnistria” - „Приднестровье” – e una inventată artificial. Federația Rusă a impus Chișinăului aceste noțiuni încă în anul 1992 și, pe parcursul a 20 de ani, Moscova promovează consecutiv și consecvent separatismul în raioanele de est ale Republicii Moldova, asumându-și rolul fals de mediator neutru și de stat-garant al înțelegerilor ce urmau a fi atinse între Chișinău și Tiraspol. Din păcate, acest fapt a devenit miezul jocului politic în promovarea de politici și în luarea de decizii de către cei care doresc să înrădăcineze ideea recunoașterii republicii moldovenești nistrene.

Comisia mixtă de finalizare a proiectului legii organice privind statutul juridic al raioanelor de est ale Republicii Moldova (1995-2004), al cărui membru sunt și eu, a considerat cel puțin bizar și, până la urmă, n-a admis un asemenea mod de abordare a problemei. Au fost remarcate și unele curențe, inadvertențe, dezinformări, precum: în cadrul Republicii Moldova există două culturi – una specifică „populației” din stânga Nistrului, alta celei din dreapta lui; în cadrul Republicii Moldova există două economii; cele două populații nu au aceeași istorie etc. S-au făcut incriminări că membrii comisiei ar promova o politică discriminatorie antirusească, unirea cu România ș.a. Aberații de acest gen se pot auzi și azi, chiar

și în Duma de Stat a Federației Ruse. Totodată, în urma unor discuții inițiate în cadrul unui seminar științifico-practic desfășurat timp de patru zile în or. Canterbury, Marea Britanie (ianuarie 1995), organizatorii (Fundatia engleză MICOM) și participanții (profesori, conferențieri versați în probleme de soluționare pe cale pașnică a diferendelor internaționale, care cunoșteau destul de bine istoria conflictului transnistrean) au identificat 45 de probleme ce vizează interesele comune dintre Chișinău și Tiraspol. Participanților li s-a propus să semneze, cu trei ore înainte de încheierea lucrărilor, un protocol al înțelegerilor, care întrunea nouă principii de bază ce urmau să devină repere în cadrul procesului de elaborare a proiectului legii cu privire la statutul special al regiunii nistrene.

Unele principii erau acceptabile pentru ambele delegații semnatare ale protocolului de înțelegere, iar ultimul, redactat de reprezentantul președintelui Federației Ruse în Moldova, conținea o capcană: „Системы безопасности правительственной структуры и граждане их стран не должны зависеть от оставшихся исторических систем государственной безопасности, а должны идти путем развития демократической политической культуры” – o frază cu un conținut „exotic”, prin care Republica Moldovenească Nistreană urma să fie recunoscută drept formațiune statală, sau drept structură paralelă a puterii de stat în Republica Moldova.

Mai mult ca atât, a fost sugerată, cu asentimentul reprezentanților președinților Federației Ruse și Ucrainei, o procedură condiționată de semnare a protocolului de înțelegere între delegațiile de la Chișinău și Tiraspol, care n-a fost negociată în prealabil. S-a propus votarea nu pe articole sau pe puncte, ci a textului integral.

Am evocat aceste momente, pentru a aminti că participanții la acel seminar gândeau la fel cum gândesc azi așa-zișii apărători ai așa-zisului „popor transnistrean”, „culturii transnistrene”, „economiei transnistrene” etc., fără să aibă vreo justificare legitimă și utilizând cele mai neortodoxe mijloace. E foarte posibil ca aceste idei profund eronate, cu evidente consecințe distructive, să prindă și azi rădăcini. Este adevărat, vectorul politicii interne și externe a Chișinăului s-a schimbat, dar nu trebuie să admitem, în niciun caz, interpretări de acest gen.

Se impune și acum oportunitatea continuării unor acțiuni comune, orientate către reglementarea conflictului nistrean pe baza respectării principiilor suveranității, integrității și inviolabilității teritoriale a hotarelor Republicii Moldova, recunoscute în plan internațional. E necesar să se elaboreze soluții pașnice forțelor constructive, care, cu siguranță există și la Tiraspol, și în alte localități din estul Moldovei. Propunerile de acest gen trebuie să fie clare și acceptabile pentru societate.

În ultimul timp, în Republica Moldova, dar și în afara ei se discută mult despre reintegrarea teritorială, fără amenințări sau uz de forță. Însă focarul de instabili-

tate din localitățile din estul Moldovei nu poate fi lichidat fără să se țină cont de ideile și concepțiile deja lansate:

- schimbarea regimului constituțional din raioanele de est s-a produs prin violență, enclava tiraspoleană nefiind altceva decât o formațiune eminentemente politică, autoproclamată, un regim fără legitimitate internațională;

- soluționarea diferendului nistrean este afectată de menținerea forțelor armate ale Rusiei în regiune, iar evacuarea lor nu va submina securitatea statului rus;

- la baza dreptului la o conducere autonomă se află principiul etnic, fapt care nu este valabil pentru localitățile din stânga Nistrului;

- pentru a consolida republica, poate fi pusă în discuție problema unei autonomii regionale, însă în niciun caz cea a federalizării;

- Republica Moldova, ca stat unitar, poate permite un anumit grad de autonomie localităților din stânga Nistrului, de exemplu: guvernator ales prin vot universal, adunarea reprezentativă, cu dreptul de a-și adopta propriul statut și legi locale;

- autonomia transnistreană nu poate fi acceptată ca regim absolut independent, izolat de organele de administrare publică și de organele centrale ale puterii de stat din Republica Moldova;

- problemele care țin de instabilitate pot fi și trebuie rezolvate pe cale constructivă, cu înțelepciune, sinceritate, respect și ajutor reciproc.

Aș vrea, în concluzie, să menționez că instituirea unui sistem unic de valori nu produce rezultate decât în cazul în care se pornește de la contextul consfințit, la 1 ianuarie 1990, în Constituție că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, în limitele frontierelor fostei RSS Moldovenești, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

SUMMARY

The treatment principles of peaceful settlement of Transnistrian conflict are an issue of utmost importance. The interest that the subject raises today represents the recognition of the main legal coordinates on fundamental concepts, which combines in a comparative perspective the principles of peaceful settlement of the Transnistrian conflict and relies also on concrete studying of joint actions of the involved parties (in the 5 + 2 format) in the peaceful settlement of the conflict through negotiations. For this purpose explanation are needed to understand the supremacy of constitutional and international norms in the drafting of the law on the legal status of localities from the left bank with decoding and explaining the conceptual principles related to the problem.

Alexandru GORGAN

ROLUL STRUCTURILOR DE FORȚĂ ÎN CONTRACARAREA ACȚIUNILOR ANTISTATALE. CONSECINȚE ȘI PROBLEME

La 2 martie 2012, comemorăm 20 de ani de la începutul acțiunilor de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova. Comemorarea acestei zile marchează un episod dureros în istoria națională, pe care conștiința publică și memoria noastră colectivă nu trebuie nici să-l ascundă, nici să-l falsifice, nici să-i diminueze semnificațiile.

Ziua de 2 martie, declarată la nivel de stat Ziua Memoriei celor căzuți în conflictul armat pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova, constituie, pentru noi toți, un moment de reflecție asupra consecințelor tragice ale conflictului, asupra noțiunii de patriotism și devotamentului față de țară și poporul din care facem parte.

După 20 de ani, în istoria acestui război nu ar fi trebuit să mai rămână „pete albe”. Ar fi fost normal dacă, în scurt timp după finisarea conflictului armat de pe Nistru, istoricii ar fi studiat și descris obiectiv ceea ce s-a întâmplat în primăvara-vara anului 1992 în Republica Moldova, mai ales că sunt în viață majoritatea celor care au trecut prin acest calvar, inclusiv conducătorii militari, care au fost în fruntea platourilor și unităților de luptă. Or, ei sunt cei care dispun de cea mai obiectivă informație despre evenimentele militare. Sunt în viață și conducătorii

---

* **Alexandru Gorgan**, colonel (rezervă).

statului din acea perioadă, care dețin informația cea mai veridică despre cauzele războiului și evenimentele politice care au influențat situația și declanșarea acțiunilor militare. În plus, nu toate sursele de informație din acea perioadă sunt ascunse în arhive.

În perioada de după conflictul militar au fost publicate mai multe memorii ale unor participanți la eveniment, care, desigur, sunt cele mai aproape de adevăr. Elocvente în acest sens sunt memoriile ex-ministrului de interne și al apărării din perioada anilor 1990-1992, generalul de divizie Ion Costăș, editate în limba rusă, în anul 2010, sub titlul „Дни затмения”¹.

Având la bază, în calitate de surse de informație, cele mai importante documente ale statului din acea perioadă, memoriile² lui Mircea Snegur, președintele de atunci al Republicii Moldova și comandantul suprem al forțelor armate din acea perioadă, sunt suficient de obiective.

Însă lucrările de acest gen păstrează o anumită doză de subiectivism, deoarece autorii respectivi n-au renunțat la anumite impresii, formate în situații concrete, în contextul activității lor.

Mult mai subiectivi sunt autorii care au descris războiul de pe Nistru folosind surse irelevante; nu au fost martori ai acestor evenimente sau au fost simpli participanți la acțiunile de luptă, ocupând funcții secundare, ce nu le permiteau să cunoască în profunzime situația.

Cele mai subiective sunt descrierile conflictului armat, autorii cărora au fost determinați de dorința de manifestare, răzbunare sau au executat comenzi politice, cu intenția de a învinui sau îndreptăți pe cineva.

Cauzele, desfășurarea și consecințele războiului ar fi fost elucidate mai obiectiv dacă statul (Guvernul, Academia de Științe) ar fi pus această misiune în sarcina unui grup de specialiști, care să examineze minuțios toate materialele, argumentele și dovezile existente, ținând cont de mărturisirile participanților la evenimentele militare, pentru a ajunge la un numitor comun și a evidenția cu responsabilitate cauzele izbucnirii conflictului militar de la Nistru, adevărații autori ai acestei crime și pe cei care se fac responsabili de consecințe.

Însă lectura materialelor consacrate războiului din 1992 de unii autori și jurnaliști, a interviurilor cu unii participanți la acțiunile de luptă, a modului în care aceste evenimente au fost interpretate în manualele de istorie, nu permite cititorului să înțeleagă ce s-a întâmplat de fapt la noi în țară în anul 1992. Deși cunosc aceste evenimente nu din auzite, ci din proprie experiență (ca participant la luptele pentru apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova în calitate

¹ Varianta în limba română a lucrării, *Zilele de eclipsă*, va fi publicată în curând.

² *Labirintul destinului*.

de viceministru al apărării, responsabil de problemele spirituale ale efectivului, precum și datorită activității mele în cadrul Departamentului de Stat pentru probleme militare, care a fost predecesorul Ministerului Apărării) totuși, anumite aspecte nu-mi sunt clare. Putem să ne imaginăm, atunci, cât de parțială este abordarea autorilor care au fost departe de aceste evenimente.

Din păcate, în localitățile unde s-au desfășurat acțiunile militare, unde s-au înregistrat mari pierderi umane și materiale (comunele și satele Cocieri, Coșnița, Doroțcaia, Malovata Nouă, Pohrebea, Pârâta din raionul Dubăsari; Varnița, Gura Bîcului, Delacău și Puhăceni din raionul Anenii Noi; Corjova și Dubăsarii Vechi din raionului Criuleni; Copanca din raionul Căușeni etc.) și în cele din imediata apropiere a zonei de conflict, populația lor cunoaște puține lucruri despre aceste evenimente, deseori ele fiind tratate incorect.

Stimați savanți, colegi și camarazi de arme, aflându-mă în epicentrul acelor evenimente, din prima și până în ultima zi, alături de unii dintre Dumneavoastră, alături de ofițeri, plutonieri, sergenți, soldați, polițiști și voluntari ai unităților de luptă, pe câmpurile de acțiuni militare de pe platourile Cocieri, Coșnița și Tighina, îmi pot asuma dreptul moral de a-mi exprima public propria viziune privitor la cauzele, rolul și locul structurilor de forță în acest război.

În primul rând vreau să aduc lumină asupra unor momente, care și până astăzi sunt tratate în mod diferit, inclusiv de participanți la acțiunile militare, trezind în continuare discuții neargumentate, deseori înflăcărâte, dureroase și fără finalitate. Clarificarea și găsirea unui numitor comun în majoritatea cazurilor controversate ar fi utilă multora dintre veteranii de război, precum și stimaților noștri istorici.

Ce s-a întâmplat, de fapt, în Republica Moldova în anul 1992 – un „război”, un „război civil” sau un „conflict armat”? Utilizarea acestor noțiuni provoacă deseori nemulțumiri în rândurile diferitor categorii ale populației, inclusiv ale foștilor combatanți.

Însă cei care se ocupă în mod profesionist de sensul acestor termeni sunt istoricii și juriștii. Și unii, și alții ne spun că în anul 1992, Moldova s-a confruntat cu un război. Aș vrea să amintesc că Dicționarul Enciclopedic Explicativ al limbii române definește războiul ca fenomen social-istoric complex, care constă într-un conflict armat (de durată) între două sau mai multe grupuri, categorii sociale sau, mai ales, între state, cu scopul de a realiza unele interese economice și politice. Așadar, în cazul nostru este vorba de război, la care au participat, de o parte, structurile de forță ale Republicii Moldova, iar de altă parte - militarii Armatei a 14-a și cetățenii ai Federației Ruse.

Implicarea Federației Ruse în războiul contra Republicii Moldova a fost confirmată prin semnarea acordului de încetare a focului în regiunea transnistreană de

către Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, și Boris Elțin, președintele Federației Ruse. Un alt act oficial ce confirmă implicarea directă în război a Federației Ruse este decizia CEDO în cazul „grupului Ilașcu”.

Același dicționar ne spune că noțiunea „război civil” se aplică doar în cazul când lupta armată are loc în interiorul unui stat, între diverse grupări (politice, militare), categorii sociale etc., în vederea schimbării ordinii politice și de stat.

Având în vedere că la evenimentele de la Nistru a participat și Federația Rusă, reiese că, în 1992, Republica Moldova a fost implicată într-un război clasic. De aceea, toate încercările de a-l califica drept război civil sunt greșite, sau, și mai rău, sunt niște intenții camuflante de a îndreptăți acțiunile Federației Ruse.

În cele ce urmează, aș dori să clarificăm încă o problemă, ce persistă de 20 de ani și care, deseori, induce în eroare opinia publică, pe istorici și chiar pe veteranii de război. E vorba de lipsa de claritate și obiectivitate în tratarea cronologiei acțiunilor militare, a rolului și locului structurilor de forță ale Republicii Moldova în confruntarea militară de pe Nistru.

Conflictul armat, după cum se cunoaște, a fost declanșat de către forțele separatiste la 2 martie 1992, la etapa când țara noastră încă nu dispunea de armată proprie. La 5 februarie 1992, prin Decret prezidențial, s-a declarat crearea Ministerului Apărării, care urma să inițieze formarea Armatei Naționale.

Primii s-au ridicat în apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova localnicii – voluntarii din raioanele Dubăsari și Căușeni, care au avut cel mai mult de suferit în acest război. În apărarea statalității a fost antrenată și unica structură de forță fidelă pe atunci autorităților statului și care avea în dotare armament și personal cu o anumită experiență militară – poliția națională, în special detașamentul cu destinație specială. Sarcina pusă pe seama poliției nu era caracteristică activității ei, dar în Republica Moldova nu existau alți specialiști pregătiți în domeniul militar. Țara trebuie să le fie recunoscătoare acelor oameni pentru sacrificiul, devotamentul și dăruirea de sine, demonstrate pe câmpul de luptă. Merite deosebite față de țară au polițiștii din Brigada cu Destinație Specială „Fulger”, care au participat la cele mai importante și complicate operațiuni militare, demonstrând înalte calități morale. Cu mari pierderi și dificultăți, poliția a făcut față, până în luna mai, sarcinilor asumate.

De la bun început, pe câmpul de luptă, în ajutorul poliției și voluntarilor, au fost trimiși puținii ofițeri și plutonieri din comisariatele militare trecute sub jurisdicția Republicii Moldova, în frunte cu generalul de brigadă Tudor Dabija. Majoritatea absolviseră școala militară de artilerie din orașul Odesa și au fost trimiși pe câmpul de luptă în calitate de comandanți sau instructori ai micilor subdiviziuni de artilerie.

După înarmarea separatiștilor cu artilerie, aviație, tancuri și altă tehnică grea de către Armata a 14-a Federației Ruse, precum și implicarea directă a efectivului acesteia în operațiunile militare, a devenit clar că poliția nu mai era în stare să țină piept atacurilor inamicului. În acele momente decisive pentru țară, sute de ofițeri moldoveni au renunțat locurile confortabile de trai și de serviciu în Armata Sovietică, apartamente, familii, perspectiva creșterii profesionale și s-au întors acasă, pentru a pune umărul la apărarea integrității teritoriale și a suveranității Republicii Moldova.

La 17 mai 1992, au intrat în lupte primele unități militare formate din rezervești. Pe lângă comandantul suprem al forțelor armate a fost creat statul-major, în componența căruia au fost incluși primii generali și ofițeri cu studii militare superioare și experiență de luptă, obținută în diferite războaie și conflicte armate, reveniți la baștină din diferite colțuri ale URSS. Unii dintre ei, imediat ce au coborât din tren sau avion, au fost trimiși în zona acțiunilor militare și numiți în fruntea plutoanelor și unităților de luptă, artileriei, aviației, altor genuri de arme și direcții de activitate, preluând conducerea operațiunilor militare și responsabilitatea pentru rezultatele lor. Din acel moment, povara principală în acțiunile militare i-a revenit Armatei Naționale, care, pe atunci, întrunea doar 10-15% din numărul necesar de ofițeri și plutonieri, se confrunta cu un deficit serios de armament, tehnică și muniții.

Numărul militarilor antrenați în lupte creștea în fiecare zi. Conform datelor oficiale, la 20 mai 1992, pe câmpul de luptă se aflau deja circa 5.500 de combatanți, dintre care 3.600, sau 65%, erau militari, 1.930 (29%) – colaboratorii Ministerului de Interne, o bună parte din care o constituiau carabinierii, și 6% – reprezentanții Ministerului Securității Naționale. Concomitent, organele de poliție erau scoase de pe câmpurile de luptă, fiind întoarse la activitatea de bază – asigurarea ordinii publice.

Prezența pe câmpurile de luptă a ofițerilor Armatei Naționale, acțiunile eficiente și demoralizatoare ale artileriștilor, aviatorilor, infanteriștilor și altor specialiști militari, susținuți în continuare de poliție, i-au forțat pe separatiști să-și potolească ambițiile și poftele și să se decică de planurile lor militare declarate deschis – de a ajunge la Prut. În cele din urmă, Armata Națională a contribuit la încetarea acțiunilor militare. Este greu de presupus ce s-ar fi întâmplat cu Republica Moldova dacă în război nu se implica Armata Națională. Circa 300 de bărbați ai neamului au căzut pe câmpul de luptă, mulți își mai vindecă rănile și azi. E de datoria statului, a întregii societăți, să păstreze memoria celor căzuți, să aibă grijă de familiile acestora, să ofere generațiilor viitoare adevărul despre ceea ce am trecut.

Nu trebuie să rămânem indiferenți față de viitorul nostru. Mă adresez tuturor oamenilor de bună credință, inclusiv celor care, cu arma în mâini, au apărat independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova: în memoria celor căzuți pe câmpul de luptă, să nu ne lăsăm induși în eroare de către pseudopatrioții roșii.

În această zi, mesajul nostru către clasa politică, conducerea statului, societatea civilă trebuie să fie unul clar: să ajungem la rezolvarea pașnică a diferendului transnistrean și să obținem reintegrarea țării prin transformarea mecanismului actual de menținere a păcii într-o misiune civilă, cu mandat internațional, ce ar corespunde necesităților reale a populației. Aceasta ar fi cea mai bună expresie a recunoștinței pentru cei care, în 1992, și-au jertfit viața pentru integritatea și suveranitatea Republicii Moldova.

SUMMARY

The separatist forces triggered the armed conflict on March 2, 1992, when our country did not have its own armed forces. For this reason the statehood defense trained the only fighting force structures that currently exist in the country, equipped with weapons and people with military experience: the police, especially the police with a special purpose. Simultaneously, a few officers and non-commissioned officers, serving in military police stations that had passed under the Republic of Moldova's jurisdiction were sent to help the police and volunteers on the battlefield. They were graduates of military schools of artillery from Odessa, therefore they have been directed on the battlefields as commanders or instructors of small artillery divisions created by the emergency on battle plateaus. On 17 May 1992 the first military units consisting of reservists entered into battle.

During the conflict Moldovan officers, on call, left the comfortable places for living and service in the Soviet Army, apartments, families, professional perspectives and returned home to bear a hand to defend the Republic of Moldova's territorial integrity and sovereignty.

The presence of National Army's officers on the battlefields, effective and demoralizing actions of artillery, aviators, infantry and other military specialists, supported further by the police, forced the separatists to allay their ambitions and desires, to deny their openly declared military plans to reach the Prut. Finally this contributed to stop military actions.

Андрей КОВРИГ

ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ НА ДНЕСТРЕ (1991-92 гг.) В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ

В 1992 году два раза находился в зоне вооруженного конфликта. В мае-июне, будучи в должности заместителя командира Зенитно-Ракетной Бригады «Дмитрий Кантемир», принимал участие в вводе на боевые позиции зенитно-ракетного дивизиона С-125. Из рук первого президента Республики Молдова Мирчи Снегура одним из первых в Национальной Армии получил государственную награду – медаль «Meritul Militar» («За Боевые Заслуги»). Зенитчики прикрывали молдавские подразделения и открывали огонь по воздушным целям. Более сложные задачи предстояло решать в июле-августе, когда, до ввода миротворцев, пришлось исполнять обязанности начальника десяти молдо-российских постов в Бендерах. Впрочем, понятие «российских» весьма далеко от действительности. Это были те же сепаратисты – приднестровские гвардейцы, которых убрали с плацдармов, а потом, как «российских» миротворцев, в срочном порядке перевели на наши посты. То, что это является грубым нарушением международного гуманитарного права, как и участие в вооруженном конфликте 14-ой армии РФ на стороне Тирасполя, мы не задумывались. Предложенный материал отражает субъективную точку зрения, это попытка с точки зрения МГП

---

* **Andrei Covrig**, colonel (rezervă).

осветить некоторые, далеко не все, моменты связанные с вооруженным конфликтом на Днестре 1991-1992 г.г.

Международное гуманитарное право (МГП). Является частью международного права, которое регулирует отношения между государствами. МГП призвано ограничить последствия вооруженных конфликтов¹. Его целью является защита лиц, не принимающих или больше не принимающих участия в военных действиях, больных и раненых, пленных и гражданских лиц, а также установление прав и обязанностей сторон конфликта при ведении военных действий. Сердцевиной МГП являются четыре Женевские конвенции 1949 года и Дополнительные протоколы к ним 1977 и 2005 годов². Они включают в себя четкие правовые обязанности и закрепляют основополагающие гуманитарные принципы:

- Воюющие, которые сложили оружие или перестали принимать участие в военных действиях, имеют право на уважение их жизни и на духовную и физическую неприкосновенность. Запрещается убивать или ранить их.

- Раненые и больные должны быть подобраны и воюющая сторона, во власти которой они находятся, должна оказать им помощь. Защите также подлежит медицинский персонал, медицинские формирования, транспорт и оборудование. Эмблема красного креста является знаком такой защиты и ее следует уважать.

- Взятые в плен имеют право на уважение их жизни, достоинства, прав личности и убеждений. Их необходимо защитить от любых актов насилия и репрессалий. Им должно быть предоставлено право переписки с семьями и получения гуманитарной помощи.

- Гражданские лица, находящиеся во власти воюющей стороны или оккупационной державы, гражданами которой они не являются, имеют право на уважение их жизни, достоинства, прав личности и убеждений.

- Каждый имеет право пользоваться основными судебными гарантиями. Никто не может быть осужден без предварительного судебного решения, вынесенного надлежащим образом учрежденным судом. Никто не может быть признан ответственным за действие, которое он не совершал. Никого нельзя подвергать физическим или моральным пыткам, телесным наказаниям или жестокому и унижающему обращению.

- Стороны конфликта и лица из состава их вооруженных сил не могут пользоваться любыми методами и средствами ведения войны. Запре-

¹ Stelian Scăunaș, *Drept Internațional Public*, Ediția 2. Editura C.H. Beck. c. 340.

² Обзор МККК «Война и международное гуманитарное право», <http://www.icrc.org/rus/war-and-law/overview-war-and-law.htm>

щается применять оружие или методы, ведущие к излишним потерям или причиняющие чрезмерные страдания.

- Стороны конфликта должны всегда проводить различие между гражданским населением и комбатантами с тем, чтобы щадить гражданское население и имущество. Для этого, прежде чем начать атаку, необходимо принять соответствующие меры предосторожности.

Наша страна, по мнению многих экспертов, создало законодательную базу, которая в целом соответствует духу и букве международных документов. Молдова, в силу понятных обстоятельств, только в апреле 1993 году присоединилась к большинству нормативно-правовым актам, касающихся международного гуманитарного права, в том числе и к четырем Женевским конвенциям 1949 г. и Дополнительным протоколам к ним 1977 г. Однако, это не означает что в ходе вооруженного конфликта нормы гуманитарного права игнорировались. «Я всегда старался, – пишет в своих воспоминаниях Павел Крянгэ, бывший молдавский министр обороны, – чтобы, как с одной так и с другой стороны, не лилась кровь. Ведь война была особой, не той, к которой нас готовили в академиях и училищах. Перед нами был не враг, а граждане одной страны, которые по воле политиков временно оказались по разные стороны барикад. И действовать в этих условиях было крайне трудно»³. Мысль понятна, однако, фразу насчет «граждан одной страны» ставлю под сомнение.

Хотя Республика Молдова не являлась участником Женевских Конвенций нормы обычного международного права не игнорировались. Известно что они, а речь идет именно о нормах обычного МГП, не требуют официального оформления⁴. Министр Крянгэ приводит пример применения артиллерии молдавской стороной 21 мая 1992 года после появления у сепаратистов танков. Он отмечает, что «у молдавских военных имелось более мощное оружие – к бою была готова батарея реактивной артиллерии «Ураган», но ею не воспользовались, так как помнили о разрушительной силе этого оружия»⁵.

Нормы МГП полностью не игнорировались. Вывод сделан на основе собственного опыта, общения с бывшими комбатантами и изучения доступных печатных, фото и видео материалов. Доказательства этому: меньшее количество погибших и лиц пропавших без вести по сравнению с дру-

---

³ Павел Крянгэ, *Я хочу рассказать...*, Кишинэу, 1998, с. 128.

⁴ Жан-Мари Хенкерте и Луиза Досвальд-Бек. МККК. «Обычное международное гуманитарное право. Нормы». МККК, 2006, с. XVIII.

⁵ Павел Крянгэ, *Я хочу рассказать...*, Кишинэу, 1998, с. 128.

гими региональными конфликтами на просторах бывшего СССР; примеры приостановки боевых действий для оказания помощи раненым и вынесением с поля боя погибших; обмен военнопленными; возможность оказания помощи раненым. В медучреждениях Тирасполя, Кишинева и Анений-Ной оказывалась помощь и лечились бойцы противной сторон, хотя не обходилось без случаев унижения и давления на них со стороны «своих» врачей и раненых, что, впрочем, психологически объяснимо.

Война – это жестокость сама по себе, она не студенческий конкурс красоты, хотя и там есть жесткая конкуренция и нередко «удары в спину». В Советской Армии нормы МГП не изучались, не существовало и такой традиции. Этим, в какой-то мере, можно объяснить происхождение многих преступлений в вооруженном конфликте на Днестре. СССР, к примеру, в свое время не присоединился к конвенции 1929 года по военнопленным. В годы Второй Мировой Войны в немецких лагерях гибли сотни тысяч советских военнопленных из-за отсутствия маломальской медицинской помощи и голода. Вместе с тем, отношение немцев к британским, французским и американским военнопленным, то есть стран которые присоединились к этой конвенции, было более «мягким», велся их учет, родственники были оповещены об их судьбе, их навещали сотрудники МККК, а также они могли получать посылки по линии Красного Креста.

Откуда было появиться этому «гуманитарному сознанию» в зонах бывшего СССР на которых полыхали вооруженные конфликты? Только в 1991 году о введении в действие Женевских Конвенций было объявлено приказом Министра Обороны СССР. Более того, в Молдове имели место факты бойкота военных комиссариатов, в части зачастую призывались люди не имеющих нормальной военной подготовки, в том числе и из строительных частей, отсутствовали офицеры, в том числе из резерва, имевших подготовку сухопутчиков. Павел Креангэ признает наличие серьезных проблем с дисциплиной, «особенно, среди резервистов. Случалось они самовольно уходили с оружием, даже с боевых позиций. Сказывалось отсутствие кадровых офицеров. Некоторые офицеры-резервисты допускали панибратство, оказалось, что многие из них не способны поддерживать дисциплину и порядок на должном уровне»⁶. Бывший министр говорит о создании службы военной полиции численностью 25-30 человек на каждом направлении, но эта мера в сочетании с началом действия органов военной прокуратуры не приводила к нужным результатам.

⁶ Павел Креангэ, *Я хочу рассказать...*, Кишинэу, 1998, с. 131.

Ситуация у сепаратистов была хуже. Нередки были случаи, когда казаки без суда казнили своих, ибо подвыпившие казаки занимались грабежами, расстрелом мирных жителей и изнасилованиями. «Усердствовали», особенно, гвардейцы батальона «кровавого комбата» Юрия Костенко. Они отличались особой жестокостью не только в «родных» Бендерах, но и далеко за его окрестностями. Пример давал сам «кровавый комбат», на его счету многочисленные преступления, но главная – атака на Бендерский городской отдел полиции. Это действие привело к трагедии и неоправданному кровопролитию в городе. Костенко впоследствии указывал, что приказ на атаку он получил от С. Кицака, командующего приднестровских гвардейцев. Имелись нарушения и преступления и многие можно квалифицировать как военные. Об этом свидетельствуют наличие с обеих сторон лиц пропавших без вести, это давало возможность, быть может, на время скрыть следы насилия, жестокости и пыток.

С целью быть более объективным использовал некоторые материалы из доклада московской правозащитной организации «Мемориал»⁷. Речь идет о движении, основной задачей которого изначально было сохранение памяти о политических репрессиях в недавнем прошлом. Сейчас это содружество десятков организаций в России, Казахстане, Латвии, Грузии и на Украине, ведущих исследовательскую, правозащитную и просветительскую работу. Эксперты «Мемориала» работали в Молдове после кровавых бендерских событий в Молдове, а 11 сентября 1992 года они представили широкой общественности в доклад «Массовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры июнь-июль 1992»⁸.

По отношению к вооруженному конфликту на Днестре применимы большинство норм касающиеся классификации в МГП: беженцы и перемещенные лиц, военнопленные, наемники, раненные и больные, военная необходимость, военные и гражданские объекты, военные преступления, дети-комбатанты⁹, защита медперсонала и журналистов, заложники, пропавшие без вести, казни без суда, незаконные аресты, идентификация, ответственность командира, пытки, сексуальное насилие, статус комбатанта, терроризм и т.п. Остановимся вкратце на некоторых аспектах.

⁷ <http://www.memo.ru>

⁸ <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/moldavia/benderyr.htm>

⁹ Автору этих строк на стыке сел Гыска и Фрладень вблизи города Бендер пришлось встретиться с подростками и детьми, вооруженными АКМ и ружьями для охоты. Многим из них было 15 и меньше лет.

Классификация конфликта. По мнению московских экспертов «Мемориала» приднестровский конфликт, «в целом не носит этнического характера, хотя и имеет национальные аспекты»¹⁰.

2 марта 1992 года принято считать датой начала вооруженного конфликта. В этот день противостояние сторон перешло в активные боевые действия, боями и мелкими стычками были охвачены плацдармы в районе сел Кочиерь и Кошница, перестрелки велись в правобережных Кицканах, 19 июня противостояние приняло наиболее жестокий и кровавый характер в городе Бендерах (Тигина). Но эту дату, 2 марта, можно принять с резервами. Кровь лилась и до этого. Так, в ноябре 1990 года имели место столкновения между приднестровскими сепаратистами и молдавской полицией¹¹. 13 декабря 1991 года после блокирования сепаратистами Дубоссарского районного отдела полиции на посту ГАИ (развилка дорог на Дубоссары-Рыбницу-Григориополь) в результате перестрелки были убиты молдавские полицейские Геннадий Яблочкин, Михаил Арнаут и Валентин Меренюк. Полицейский Георг Кашу скончался от ран в больнице.

После 2 марта 1992 г. происходили многочисленные перестрелки между сотрудниками полиции и гвардейцами, каждая из сторон обвиняла другую в нападении, с обеих сторон имелись убитые и раненные. Обе стороны фиксировали случаи насилия и преднамеренного убийства мирных жителей. Со стороны Молдовы активное участие в боевых действиях начали принимать отряды волонтеров (добровольные вооруженные формирования). Большая часть оружия к обеим сторонам поступала из арсеналов 14-й армии, расквартированной на территории Молдовы. Формированиям Республики Молдова оружие было передано официально в порядке раздела военного имущества бывшей Советской Армии. В Тирасполе жители получали оружие путем пикетирования и блокирования воинских частей и последующего «захвата» вооружения.

Международное гуманитарное право различает два вида вооруженных конфликтов: международного и немеждународного характера.

Вооруженный конфликт международного характера – столкновение между вооруженными силами государств; национально-освободительного движения и метрополии; восставшей стороны (или воюющей стороны), признанной в этом качестве, и вооруженными

---

¹⁰ ЕСПЧ. Дело Илашку и другие против Молдовы и России. Решение. Страсбург. 8 июля 2004. <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/moldavia/benderyr.htm>

¹¹ http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm

силами какого-либо государства. Характеризуется ограниченным театром военных действий и относительно небольшой протяженностью во времени.

Вооруженный конфликт немеждународного характера – конфликт, происходящий на территории какого-либо государства между его вооруженными силами и антиправительственными вооруженными силами или другими организованными вооруженными группами, которые, находясь под ответственным командованием, осуществляют определенный контроль над частью территории государства¹².

Отдельно, об оценках характера вооруженного конфликта на берегах Днестра.

Российская Федерация. Кремль считает его внутренним вооруженным конфликтом, а российское военное присутствие оценивается как миротворчество, сдерживающую силу для исключения возможного вооруженного противостояния и кровопролития. Российская Федерация определяет свой статус как посредника и гаранта в приднестровском урегулировании, «обеспечивающего условия для решения сложной проблемы и укрепления отношений с народом Республики Молдова, обеспечение региональной и общеевропейской стабильности»¹³. «В условиях неспособности центральной власти из Кишинева консолидировать общество приведшей к войне, – пишет в «Российской газете» Григорий Карасин (статс-секретарь – заместитель министра иностранных дел Российской Федерации), – Российская Федерация оказалась тем доверительным партнером, который смог убедительно заявить и делом доказать приверженность интересам консолидации ее стабильности, поддержку стремлений строить демократическое, правовое государство, готовность приумножать традиции вековой дружбы», а «взвешенная посредническая дипломатия России, выражением которой стали дух и буква Соглашения о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова, оказалась эффективной для того, чтобы давать сторонам возможность выяснять намерения и продолжать политический диалог»¹⁴.

¹² Это определение зафиксировано в Дополнительном протоколе II 1977 г. к Женевским конвенциям о защите жертв войны 1949 г.

¹³ «Миссия выполнена: К 20-летию миротворческой операции на Днестре». Григорий Карасин (статс-секретарь – заместитель министра иностранных дел Российской Федерации). «Российская газета» – Федеральный выпуск № 5839 (166), <http://www.rg.ru/2012/07/23/karasin.html>

¹⁴ Там же.

Тирасполь. Сепаратистский режим оценивает прошедшие вооруженное противостояние как агрессию со стороны вооруженных формирований Республики Молдова, а боевые действия в июне 1992 года в Бендерах как «геноцид приднестровского народа».

Официальный Кишинев. На протяжении двадцати лет после вооруженного конфликта оценки кишиневских чиновников менялась. В начале 90-х годов прошлого столетия, когда у власти находилась Аграрно-Демократическая Партия Молдовы, преобладал тезис о том, что это «наш молдавский» внутренний вооруженный конфликт, а российские военные выступают в качестве миротворцев. Эта позиция была доминирующей и после прихода к власти в 2001 году ПКРМ (Партии Коммунистов Республики Молдова). Появились, однако, некоторые более резкие оценки. Бывший президент Владимир Воронин неоднократно возлагал вину за развязывание войны на Днестре на «кишиневских национал-фашистов». С приходом в 2009 года либерально-демократического руководства акценты несколько сместились. Нет ощущения, что это внутренний вооруженный конфликт, стали звучать призывы вывести из региона российский воинский контингент, имеются попытки превратить существующий миротворческий формат в миссию иностранных военных наблюдателей. После долгого перерыва начались переговоры в формате «5+2», стали регулярными встречи лидеров Кишинева и Тирасполя.

Известный международный эксперт в области МГП Эрик Давид¹⁵ утверждает, что во многих «внутренних» вооруженных конфликтах (Никарагуа, Ливан, Афганистан, Ангола и др.) иностранное вмешательство бросает, так сказать, тень сомнения на их «немеждународный» характер. Республика Молдова не стоит особняком в этом ряду. Эрик Давид считает определение характера вооруженного конфликта принципиально важным, поскольку право вооруженных конфликтов применяется в полном объеме только к международным конфликтам. Он выделяет шесть случаев таких конфликтов, в том числе – вооруженный конфликт внутренний, но когда имеет место вмешательство одного или нескольких иностранных государств¹⁶. Он считает, что «принцип разграничения конфликта теоретически приемлем, но трудно реализуем на практике и может иногда стать источником разногласий», но все же, эксперт склоняется к тезису об общей интернационализации конфликта при наличии иностранного вмешательства¹⁷.

¹⁵ Эрик Давид. *Принципы права вооруженных конфликтов*. Курс лекций юридического факультета Открытого Брюссельского Университета. Москва. МККК. 2000 год, с. 106.

¹⁶ Там же, с. 108.

¹⁷ С. 124.

Вооруженный конфликт на Днестре выходит за рамки немеждународного, а синтагма «приднестровский конфликт» весьма спорна. Так, статья 1 подписанного 21 июля 1992 года в Москве молдавским и российским президентами Мирчи Снегура и Бориса Ельцина в присутствии Игоря Смирнова Соглашения «О принципах урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова» признаёт факт участия Российской Федерации в этом вооруженном конфликте. Прискорбно другое, статья 2 этого соглашения ставит Кишинев и сепаратистский Тирасполь на одни весы, приднестровские власти участвуют в переговорах и имеют представителей в составе Объединенной Контрольной Комиссии (ОКК).

Автор этих строк в 2007 году провел две научно-исторические конференции посвященные 15-ой годовщине вооруженного конфликта и подписания молдо-российского соглашения о прекращении огня. Большинство участников предлагали дать название этому вооруженному конфликту как «молдо-российская война по защите независимости и территориальной целостности РМ».

Кремль утверждает, однако, что Россия оставалась нейтральной стороной в конфликте, не поддерживала противоборствующие стороны, что не соответствует действительности. Бесспорными является то, что помимо общепризнанных документальных подтверждений, политического, дипломатического и идеологического нажима на Кишинев, финансовой и материальной помощи Тирасполю, имели место и российское военное участие на стороне сепаратистов в боевых действиях, а в подготовке гвардейцев принимали участие российские военные советники, а российские наемники и казаки воевали против молдавских военных и полицейских.

19 мая 1991 года министр обороны СССР приказал командованию 14 армии привести войска в боевую готовность: «Поскольку Приднестровье – российская территория, и ситуация значительно ухудшилась, мы должны защищать ее всеми возможными средствами»¹⁸. В обобщенной справке Министерства Обороны Молдовы о поэтапном вмешательстве частей 14 армии во внутренние дела левобережных районов РМ от 28 мая 1992 года есть немало тому примеров¹⁹. Обратите внимание, документ появился задолго до бендерских событий.

---

¹⁸ ЕСПЧ. Дело Илашку и другие против Молдовы и России. Решение. Страсбург. 8 июля 2004. Решение ЕСПЧ по делу nr. 4878/99, http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm

¹⁹ Ион Косташ, *Дни затмения. Хроника необъявленной войны*, Кишинев. 2010, с. 467, 624.

Вечером 19 мая 1992 из 183 мсп 59 мсд были переданы гвардейцам по десять танков Т64Б и бронетранспортеров БТР 70 и другой военной техники. Подготовкой и передачей руководил подполковник Виник, который вместе с 44-мя офицерами, 5-ю прапорщиками и 47-ю солдатами и около 100 гвардейцами выехали на позиции. Там военнослужащие 14-ой армии принимали участие в боевых действиях, в результате чего потеряли убитыми офицеров А. Зиманова и Ф. Чернавского, а также двух солдат, один танк и несколько бронетранспортеров были подбиты.

В те дни, со складов российской армии сепаратистам было выдано около 16000 единиц оружия, большей частью, автоматы Калашникова²⁰. Многие из этих «стволов» появились за рубежом и, конечно, «заговорили». В частности, милицейское руководство украинской Одессы, обеспокоенное появлением оружия в городе, было вынуждено обратиться за разъяснениями к смирновскому руководству. Оружие из Приднестровья впоследствии становилось орудием криминально-политических «разборок» в российской столице.

24 мая в Тирасполь прибыл заместитель Главнокомандующего Объединенных Вооруженных Сил СНГ генерал Столяров. В ходе совещания с руководством Приднестровья и командованием 14 армии заявил, что так называемая ПМР и 14 армия представляют геополитические интересы России в этом регионе и исходя из этого руководство России всегда поддерживала тесные связи с лидерами ПМР. На совещании с офицерами 59 мсд Столяров подтвердил тот факт, что офицеры и прапорщики с 1 апреля будут получать двойной оклад и выслуга лет им будет считаться из расчета один год за полтора. Финансирование 14-ой армии обеспечит специально созданный Россией Полевой банк.

В контексте «интернационализации» вооруженного конфликта на Днестре интерес представляет решение Европейского Суда по Правам Человека вынесенное в июле 2004 года по делу «Илашку²¹ и другие против Молдавии и России»²². Согласно этому решению ЕСПЧ, ввиду того, что власти Приднестровья не признаны международным сообществом, его судебные органы не могут считаться беспристрастными и законными. Таким образом, в отношении Илашку было констатировано нарушение права на справедливое судебное разбирательство. Суд посчитал Молдавию и Россию ответственными за это нарушение (Молдавию – как государство, на чьей

²⁰ Доклад „Мемориала” «Массовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры, июнь-июль 1992 года», 11 сентября 1992, Москва

территории произошло нарушение, Россию – как государство, контролирующее приднестровский режим) и обязал их выплатить заявителям рекордные компенсации (несколько сотен тысяч евро) и принять все меры к их немедленному освобождению. Суд констатировал, что Российская Федерация несет ответственность за нарушение прав истцов и продолжает поддерживать тесные отношения с тираспольским сепаратистским режимом, продолжая оказывать ему военную, политическую, финансовую, экономическую и другую поддержку²³. Когда государство осуществляет контроль за пределами своей национальной территории, его ответственность не ограничивается действиями солдат и офицеров, но также связана с действиями местной администрации²⁴.

Юридические аспекты приднестровского конфликта рассматриваются в докладе Бюро адвокатов штата Нью-Йорк «Оттаивание «замороженно-го» конфликта: правовые аспекты сепаратистского кризиса в Молдове». По словам одного из авторов доклада, председателя Комитета по европейским вопросам Бюро адвокатов штата Нью-Йорк Марк Мейер, удалось объек-

---

²¹ В начале 90-х годов на территории Приднестровья действовало несколько групп, созданных министерством национальной безопасности Молдовы для диверсионных акций против военных и гражданских руководителей сепаратистского региона. Самой известной из этих групп была «Бужор» («Пион»), которую возглавлял руководитель Тираспольского филиала Народного фронта Молдовы Илья (Илие) Илашку. В группу также входили Андрей Иванцок, Владимир Гарбуз, Фёдор (Тудор) Петров-Попа и Александр Лешко. 2 июня 1992 года группа была задержана, а её участники были обвинены в убийстве председателя исполкома Слободзейского районного совета и начальника штаба гвардейцев этого района Александра Гусара. 9 декабря 1993 года Верховный Суд ПМР приговорил главу группы к смертной казни, а остальных членов «Бужора» – к различным срокам тюремного заключения. 5 мая 2001 года указом президента самопровозглашенной ПМР Игоря Смирнова Илашку был освобождён и вскоре уехал в Румынию, где стал сенатором. В 1999 году члены группы подали иск против правительств России и Молдовы в Европейский суд по правам человека, за нарушение их прав на личную жизнь, беспристрастный суд, конфиденциальность переписки. По решению суда, правительство Молдовы было обязано выплатить Александру Лешко, Тудору Петрову-Попа и Андрею Иванцоку по 60 тыс. евро, Россия – по 120 тыс. евро. Лидеру группы «Бужор» Россия должна заплатить 180 тыс. евро.

²² ЕСПЧ. Дело Илашку и другие против Молдовы и России. Решение. Страсбург. 8 июля 2004. Решение ЕСПЧ по делу nr. 4878/99, http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm

²³ <http://www.nr2.ru/kishinev/358267.html/print/>

²⁴ ЕСПЧ Дело „Cyprus v. Turkey”. http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm

тивно проанализировать ситуацию, так как они не причастны к конфликту и «сторонам следует вернуться к нормам международной системы и основоположным принципам». Другой автор, преподаватель Университетской школы права Св. Джона Кристофер Борген отметил, что приднестровский регион не содержит в себе достаточно убедительных элементов для того, чтобы утверждать о его праве на самоопределение или отделение. В результате, согласно докладу, фактический контроль со стороны администрации сепаратистской республики над восточными районами Республики Молдова представляет собой режим, который по аналогии можно рассматривать как контроль, осуществляемый оккупационными властями. В докладе отмечается, что право контролировать экономические ресурсы территории де-юре принадлежит предыдущим владельцам. Любые экономические действия, предпринятые третьей стороной совместно с сепаратистами или мятежниками, предпринимаются этой стороной «на свой страх и риск». Нет никаких гарантий, что подобного рода действия будут санкционированы после окончательного урегулирования сепаратистского конфликта или что их можно будет расторгнуть, – отмечается в докладе американских экспертов. Они уточняют, что программа приватизации приднестровского региона не может дать инвесторам уверенности в том, что эти сделки будут признаны в случае реинтеграции территории с Молдовой. Авторы отмечают также со ссылкой на многочисленные международные договоры, что вмешательство третьей стороны в подобных случаях не приветствуется. Исходя из сказанного, разработчики доклада подтверждают тезис, согласно которому действия России в контексте ситуации в Приднестровье, в частности, действия 14-ой армии на стороне сепаратистов, постоянная военная поддержка Тирасполя, экономическое содействие и переговоры от имени сепаратистов, используя цены на энергоносители и другие рычаги против Молдовы, дают повод возложить на Россию ответственность за продолжение сепаратистского кризиса²⁵.

Соглашение «Ельцин-Снегур» о прекращении огня. Путь к соглашению о прекращении огня от 21 июля 1992 года был тернист. После бендерских событий группа от РФ во главе с генерал-полковником В. Семеновым прибыла в Молдову для организации переговоров. Сначала они проходили на воен-

---

²⁵ Доклад Бюро адвокатов штата Нью-Йорк «Оттаивание “замороженного” конфликта: правовые аспекты сепаратистского кризиса в Молдове», 2006 год, Кишинев. <http://www.moldova.ru/index.php?tabName=articles&owner=16&id=1263>

ном аэродроме, расположенном по соседству с украинским селом Лиманское. Было решено убрать с боевых позиций все тяжелое вооружение, в том числе и бронетанковую технику и противотанковые ракетные комплексы, сосредоточить его во взаимообусловленных районах. Первоначально генерал В. Семенов предложил в качестве МС привлечь 300-й парашютно-десантный полк, дислоцируемый в Кишиневе, но это предложение было отвергнуто.

9 июля 1992 года в Хельсинки президенты России, Румынии и Молдовы подписали соглашение о прекращении огня. Результативности этого соглашения не приходится констатировать, об этом документе в последнее время не упоминается, по всей видимости, из-за наличия в этом формате румынской стороны.

21 июля в Москве Мирча Снегур и Борис Ельцин в присутствии Игоря Смирнова поставили подписи под соглашением «О принципах урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова». Предлагалось прекращение огня, отвод войск и создание зоны безопасности. Была создана ОКК – объединенная контрольная комиссия, местом работы которой стали Бендеры, этому городу был представлен особый статус.

В зону безопасности длиной 225 км и шириной 10 км вводятся трехсторонние миротворческие силы: от РМ – три, от РФ – 6 батальонов и от приднестровского региона – три. Была создана смешанная контрольная комиссия с местом дислокации в Бендерах. Основными задачами комиссии были определены: отвод вооруженных сил и формирований, участвующих в конфликте; ввод смешанных сил для установления мира и поддержания правопорядка; осуществление контроля за ходом выполнения Соглашения. Городу Бендеры был придан особый статус.

Подписание данного соглашения было встречено неоднозначно. 24-25 июля в Кишинев прибыло около 120-ти вооруженных военнослужащих из 9-го мпб, дислоцируемого на Кочиерском плацдарме. Молдавские комбатанты посчитали подписание соглашения о прекращении огня предательством. Лидером митингующих стал Василий Роман. Он убедил сослуживцев с оружием поехать в Кишинев. Командование тактической группы на Кочиерском плацдарме (командир – полковник Н. Петрикэ) не разъяснило личному составу необходимость таких мер мирного урегулирования вооруженного конфликта²⁶.

---

²⁶ Павел Крянгэ, *Я хочу рассказать...*, Кишинэу, 1998, с. 150.

По мнению многих молдавских руководителей подписанное соглашение и ввод МС были своевременными и оправдали себя. Действительно, боевые действия были прекращены. Однако, стрельба и противостояние продолжалось и после 21 июля.

Однако, хотя историю нельзя повернуть вспять, многие положения соглашения не «сабоал», многое осталось «за кадром». Не была учтена ситуация с беженцами, военнопленными, а также с группой Илашку. Последние долгое время провели в сепаратистских застенках. Не помог Бендерам и особый статус, городской отдел полиции до настоящего времени подвергается нападкам.

Зона безопасности так и не стала зоной настоящей безопасности и спокойствия, её до сих пор будоражат многочисленные нарушения. 1 января 2012 года на миротворческом посту на мосту Вадулуй Водэ российский миротворец расстрелял юношу, тот от полученных ран скончался в больнице. Это вызвало возмущение местных жителей, они потребовали убрать пост и привлечь к ответственности убийцу. Однако, этого в тот же день убрали с поста, а впоследствии перевели в одну из частей в Российскую Федерацию, а во всех бедах обвинили ... умершего. Несчастный юноша был убит только из-за того что он не остановился и стал удалялся от моста на своих «Жигулях». Это представляется, по меньшей мере, странным, ибо, даже по российским нормативным актам определяющих деятельность миротворцев, огонь а поражение открывается при прямой угрозе для жизни миротворца или личного состава поста или когда на них с агрессивными намерениями направлено транспортное средство.

Объединенная Контрольная Комиссия, принимающая решения на основе консенсуса на ситуацию не влияет. После 1992 года последовали различные провокации как, к примеру, захват сепаратистами железнодорожного депо в Бендерах и установление незаконных постов вблизи села Похребя. 17 июля с.г. миротворческим постом от приднестровской стороны были блокированы ремонтные работы на мосту Гура-Быкулуй – Бычок. Старший поста КПП № 11 (правый) не позволил проведение этих работ мотивируя якобы отсутствием соответствующего решения ОВК. В силу этого, а также других многочисленных нарушений, всё чаще звучат призывы изменить формат миротворческой операции и привлечь наблюдателей из государств не причастных к конфликту. Прецедент имеется, в Грузии, например, имеются наблюдатели из стран Евросоюза, которые мониторизируют ситуацию на линии противостояния с Южной Осетией.

Отсутствие в соглашении положений о судьбе беженцев и перемещенных лиц также оказалось миной замедленного действия. Нелегко пришлось тем, которые бежали от сепаратистского режима. По данным «Интерфакса», к началу мирных переговоров только на Украине находилось 48 тысяч беженцев из Приднестровья. Большинство несчастных людей, которые были вынуждены покинуть восточные районы РМ, так и не смогли вернуться домой, а их дома заняли гвардейцы и казаки²⁷.

«Черный комбат» Юрий Костенко – военный преступник. На берегах Днестра принимал участие батальон гвардейцев (от 250 до 300 человек) под командованием подполковника Юрия Костенко. Деятельность батальона неоднозначно оценивается и в Приднестровье, поскольку (по официальной версии) тот под руководством Костенко принимал участие в грабежах и мародёрстве, (по неофициальной версии) именно благодаря батальону Костенко город Бендеры сепаратистам удалось удержать. Без сомнения, эскалацию военных действий в Бендерах в июне 1992 года вызвали действия комбата. Согласно данным правозащитной организации «Мемориал» со слов полковника Михаила Бергмана, российского военного коменданта, в батальоне служили люди, ранее отбывавшие заключение²⁸. М. Бергман в своей книге воспоминаний пишет, что «...тот же Костенко терроризировал и правый, и левый берег, этому бандиту было все равно, кто станет жертвой его преступлений, молдованин или русский, гражданин Молдовы или приднестровец...». Бергман далее пишет, что подчиненные Костенко «...совершали теракты на территории ПМР, сваливая вину за них на молдавскую сторону, возбуждая ненависть к молдованам...». «Черный комбат» убил двух своих заместителей, потому что те были недовольны грабежами. Он вывел их за город и расстрелял, еще живых облил бензином и сжег.

«Обвинения в насилии над мирным населением и целенаправленной стрельбе по гражданским лицам ничем не были подтверждены, – пишет в своей книге Ион Костащ, бывший министр обороны Молдовы. – Вне всякого сомнения, война велась не по правилам, как и все войны в истории. Страдали невинные, много было жестокости, но ее российская и при-

---

²⁷ Vlad Grecu, *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*, Editura „Prut Internațional”, 2005.

²⁸ Доклад „Мемориала” «Массовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры, июнь-июль 1992 года», 11 сентября 1992, Москва.

днестровская пропаганда односторонне приписывала только молдавской стороне. Однако, уже тогда другие СМИ в России рассказывали правду об убийствах, совершенных казаками и или гвардейцами Костенко»²⁹.

Сам Юрий Костенко 16 июля 1992 года после событий в Бендерах был обвинён прокуратурой Тирасполя в незаконной торговле оружием (около 1600 единиц), мародёрстве и военных преступлениях (около 200 убийств) и позже задержан, а его 2-ой бендерский батальон расформирован. В том же году Юрий Костенко погиб при невыясненных обстоятельствах, его обгоревшее тело без кистей рук было обнаружено в подожжённой машине³⁰. Действия Костенко, без сомнения, можно оценить как военные преступления³¹ и он, конечно, должен был появиться перед судом. Приднестровский прокурор в начале апреля 1992 года выдал ордер на его арест, Но сделать это было весьма проблематично.

²⁹ Ион Костац, *Дни затмения. Хроника необъявленной войны*, Кишинев. 2010, с. 467.

³⁰ Мяло К.Г., *Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы*, М.: Вече, 2002. — 480 с.

³¹ ВОЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ – по международному праву исключительно серьезные нарушения законов и обычаев войны: убийства, истязания и увод в рабство или для других целей гражданского населения оккупированной территории; убийства или истязания военнопленных или лиц, находящихся в море; взятие и убийство заложников; ограбление общественной или частной собственности; бессмысленное разрушение населенных пунктов; разорение, не оправданное военной необходимостью; нападение на установки или сооружения, содержащие опасные силы (атомные электростанции, плотины, гидроузлы); нападение на лиц, прекративших участие в военных действиях, и др. Перечень В. п. дан в ст. 6 Устава международного военного трибунала 1945 г., ст. 130 Конвенции об обращении с военнопленными 1949 г. и ряде других международных актов. В. п. в одних случаях могут квалифицироваться как международные преступления (совершенные деяния связаны с преступной деятельностью государства), в других – как преступления международного характера; к числу последних относятся единичные преступления, совершенные в районе военных действий индивидами из корыстных и иных личных побуждений (грабеж, убийство, насилие над населением на оккупированной территории и др.). Они не связаны с государством и представляют собой эксцессы исполнителей. Дела о таких преступлениях подсудны не международным военным трибуналам, а национальным военным судам.

Конвенции об обращении с военнопленными 1949 г. и ряде других международных актов. В. п. в одних случаях могут квалифицироваться как международные преступления (совершенные деяния связаны с преступной деятельностью государства), в других – как преступления международного характера; к числу последних относятся единичные преступления, совершенные в районе военных действий индивидами из корыстных и иных личных побуждений (грабеж, убийство, насилие над населением на оккупированной территории и др.). Они не связаны с государством и представляют собой эксцессы исполнителей. Дела о таких преступлениях подсудны не международным военным трибуналам, а национальным военным судам.

Наемники. МГП определяет наемника как лицо, добровольно (за вознаграждение) вступающее в вооруженную борьбу в защиту противоправных колониальных, расистских и иных подобных режимов, против национально-освободительных движений. Наемник не является гражданином государства, участвующего в военных действиях, и не проживает (постоянно) на его территории. Наемник – это уголовный преступник, не имеющий права на статус комбатанта или военнопленного. Наемничество – это преступление против мира, безопасности и человечества³². Формы наемничества: а) вербовка, обучение, финансирование или иное материальное обеспечение наемника, а равно его использование в вооруженном конфликте или военных действиях; б) участие наемника в вооруженном конфликте или военных действиях.

Союз казачества был организацией, признанной российскими властями³³. Наемники из Донского, Кубанского и Иркутского казачества воевали на стороне сепаратистов, как, впрочем, и сотни бывших российских военных. Конечно, не без личной корысти, через вооруженный конфликт, по различным данным, прошло до семи тысяч казаков и «добровольцев»-наемников. Казаки Черноморского, «своего», казачества получали до 1500 рублей, гвардейцы получали около 5000 рублей. Для сравнения отмечу, что в те дни, я, как заместитель командира полка, получал 3600 рублей.

Грабежи, погромы, разбои, пьянство и анархия действительно – извечные спутники вооруженного противостояния. Этого мнения придерживается атаман Казаков: бардак по части дисциплины был следствием слабости военного приднестровского руководства и отсутствия централизованного командования. Атаман (его воспоминания растиражированы в Интернете) вспоминает такой эпизод времен боев: «боец» из Иркутского казаческого войска забрался в помещение бухгалтерии, расстрелял из автомата замки сейфа, но открыть не смог. Украл аккордеон и печатную машинку, отправился продавать. Разбойники избили и без конвоя отправили в Тирасполь, но по пути он забрел в чей-то дом с целью грабежа, там его и настигла пуля. Страдали мирные люди. «Не от хорошей жизни, – писала 20 июня 1992 года кишиневская газета «Гражданский Мир», – на правом берегу оказалось более 15 тысяч беженцев».

Хотя участие наёмника в вооруженном конфликте является уголовно наказуемым деянием в соответствии с законодательством целого рода государств (к примеру, статья 359, УК РФ 1996), не нашел ни одного факта привлечения бывших наемников к ответственности.

³² Статья 359-я Уголовного Кодекса Российской Федерации.

³³ Решение ЕСПЧ по делу nr. 4878/99.

Лица, пропавшие без вести. Проблема лиц пропавших без вести актуальна как для Молдовы, так и для стран постсоветского пространства³⁴. Основным принципом конкретных норм международного гуманитарного права, в первую очередь, четырех Женевских конвенций 1949 года и двух Дополнительных протоколов к ним 1977 года, касающихся пропавших без вести и умерших, является «право семей знать о судьбе своих родственников»³⁵. Каждая сторона в конфликте обязана разыскивать лиц, о которых противная сторона сообщает как о пропавших без вести³⁶.

Конечно, по сравнению с вооруженными конфликтами на Кавказе потери в людях, количество лиц пропавших без вести в РМ меньше³⁷, но раз-

---

³⁴ На рабочей встрече прошедшей в 2005 году в Подмоскowie руководителей департаментов уголовного розыска Армении, Азербайджана, Грузии, Украины, Белоруссии, Молдовы и других стран СНГ отмечалось, что в российском розыске – больше 62 тысяч человек. На втором месте по количеству пропавших без вести находится Украина (3992 человека). В Узбекистане и Казахстане – 2036 и 1875 без вести исчезнувших. В остальных странах СНГ счет идет на сотни. Среди этого внушительного количества пропавших лиц много и тех, которые пропали в результате вооруженных конфликтов имевших место на Кавказе, в странах бывшей Югославии и на берегах Днестра в 1991-1992 годах.

³⁵ Статья 32 Протокола I.

³⁶ Статья 33(1) Протокола I.

³⁷ Андрей Ковриг. *Лица пропавшие без вести, их семьи*. Кишинев, 2009. с. 51.

«После того как более десяти лет, как Армения и Азербайджан подписали соглашение о прекращении огня, которое положило конец Нагорно-Карабахскому конфликту. За время конфликта тысячи людей пропали без вести, и многие семьи пор не имеют никаких известий о судьбах своих родных. В феврале 2004 года МККК предложил властям Армении и Азербайджана, а также de facto властям Нагорного Карабаха список лиц, которые считаются пропавшими без вести в связи с конфликтом. Обновленный список содержит 3165 имен. В январе 2005 года МККК также передал сторонам меморандум с призывом выяснить судьбу лиц, пропавших без вести. Во время проведения конференции 25-26 сентября 2006 года в Брюсселе удалось переговорить с господином Фирудином Садиговым, руководителем Рабочей Группы в Государственной Комиссии по военнопленным и лицам, пропавшим без вести. Он назвал цифру в около 4500 человек пропавших без вести. За время работы рабочей группы более 1300 человек было освобождено из плена, на 433 азербайджанских граждан была уточнена судьба, найдено 90 могил. С его слов, даже, несмотря на то что эксгумация запрещена исламом, но многие люди разрешают эту процедуру, так хотят знать где похоронены их пропавшие родные и близкие. Удалось переговорить также с господином Владимиром Доборжгиндзе, руководителям Государственной Комиссии по розыску пропавших без вести военнослужащих в Абхазии и Северной Осетии и защите прав их семей. Он оперирует цифрой в 1763 пропавших без вести грузинских граждан около 6000 погибших. По его словам на сегодняшний момент времени в Абхазии имеется около 130 пропавших без вести, в Южной Осетии – 122. Найдено и перезахоронено – 168, в Абхазии – 49, из лиц пропавших без вести найдено в живых в период с 1996 по 2004 годы 236 человек в Грузии и 89 в Абхазии».

ве от этого проблема менее остра, чем в других кровотокающих регионах? Госпожа Лидия Гуцу, бывший заместитель премьер-министра Республики Молдова пишет в предисловии к Книге Памяти павших в боях за независимость и территориальную целостность Республики Молдова, что «нужно знать историю, прошлое поможет нам в укреплении отношений по мирному сосуществованию между гражданами различных национальностей, толерантности, правды и культурному разнообразию».

Национальный Комитет по Консультированию и Вводу в Действие Международного Гуманитарного Права в Республике Молдова (НККВДМГП), Региональная Делегация Международного Комитета Красного Креста (МККК) в Российской Федерации, Беларуси и Молдове, Международный Независимый Университет Молдовы (УЛИМ) и Ассоциация Гуманитарного Права Республики Молдова провели в 2009 году Круглый стол «Лица, пропавшие без вести в вооруженных конфликтах: состояние дел, выводы и рекомендации». В Круглом столе, прошедшем в Зале Сената УЛИМа, приняли участие также представители Конституционного Суда, Министерств Юстиции, Внутренних Дел, Иностраннных Дел и Европейской Интеграции, Обороны, Местной Администрации, Генеральной Прокуратуры, Центра Судебной Экспертизы, Национального Общества Красного Креста, Объединенной Контрольной Комиссии, Академии Публичного Управления при Президенте Республики Молдова, Военного Института «Александру чел Бун» и госуниверситета «Алеко Русо» из г. Бельцы, а также представители средств массовой информации.

Круглый стол имел целью определить соответствия национального законодательства и исполнительных механизмов по розыску лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах требованиям международного гуманитарного права, а также необходимость выработки проекта закона, который определил бы юридический статус лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, механизм их розыска, а также права родственников пропавших.

Проблема сограждан пропавших без вести – это проблема не праздная. К сожалению, наши соотечественники пропали без вести в годы Второй Мировой Войны, боевых действий в Афганистане и на Днестре в 1991–1992 годах. В ходе круглого стола господин Андрей Кирияк, заместитель прокурора города Бендер, представитель от Республики Молдова в группе по розыску лиц, пропавших без вести, рассказал, что на сегодняшний момент найдено 63 пропавших без вести, опознано – 58 трупов, проведено 234 эксгумации, в поиске находятся 40, описано 131 неопознанных трупа, в том числе на кладбище Дойне (г. Кишинев) 6 неопознанных трупов в результате боев в

городе Бендеры». Также, в результате войны Афганистане в 1979–1989 г.г. остаются без вести пропавшими 270 бывших советских военнослужащих. Пятеро из них – выходцы из Молдовы Шалар Михаил (г. Кишинев), Белекчи Иван (Вулканештский район, с. Чишмикей), Давид Георгий (Кантемировский район, с. Готешты) пропали без вести в провинции Кундуз в 1981, 1982 и в 1983 годах соответственно. Васильковский Иван (Сынжерейский р-н, с. Бурсучены) пропал без вести в мае 1984 года в провинции Балх. Куницын Серафим (г.Кагул) пропал без вести в мае 1980 года

Это не только трагедия для самого пропавшего без вести, еще от нее страдают и другие люди – его родственники. Они пребывают в томительном неведении, и даже если думают, что их близкий погиб, не решаются оплакать по принятым обычаям. Родственники пропавших без вести обычно говорят, что самая насущная потребность для них – выяснить, что случилось с этими людьми. Кроме того, как показывает опыт, часто бывает так, что пропавший без вести был кормильцем семьи и решал вопросы ее взаимоотношений с властями. Из этого следует, что с одной стороны, нужно прилагать все усилия, чтобы выяснить участь пропавших без вести, а с другой, их родственникам нужно дать возможность вести достойную жизнь. Кроме того для семей и населения важно, чтобы виновные привлекались к ответственности за свои деяния. Когда все усилия остаются безрезультативными и выяснить, что произошло с исчезнувшими людьми, не представляется возможным, тогда, ради их семей и сообществ, к которым они принадлежали, следует признать факт смерти и дать возможность ближайшим родственникам достойно почтить память погибших.

Участники отметили, что в Молдове принимаются усилия, направленные на принятие мер по имплементации положений Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним в части касающиеся недопущения появления лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, улучшения участи их родственников и семей. Думитру Пулбере, председатель Конституционного Суда Республики Молдова и госпожа Елена Мокану, заместитель министра юстиции и председатель НККВДМГП, приветствуя участников круглого стола отметили, что, несмотря на то что в Молдове создана соответствующая юридическая база, имеются достаточно резервов в вопросах имплементации МГП и в частности его положений касающихся лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах. Статусу этих лиц было посвящено выступление г-на Виталия Гамурарь, декана факультета права УЛИМа. Патрик Занд, региональный советник МККК по правовым вопросам остановился на решениях международных и региональных пра-

вительственных и неправительственных организаций. На необходимость принятия национального законодательства регулирующего вопрос о лицах, пропавших без вести, остановилась г-жа Татьяна Филатова, начальник управления Минюста. Семен Никулин, представляющий информационный портал www.dialog.md, остановился на состоянии дел с Кладбищем Героев на Ботанике. Здесь на 2,4 гектарах в годы Первой Мировой войны нашли покой 572 неизвестных русских и румынских военнослужащих, на шести участках были захоронены по 136 военнослужащих, здесь нашли вечный покой русские, румынские, австрийские, чешские, 35 французских, и шесть польских военнослужащих. В 1959 году по кладбищу советские власти прошли бульдозером. Осталось на бывшем входе только две стелы и лестница, которая вела наверх, к кладбищу. Доступ закрыт, все огорожено забором, а пронырливые бизнесмены ведут строительство. Власти ни муниципальные, ни центральные ничего не делают для восстановления, без преувеличения, памятника европейской солидарности в начале прошлого века. Евгений Голощатов, исполнительный директор Amnesty International Moldova рассказал о предпосылках, ведущих к появлению пропавших без вести в ходе ситуаций внутренней напряженности, а также о необходимости скорейшего присоединения Республики Молдова к Римскому Статуту Международного Уголовного Суда. Василий Черненко, представитель службы розыска Национального Общества Красного Креста проинформировал, что эта структура является также важным звеном в розыске пропавших без вести, ведущая поиск лиц пропавших с тридцатых годов прошлого столетия, когда наши соотечественники искали работу на американском континенте. После информации представленной господином Ион Дьяковым, представителем Генпрокуратуры, некоторые участники высказали сомнения относительно того что законодательные положения определяют малый срок всего семь лет когда розыскное дело находится в производстве, после чего оно на три года поступает в архив и по истечению десяти лет оно подлежит уничтожению. Мною было представлена презентация «Сравнительное исследование национального законодательства Республики Молдова по вопросу лиц, пропавших без вести в зонах вооруженных конфликтов, на предмет соответствия нормам международного гуманитарного права».

Г-жа Анастасия Кушлейко, советник по правовым вопросам Консультативной службы МККК рассказала о Модельном законе Межпарламентской Ассамблеи стран СНГ «О лицах, пропавших без вести». Этот документ в случае его продвижения предусматривал бы основные права лиц, пропавших без вести, и гарантий предоставления этих и смежных с ними прав,

права родственников лиц, пропавших без вести, учреждение Национального справочного бюро, розыск этих лиц, розыск останков, их эксгумация и обращение с ними. Необходимость разработки и принятия закона о лицах, пропавших без вести, с учетом специфики Молдовы, в период вооруженных, пожалуй, это один из самых главных рекомендаций, принятых участниками Круглого стола.

Напрашивается межведомственная структура по военнопленным и лицам, пропавшим без вести, в ведомство которой был бы отнесен весь спектр вопросов по данной проблеме. Нашему государству необходимо присоединиться к Конвенции ООН об насильственных исчезновениях. Власти Республики Молдова должны включить в национальное законодательство весь комплекс положений определяющих режим обращения с военнопленными, обеспечив его соответствие с Третьей Женевской конвенцией, а также все судебные гарантии для лиц лишенных свободы, предусмотренные международным гуманитарным правом, а также выполнить рекомендации 1999 года изложенные в Докладе МККК «Имплементация международного гуманитарного права. Республика Молдова» о том, что власти Республики Молдова рассмотрели вопрос о создании национального Справочного бюро и Службы регистрации могил. Некоторые выводы и рекомендации касаются наведения должного порядка в том, что касается установления мест захоронений появившихся на территории Республики Молдова в результате вооруженных конфликтов, определения ситуации, связанной со всеми захоронениями после вооруженных конфликтов, включая установление личности, списки погибших, а также обстоятельства исчезновения и/или смерти. Не снята с повестки и необходимость дальнейшего принятия межгосударственных двухсторонних соглашений с другими странами (наподобие имеющихся у Республики Молдова с Республикой Венгрия и Федеративной Республикой Германией), которые предусматривали бы сохранение и увековечивание памяти военнослужащих и гражданских жертв погибших в войнах и статус захоронений. Необходимо продолжить дальнейшую работу над Книгой Памяти, освещению судеб наших сограждан, которые не вошли в неё. В продолжении нуждается работа по розыску без вести пропавших лиц в вооруженном конфликте 1991-1992 годов как и деятельность по идентификации неопознанных тел, а также по установления личности пропавших без вести в ходе вооруженных конфликтов в соответствии со всеми международно-принятыми стандартами. Безусловно, проведенный круглый стол стал этапным событием в процессе имплементации требований Женевских конвенций 1949 года и Дополнительных протоколов 1967 года к ним в нашей стране.

Заключение и напрашивающиеся рекомендации. Официальные власти Республики Молдова должны предпринимать усилия по имплементации положений Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним. В том числе и в части касающиеся недопущения появления лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, улучшения участи их родственников и семей. Эти меры должны быть отражены и в плане работы Национального комитета по Консультированию и Согласованию Ввода в Действие Гуманитарного Права. Напрашивается закон (или постановление правительства) о лицах пропавших без вести, которое бы касалось бы не только вооруженных лиц, но и мирного времени. Такой нормативный акт имеется, к примеру, в Боснии и Герцеговине. Ассоциация Гуманитарного Права многократно ставила вопрос о создании межведомственной структуры по военнопленным и лицам пропавшим без вести, может, по примеру российской Комиссии при президенте по розыску военнопленных и лиц, пропавших без вести, которая бы занималась координацией этой работы.

Власти Республики Молдова должны включить в национальное законодательство весь комплекс положений определяющих режим обращения с военнопленными, обеспечив его соответствие с Третьей Женевской конвенцией, а также все судебные гарантии для лиц лишенных свободы, предусмотренные международным гуманитарным правом. Напрашивается продолжение работы по наведению должного порядка в том, что касается установления мест захоронений. Необходимо иметь четкую картину по всем захоронениям после вооруженного конфликта: кто захоронен, список, обстоятельства, а также принять меры, чтобы они были приведены в надлежащее состояние. Нужны новые подходы в том, что касается работы следственно-розыскной группы по розыску лиц пропавших без вести в составе Объединенной Контрольной Комиссии.

Напрашиваются и контакты неправительственных организаций, занимающиеся этой проблемой, как с правого, так и с левого берега Днестра. Конечно, существует дилемма: отрицать и молчать либо признать факт и раскрыть подлинные факты. Но это нужно сделать из человеческих побуждений, чтобы снять у страждущих людей ту напряжённость и бессилие, которое появилось после безвестной потери любимых и близких. Высвечена также проблема, связанная с необходимостью улучшения материального обеспечения идентификации неопознанных тел, проведения экспертизы при установлении личности пропавших без вести в ходе вооруженных конфликтов. Без соответствующего оборудования, в том числе для хранения

не идентифицированных останков тел и проведения генной идентификации, не обойтись.

Касательно Министерства обороны и других силовых структур молдавского государства. Важно чтобы все военнослужащие имели опознавательные жетоны. Необходимо вернуться к практике издания в Министерстве обороны ежегодных нормативных актов, которые бы определяли инвентарий изучения и внедрения в войсках положений международно-правовых актов. Это могли бы быть ежегодные приказы Министра обороны, Организационно-методические указания по этой проблематике (или включение этого раздела в Общие организационно-методические указания по организации боевой подготовки на следующий учебный год).

SUMMARY

International humanitarian law (IHL) is a part of international law that governs relations between states. IHL intended to limit the effects of armed conflict. Its purpose is to protect persons not or no longer taking part in hostilities, the sick and wounded, prisoners and civilians, as well as to set up the rights and obligations of parties to the conflict in the conduct of military operations. The core of IHL are the four Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols of 1977 and 2005.

According to many experts, our country has created a legal framework, which is broadly in line with the letter and spirit of international instruments. For understandable circumstances in April 1993, Moldova joined the majority of normative-legal acts of international humanitarian law.

However, this does not mean that during the armed conflict humanitarian law was ignored. The conclusion based on my experience, communication with former combatants and the study of available print, photo and video materials. Evidence of this: a smaller number of dead and missing persons compared to other regional conflicts in the former USSR, examples of hostilities suspension to help the wounded and to deliver the dead from the battlefield, the exchange of prisoners of war, the ability to care for the wounded. In the medical institutions of Tiraspol, Chisinau, Anenii Noi assisted and treated fighters opposing sides, though not without cases of humiliation and pressure on them from „their” doctors and the wounded, which, however, is psychologically understandable.

Corina TOMA

ROLUL CONFLICTELOR INTERETNICE ÎN GENEZA DISENSIUNILOR POLITICE DIN EUROPA POSTSOVIETICĂ

Conflictele din Europa prin prisma imaginarului politic

Responsabilitatea socială-politică a studiilor despre etnicitate este un aspect tot mai mult accentuat în literatura de specialitate, apreciindu-se că aceste studii pot deveni complice ale ideologiilor naționaliste/ etnicizante, sau, din contra, pot contribui la constituirea unei atitudini critice față de ele. Dincolo de recunoașterea acestei responsabilități este, desigur, importantă găsirea metodelor și perspectivelor de abordare, care asigură tratarea non-esențialistă a fenomenelor ce țin de domeniul relațiilor și identităților etnice. Terminologia utilizată în cercetările românești și internaționale, având în vedere numeroasele discuții academice ce au avut loc în ultimii ani în domeniul etnicității, al statului-națiune și al relațiilor „inter-etnice” și reprezintă o primă problemă.

Procesul european – proces constând în proiectarea și edificarea unei Europe unite apte de a depăși stadiul „Europei-Piață” spre a deveni o „Europă-Putere” – trebuie privit ca rezultat al unei deplasări cu sens dublu. Pe de o parte este vorba despre mișcarea Vestului european către Estul continentului – realitate numită „extinderea UE” – iar pe de altă parte avem în vedere mișcarea universului de o complexă și adesea conflictuală diversitate al Europei Centrale și Orientale către

---

* Corina Toma, masternd.

Occident – realitate care ar putea fi numită „expansiunea dezordinii orientale”.

Cele două Europe (orientală și occidentală) își au izvoare culturale comune în literatura elină, religia iudaică și dreptul roman. Fluviile plecate dintr-un loc unic s-au despărțit, însă, spre a iriga teritorii spirituale și istorii diferite, ajungând să se verse în două mări însemnând două modele de viață distincte.

Europa Occidentală a parvenit la o identitate caracterizată prin pluralism politic, participare socială, respect al diversității, concurență liberă și loială, supremația legii și primordialitatea drepturilor omului. Aceste valori sunt frecvent sintetizate ca fiind democrația pluralistă/participativă, statul de drept și drepturile omului, la care credem că trebuie adăugată și ceea ce am numi „democrația economică”, respectiv caracterul sacru al proprietății private și formarea liberă a prețurilor pe piață. Ele includ, evident, egalitatea șanselor și laicitatea statului.

Europa Centrală și Orientală este caracterizată, încă, prin insecuritate – existențială și cultural-identitară, individuală și colectivă, națională și internațională – și prin sărăcie. Adică exact aceleași realități care au făcut din Europa Occidentală, la finele celui de al doilea război mondial, o adevărată „Uniune a Fricii” transformată apoi într-un proiect politic realizat prin mijloace economice – „Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului” – spre a deveni o „Uniune de Valori” întrupată în Uniunea Europeană de astăzi. Insecuritatea și disparitățile economico-sociale, dar și lipsa unei societăți civile dezvoltate și, mai ales, a unei clase de mijloc puternice, au imprimat popoarelor și statelor din jumătatea estică a continentului mentalități și atitudini circumscriind modele de viață caracterizate printr-o combinație ciudată de individualism și colectivism, printr-o slăbiciune cronică a spiritului rațional și pozitiv.

Individualismul își are originile în experiența rezistenței pasive împotriva totalitarismului și explică o redusă participare socială, fiecare încercând să se „salveze” pe sine prin practicarea unui joc de sumă nulă. El nu a ajuns în faza spiritului de întreprindere și a excelenței competiționale, ci se manifestă prin energia consumată în acumularea primitivă de capital.

Colectivismul este o expresie inertială a experienței sociale comuniste și se manifestă prin lipsa spiritului de inițiativă și teama asumării de riscuri, ca și prin tendința de a transfera întreaga răspundere și întreaga grijă pentru rezolvarea problemelor comunității, către stat. Colectivismul este tot atât de departe de comunitarismul occidental și de solidaritatea socială, precum este și individualismul. El este responsabil pentru menținerea centralismului în administrație și modesta evoluție a principiului subsidiarității, precum și pentru ineficiența economică consecutivă unor cereri de protecție socială fără legătură cu productivitatea muncii. În fine, lacunele spiritului rațional și pozitiv face din Europa Centrală și

Orientală locul unei religiozități necunoscute astăzi în Occident (uneori chiar ordinea de stat este marcată de clericalism), al practicării unui naționalism de secol XIX – retoric în formă și retrograd în conținut - ca și al recurgerii la confruntare violentă ca formă de rezolvare a unor conflicte etnice (cultural-identitare) și religioase. Așa se face că pentru cetățenii țărilor respective încrederea în Biserică și Armată trece înaintea încrederii în instituțiile specifice democrației dintr-un stat laic. Iredentismul, războaiele religioase și gândirea soluțiilor la problemele politico-economice în termeni etnici – ca, de altfel, și celelalte trăsături evocate anterior – sunt parte a identității acestei bucăți de Europă (inclusiv cât privește statele din Grupul de la Vișegrad) ele fiind cu atât mai accentuate cu cât ne deplasăm mai la Est. De aici nu ar trebui, însă, să se ajungă la concluzia superiorității absolute a Europei occidentale. Aceasta, în primul rând, întrucât în materie de identitate este periculos a se judeca în termenii morali de „bine” și de „rău”, ori în cei, tot subiectivi, de „superior” și „inferior”, ci trebuie să se raționeze în context ontologic și pragmatic, fiind vorba despre opțiuni referitoare la modul de a exista și de adecvarea la provocările și oportunitățile oferite de mediul înconjurător.

În al doilea rând, pentru că est europenii aduc în patrimoniul identitar comun atuurile certe deduse dintr-o istorie relativ mai vitregă, precum un nivel ridicat de adaptabilitate (flexibilitate), imaginație mai dezvoltată, un spirit de sacrificiu cu mult mai accentuat – consecință a obișnuinței cu lipsa de confort și a religiozității sporite –, un mai mare devotament pentru familie, o rată oarecum mai accentuată a natalității (importantă mai cu seamă în condițiile în care scăderea de populație în Occident va genera un tot mai acut deficit de forță de muncă educată susceptibil, în lipsa aportului est-european, a atrage migrație din spații culturale mai depărtate de standardele europene), o mai mare rezistență la efort și o disponibilitate sporită pentru muncă, în special cea grea – chiar dacă travaliul lor nu este și foarte disciplinat.

***Securitatea națională** reprezintă starea, concepția generală a statului, în temeiul careia sunt definite, proiectate, promovate și apărate interesele naționale prin intermediul instituțiilor abilitate constituțional acestui scop, angajând vectorial, în modalități specifice fiecareia dintre ele, integralitatea resurselor disponibile la un moment dat, spre a asigura prezervarea intereselor naționale în condițiile înfruntării oricărui tip de agresiune, pericol, amenințare, risc sau provocare. Ca factor cumulativ și de convergență transpartinică, securitatea națională urmărește să asigure starea de normalitate democratică la care aspiră societatea – cetățenii, comunitățile și statul – pe baza eforturilor ce vizează deplina instaurare a legalității, făurirea prosperității economice, echilibrul social și stabilitatea politică. Securitatea naționa-*

lă se realizează în cadrul ordinii democratice prin: exercitarea deplină a drepturilor și libertăților cetățenești; asumarea conștientă a responsabilităților; perfecționarea capacității de decizie și de acțiune a statului; afirmarea lui ca membru activ al comunității internaționale.

Mediul internațional de securitate actual ca și sistemul internațional în întregul său, pot fi înțelese pe deplin doar în strânsă corelație cu sistemul național.

Imaginea „celuilalt”: de la realitate la ficțiune – primele acorduri ale unui conflict

Secolul XXI, pe lângă fastuoasa-i nuanță de modernizare, aduce cu sine și alte caracteristici, care până la urmă au devenit o etapă depășită a societății în care trăim. O multitudine de factori și evenimente apar pentru a ne domina gândirea, imaginația, materializându-se până la urmă într-un concept răspândit, care se transformă treptat în imaginea stereotipizată, sau preconcepută cu care privim lucrurile mai mult sau mai puțin diferite de anumite norme și categorii.

Stereotipurile¹ interetnice reprezintă un subiect actual în lume și de asemenea devine unul din ce în ce mai vehiculat în Republica Moldova, unde datorită avalanșei de evenimente politice, sunt aduse în prim plan probleme de ordin interetic (utilizarea limbilor, identitatea națională a populației autohtone etc.).

Aceste probleme au cunoscut o abordare multidimensională, fiind uneori asociate chiar cu un „război civil permanent”², purtat între comunitățile etnice și administrația statului, fapt care deseori face referire la nerespectarea sau ignorarea **Declarației Universale a Drepturilor Omului** din 10 decembrie 1948, care instituie un sistem de clasare în care drepturile minorităților naționale sunt abordate dintr-o perspectivă generală a principiului egalității, fără deosebire de rasă, sex, religie, limbă sau origine națională³. Termenul de stereotip social a fost folosit pentru prima dată de cercetătorul american U. Lipman în studiul său *Opinia socială*, publicat în anul 1922. Potrivit autorului, stereotipul reprezintă determina-

¹ Termenul de „stereotip” derivă din termenii grecești „stereos” care se traduce prin formă sau solid și „typos” care înseamnă formarea unei impresii, tipologie sau model. Inițial termenul de stereotip denumea o piesă din plumb turnată în matrițe speciale utilizată în tipografie. În științele sociale a fost introdus în anul 1922 de către Lippman pentru a denumi imaginile mintale prin intermediul cărora realizăm judecățile sociale și filtrăm realitatea obiectivă *The Oxford Dictionary of Art and Culture*. London, University Press p.349-351.

Stereotipul reprezintă o idee preconcepută, neântemeiată pe date precise, ci doar pe anecdote, care se impune membrilor unui grup. Lazăr Vlăsceanu, Cătălin Zamfir, *Dicționar de Sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p 156-158.

² „Moldova Suverană”, Nr. 11, 22.01.02.

³ Fapt stipulat în Rezoluția nr. 217C (III), privind Destinul Minorităților.

rea ordonată a imaginii culturale a lumii în mintea individului prin care, în primul rând, se economisesc eforturile în procesul de înțelegere a obiectelor sociale complexe, și, în al doilea rând, sunt protejate valorile sale, pozițiile și drepturile. Ulterior, cercetătorii oferă o nouă definiție, mai concretă, a stereotipurilor sociale, considerate drept scheme simplificate ale obiectelor sociale în reprezentările individuale și colective. Astfel, reprezentările stereotipice constituie o formă de simplificare a lumii reale. Stereotipurile au anumite funcții psihologice și sociale. Funcțiile psihologice ale stereotipizării reprezintă simplificarea, sistematizarea și susținerea informațiilor individului, iar funcțiile sociale permit anticiparea acțiunilor, luări de poziție ale grupului și individului, autorizează justificarea lor în raport cu normele sociale.

Mecanismul psihologic al stereotipizării poate fi utilizat în diferite doctrine politice cu un scop bine determinat – cel de manipulare.

Stereotipurile constituind un element indispensabil al psihologiei colective. În condițiile unui stat pluriethnic, individul este nevoit să comunice cu reprezentanții ai diferitelor etnii, astfel se formează stereotipurile etnice – reprezentări relativ stabile despre calitățile morale, intelectuale, fizice atribuite diverselor grupuri etnice.

Printre caracteristicile importante ale stereotipurilor etnice colective se evidențiază atitudinea emoțională care determină modelul nostru de comportare în relațiile cu reprezentanții altor etnii. Alte caracteristici ale stereotipurilor etnice sunt: stabilitatea, rigiditatea și gradul înalt de acceptabilitate a acestora.

Stabilitatea stereotipurilor etnice este totuși relativă, ele supunându-se transformărilor în momentul apariției unor noi informații despre grupul etnic respectiv.

De exemplu, în cazul unui conflict între diverse grupuri etnice, reprezentările stereotipice sunt mult mai intense, are loc formarea imaginilor polare, prin așa-numitul efect al oglinzii se acordă grupului etnic din care face parte individul doar calități pozitive, iar adversarului doar calități negative⁴. Un rol important în formarea stereotipurilor interetnice revine mass-mediei. Difuzarea într-o lumină nefavorabilă a informației privind interesele etnice este deosebit de periculoasă. Urmările pot fi uneori dintre cele mai imprevizibile. Ideologia sovietică timp de decenii a cultivat stereotipul omului sovietic cu o conștiință etnică mai puțin evoluată, care recunoștea superioritatea culturii ruse față de cea autohtonă și, implicit, limba rusă ca limbă de comunicare interetnică.

Moldovenii din Republica Moldova, mai puțin preocupați de păstrarea identității lor naționale, aveau adevărate complexe de inferioritate în momentul contactelor interetnice cu „fratele mai mare”. Mulți dintre ei „s-au vindecat” de acest complex al inferiorității cu prețul renunțării la comunitatea lor etnică, acceptând

⁴ Etnosfera. Revistă de știință și cultură, Nr.6-10, Chișinău, 2003.

limba rusă drept limbă de educare a copiilor în familie și în școală, justificându-și atitudinea prin faptul că nu vor fi capabili să se cultive, să ajungă la nivelul sovietic prin intermediul limbii materne.

Astfel, în procesul lor evolutiv, relațiile interetnice își lasă amprenta nu doar în cadrul social și politic al vieții cotidiene, afectând în mare măsură și domeniul cultural. De multe ori până și simple bancuri, aparent inofensive au în subtextul lor o manifestare pronunțată a persecuției, marginalizării și excluderii sociale.

Se poate spune că este creată o microcomunitate, în jurul căreia sunt vehiculate discuții de divers gen, multe dintre care reprezintă afirmații nefondate, menite să provoace un nou val de conflicte, care ar evidenția așa-zii vinovați pentru nereușitele unei întregi societăți⁵.

Vorbind despre etnia rromă, aceasta este una dintre cele mai actuale atunci când este vorba de stereotipuri etnice. Începând de la proveniența istorică destul de controversată, specificul cultural⁶ și caracteristicile care le sunt atribuite rromilor de societatea civilă („nu vor să muncească, leneși, infraționalitatea justificată: „hoț de nevoie”, și nivelul scăzut de școlarizare. Repertoriul aspectelor negative se menține și în continuare: nespălați, cerșetori, indisciplinați, vicleni, săraci, incuți, dezorganizați, copii mulți etc.”).

În contextul bancurilor, apar imagini simplificatoare, dar nu simpliste, care expun situații banale, care însă reflectă cel mai bine modul de catalogare a specificului etnic, încercându-se combinarea acestor subtilități cu o notă de umor:

„De ce e țiganul negru?

- Pentru că barza a fost în concediu când s-a născut, l-a adus cioara”.

Anume în acest mod chiar aspecte indirecte ale rasismului sunt camuflate sub aspectul unor simple glume.

Declarațiile critice sunt deseori primite cu foarte multe rezerve de opinie publică, dar în același timp multe acuzații indirecte sunt acceptate chiar în mod inconștient prin intermediul bancurilor:

„Cică un țigan se duce pentru prima dată la spovedit. Îl vede pe preot scoțându-și ceasul de la mână și-l pune pe masă.

Preotul: Cu ce ai păcătuit fiule?

Țiganul (punând mâna pe ceas): Fur părinte.

p: Se zice „am furat”

ț: (băgând ceasul în buzunar): Am furat părinte.

⁵ *Raport Studiu Delphi, 2004-2007, Chișinău, Republica Moldova.*

⁶ În special sunt evidențiate practicile netradiționale arhidiscutate în societatea contemporană, cum este practicarea magiei, prezicerile și veridicitatea lor, și reprezentarea lor generalizată ca popor nomad ale cărui mistere nici timpul nu le-a dezvăluit încă.

p: Ai încercat să-i restitui obiectul proprietarului?

Ț: Eu vi-l dau dumneavoastră părinte.

p: Nu mi-l da mie, dă-l proprietarului.

Ț: Nu a vrut să-l primească.

*p: Atunci păstrează-l tu*⁷.

Această scurtă prezentare a unui viciu dominant în calitate de element stereotipic, are rolul de a evidenția defecte, proprii defapt întregii rase umane, dar lansate drept caracteristică a etniei rome.

Identități distorsionate sau element parazitare? – minoritatea rusă din Republica Moldova

Deseori este folosită expresia „populație rusofonă” cu referire la o pretinsă categorie ce ar include toate persoanele care nu au limba română ca limbă maternă. Prin aceasta se urmărește să se dea conținut unei categorii creată cu intenția vădită de a forma o entitate distinctă care ar da legitimitate pretențiilor celor care speculează cu această expresie.

Ceea ce se numește „populație rusofonă” desemnează toate persoanele care cunosc și vorbesc limba rusă. Aceste persoane pot fi moldoveni, francezi, germani, letoni etc.

Expresia „populație rusofonă” nu descrie o entitate ce ar putea forma obiectul reglementărilor juridice și nu poate constitui un suport pentru eventuale drepturi speciale ale persoanelor care fac parte din ea, cum ar fi, de exemplu, dreptul la identitate.

Așa cum este precizat în punctul 43 al Comentariului la Convenția-cadru, cu referire la raportul întâlnirii la nivel de experți de la Geneva, „nu orice diferență etnică, culturală, lingvistică ori religioasă conduce în mod necesar la crearea unei minorități naționale”.

Cu atât mai puțin, criteriul cunoașterii limbii ruse de către persoane aparținând diferitelor naționalități nu poate constitui baza unei entități distincte.

Pentru ca o comunitate să poată fi definită ca entitate minoritară distinctă ea trebuie să corespundă următoarelor condiții: (1) caracteristicile persoanelor care o compun să corespundă criteriilor obiective conținute în definițiile minorității naționale date în documentele internaționale și (2) exprimarea explicită de către persoane a apartenenței lor la minoritate.

În primul rând, conform Recomandărilor 1134 și 1201 a APCE, o minoritate trebuie să fie bine definită. Criteriul lingvistic nu este singurul care trebuie aplicat. Un vorbitor de limbă engleză este anglofon dar nu este neapărat englez. Este ne-

⁷ Eugen Karban, *Bancuri și proverbe românești*, vol I, București 2006, p.54.

cesar să nu existe alte elemente pertinente care ar exclude persoanele din minoritatea respectivă și ar determina ca ele să facă parte din altă minoritate. Elementul pertinent care exclude o persoană din categoria numită „populație rusofonă” este apartenența la o altă minoritate națională, de exemplu cea evreiască, care corespunde criteriilor enumerate în definiția minorităților naționale. Limba maternă comună, cultura, religia, istoria comună și conștiința apartenenței constituie criterii prioritare față de criteriul cunoașterii limbii ruse.

În al doilea rând, apartenența la minoritate este un act de opțiune individuală și liberă a persoanei. Acceptarea și folosirea unei sintagme improprii, cum este cea de „populație rusofonă” ar încălca art. 20 al Convenției-cadru care prevede că „în exercitarea drepturilor și libertăților decurgând din principiile înscrise în prezenta Convenție-cadru, orice persoană aparținând unei minorități naționale va respecta legislația națională și drepturile celorlalți, în special ale persoanelor aparținând majorității sau altor minorități naționale”.

Dreptul principal al persoanelor aparținând minorităților naționale este dreptul la propria identitate. Expresia „populație rusofonă” folosită cu referire la persoanele care nu sunt de etnie rusă este discriminatorie și încalcă dreptul la identitate al persoanelor aparținând altor minorități naționale. Prin încercările de a impune limba rusă ca limbă oficială și promovarea noțiunii de „populație rusofonă” se urmărește un scop bine determinat, subordonat unor interese mai largi, și vizează influențarea caracterului statului moldovenesc din punct de vedere etnocultural. Republica Moldova este un stat tânăr a cărui identitate încă nu este bine conturată.

Faptul că în Republica Moldova există o majoritate etnică formată din 65% din populație face ca viitoarea identitate a statului să fie determinată de identitatea acestei majorități, fapt cu care, se pare, nu toți sunt de acord.

Minoritățile etnice nu pot avea impact în conturarea identității Republicii Moldova deoarece proporția fiecăreia din ele raportată la cea a majorității este mai puțin semnificativă. Alta este situația în cazul în care este recunoscută preținsa comunitate „rusofonă”. Ea ar fi constituită din aproximativ 35% din populația Republicii Moldova și greutatea revendicărilor acesteia îndreptate împotriva majorității ar fi mai mare.

În temeiul aceleiași construcții logice, unii definesc Republica Moldova ca stat multicultural sau multinațional invocând întotdeauna criteriul cantitativ, vehiculând cifre foarte variate, noțiunea de „populație rusofonă” fiindu-le totodată de un real folos în constatarea identității statului.

Această abordare evită efectuarea unei analize calitative riguroase și trebuie amintit că normele internaționale exclud criteriul cantitativ dat fiind multitudinea situațiilor și complexitatea lor în fiecare caz în parte. În documentele interna-

ționale sunt stipulate doar elemente care obligă la efectuarea analizelor numai cu aplicarea criteriilor calitative.

O asemenea analiză a fost efectuată de W. Kymlicka al cărui demers cu privire la termenul de multiculturalitate a fost determinat de necesitatea de a evita „confuziile terminologice” care ascund de cele mai multe ori „interese politice”.

Cuvintele „confuzie terminologică” și „interes politic”, folosite în același context, sună familiar în spațiul nostru și din această cauză merită să urmărim argumentația lui Kymlicka cu un interes aparte: „*Un stat este multicultural dacă cetățenii acestuia aparțin mai multor națiuni – caz în care statul este multinațional – sau sunt imigranți veniți de pe alte meleaguri – situație în care statul este considerat a fi multiethnic -, și acest lucru constituie o componentă importantă atât a identității personale, cât și a vieții publice, politice din țara respectivă*”⁸.

În sensul folosit aici cultura este un „atribut” al națiunii sau al unui popor care desemnează „o comunitate intergenerațională, mai mult sau mai puțin completă din punct de vedere instituțional, ocupând un anumit teritoriu în mod tradițional (pe care îl consideră loc de baștină) și fiind caracterizată de o limbă proprie și o istorie comună”. Locul de baștină avut în vedere este locul genezei comunității, iar nu de naștere propriu-zisă a persoanelor care fac parte din comunitate⁹.

Conform acestui concept, Republica Moldova nu este un stat multinațional, ci un stat multiethnic și acest fapt atrage consecințe lesne de conturat în contextul analizat, în care pretențiile de recunoaștere a noțiunii de „populație rusofonă” nu își găsesc suport.

Dincolo de faptul că sub aspectele arătate *Concepția politicii naționale* nu corespunde exigențelor doctrinare și este în contradicție cu normele dreptului internațional, *Concepția* este defectuoasă și din punct de vedere al efectelor practice pe care le va provoca¹⁰.

Analizând democrațiile în mai multe state A. Lijphart a constatat că gradul de divizare societală în majoritatea statelor variază în funcție de numărul și mărirea grupurilor etnice. „De exemplu, o țară cu două grupuri etnice măsurînd 90 și respectiv 10 procente din populație este mai puțin divizată decât una cu două grupuri măsurînd 50 la sută fiecare”.

Aplicînd această formulă la cazul Republicii Moldova vom constata că gradul de divizare a societății este mai mare dacă luăm în calcul un raport de 65% (etnici

⁸ Will Kymlicka, Wayne Norman, *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, 2000, p. 67-73.

⁹ *Ibidem*, p.198-217.

¹⁰ „Legea Nr.546-XV privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova” din 19 decembrie 2003.

români, numiți în *Concepție* „moldoveni” în mod eronat) la 35% (așa-zisa populație rusofonă) între comunități decât în cazul unui raport de 65% la 13% (cifra la care este estimată oficial minoritatea ucraineană) și respectiv 12% (minoritatea rusă din Republica Moldova). Ceea ce înseamnă că riscul nașterii conflictelor în primul caz este mai mare. Pe lângă acest aspect, evoluția etniei ruse pe teritoriul dintre Prut și Nistru are și vechi reminiscențe istorice, extrem de dureroase pentru memoria colectivă a ținutului și care binențeles generează până la momentul actual conflicte de diverse tipuri. Vorbind despre raptul teritorial din 1812 și una dintre cele mai importante consecințe ale sale, a fost, schimbarea tratată a componenței naționale din acest spațiu.

Studii ale statisticilor și recensămintelor efectuate în acea perioadă, atestă numărul populației Basarabiei la momentul anexării de circa 400 mii locuitori. La fel putem identifica un raport al etniilor conlocuitoare.

Astfel, românii constituiau circa 86% din numărul populației și erau răspândiți pe întreg teritoriul Basarabiei. Aproximativ 14 la sută din populație erau ruteni, lipoveni, evrei, greci, armeni, bulgari, găgăuzi. Problema evoluției demografice a populației din Basarabia după anexarea din 1812 este una extrem de discutată și controversată în literatura de specialitate. Este semnificativ faptul că atât numărul populației a crescut considerabil, cât și diversitatea sa etnică. De la 400.000 în 1812 la 950.000 în anii 50 ai secolului al XIX-lea și atingând cifra de 2.642.000 în anul 1918¹¹. Cauzele care au favorizat această creștere nu este tocmai sporul natural. Un rol important l-a jucat procesul de migrațiune și colonizare. Ponderea ucrainenilor, rușilor, evreilor, bulgarilor, găgăuzilor și a altor etnii minoritare a fost condiționată de marea amploare migraționistă a acestor grupuri etnice.

În paralel observăm un proces invers, care determina un paradox. Românii autohtoni părăseau ținutul și se refugiau în alte regiuni. Cauzele esențiale și obiective ale acestui fenomen sunt lipsa facilităților fiscale pentru populația băștinașă, nivelul scăzut de trai și cota mică de pamânt care le era acordată. Totuși, românii basarabeni au continuat să fie populația majoritară cu fluctuații numerice de la an la an.

Chiar și după 106 ani de aflare sub dominație rusă, la 1918 românii din Basarabia alcătuiau majoritatea absolută a populației: 64% conform evaluărilor statistice din perioada interbelică și acceptate de istoricii contemporani¹².

Astfel, chiar dacă sunt pe locul doi ca prezență etnică (după ucrainenii), etnicii ruși din Republica Moldova, au avut și continuă să aibă o influență remarcabilă

¹¹ Eugeniu Șuta, *Ororile Raptului de la 1812*, București, 1996, p.61-64.

¹² *Ibidem*, p.112-115.

în acest spațiu. Începând de la o impunere tacită a unor tradiții absolut străine populației băștinașe și până la tensiunile generate în jurul problemei statutului limbii ruse. În afara de Belarus, Kazahstan și Kârgâzstan, unde limba rusă și-a mai păstrat statutul de limbă oficială, în alte trei foste republici sovietice – Republica Moldova, Ucraina și Tadjikistan, aceasta este considerată „limbă pentru comunicare interetnică”. Termen care își depășește sensul propriu-zis prin faptul că limba rusă devine treptat un factor dominant în spațiul contidian, cu implicații multiple în cel academic și chiar personal.

Cu siguranță, un stat democratic trebuie să respecte drepturile persoanelor de alte etnii, însă nu trebuie neglijate aspectele culturale și istorice existente aici de secole. În caz contrar, am risca să ne transformăm într-o imagine vagă și dezorientată, lipsită de identitate proprie, sau mai bine zis într-o „majoritate etnică” cu statut permanent de minoritate

De multe ori „imaginea celuilalt”, este privită în modul în care dorește de a fi privită, fără a se recurge la o analiză vizavi de o situație sau alta. Din punct de vedere al construcției morale umane, „necunoscutul”, prin simplu motiv că este de altă natură, provoacă repulsie și desigur o gamă largă de stereotipuri. Este cu mult mai simplă sublinierea unor defecte, decât atestarea unor calități, fapt pentru care, ar trebui încercată evitarea viziunilor generalizate și recurgerea la o analiză critică dar constructivă și reală a situației.

Cauzele conflictelor etnice din spațiul postsovietic

Faptul că un șir de conflicte etnice au avut loc pe întreg teritoriu al fostei URSS vorbește despre anumite cauze obiective ale acestora, despre o moștenire pe care noile state independente au primit-o din partea regimul comunist. Aceasta se referă și la conflictele apărute în alte state multinaționale postcomuniste. Fosta Uniune Sovietică și țările postsovietice au avut de trecut printr-un val dramatic de activism etnopolitic și lupte intercomunitare în special de la sfârșitul anilor 80 ai secolului trecut încoace.

Astfel, conflictele etnice constituie una din caracteristicile modernității, dar ultimul deceniu a adus schimbări seismice în relațiile dintre diferite comunități din întreaga lume. Înțelegerea cauzelor, manifestărilor și consecințelor conflictelor etnice a preocupat factorii politici de decizie și opinia publică în perioada postsovietică, constituind o adevărată provocare pentru cercetătorii contemporani¹³. De asemenea, înțelegerea acestor cauze este importantă și pentru evitarea pe cât este posibil a speculațiilor politice.

¹³ Grzegory Ekiert, Stephen E. Hanson, *Capitalism și Democrație în Europa Centrală și de Est*. București: 2010, Polirom, p. 34-37.

După prăbușirea comunismului și disoluția statelor multinaționale (URSS, Cehoslovacia și Iugoslavia) au fost ridicate probleme fundamentale privind natura statului, suveranității, autonomiei, dreptului la autodeterminare etc. Evident, aceste probleme erau văzute în mod diferit. Pentru noile state apărute imediat după dezintegrarea celor menționate mai sus principiul integrității teritoriale deținea superioritatea asupra dreptului la autodeterminare a minorităților.

În țările postsovietice, provocarea a fost dublată de faptul că tradiția marxistă ortodoxă din științele sociale, predominantă în aceste țări la începutul perestroicii, ele pomenindu-se complet nepregătite să facă față problemelor ce țin de conflicte etnice care erau considerate drept ceva învechit și aproape imposibil într-o societate de „socialism matur” și „internaționalism triumfător” unde „chestiunea naționalităților” a fost rezolvată „odată și pentru totdeauna”. În încercarea de a răspunde la imperativele problemelor etnice într-un context de schimbări socio-politice rapide și profunde, cercetătorii trebuiau să abordeze un domeniu destul de nou, apelând la instrumente teoretice noi, non-marxiste, pe care urmau să le aplice realităților postcomuniste¹⁴.

a) Varietăți și tipologii de conflicte în spațiul postsovietic

Orice conflict ce are loc în cadrul unei structuri sociale este calificat în diferite feluri. Atât fosta Uniune Sovietică, cât și țările postsovietice, au fost extrem de diverse din punct de vedere etnic. În conformitate cu unele estimări aproximative pe fostul teritoriu sovietic locuiau aproximativ 150 de grupuri etnice. Etniile neruse formau ceva mai mult de jumătate din populația URSS. Toate aceste popoare au fost încorporate într-un singur stat cu toate implicațiile geografice, culturale, economice și religioase ale unei asemenea încorporări – diversitate fără precedent. De aceea, cercetătorii sunt de acord că țările postsovietice au cunoscut câteva feluri diferite de conflicte etnice, multe dintre care cu adânci rădăcini istorice¹⁵. Din acest punct de vedere, pare a fi incorect să se considere toate problemele etnice postsovietice drept unele ce implică aceleași consecințe și remedii. Această varietate de dispute etnice și cauzele lor se reflectă în diferite tipologii de conflicte etnice.

Una din tipologii, aproape evidentă de la sine, se bazează pe evidențierea naționalismelor de „matrioșka” ce reflectă ierarhia unităților etno-teritoriale în cadrul fostei Uniuni Sovietice.

Factorii principali generatori de conflicte sunt legați de frustrările apărute în urma dezintegrării structurilor de stat vechi la toate nivelele, confruntarea dintre

¹⁴ Grzegory Ekiert, Stephen E. Hanson, *Capitalism...*, p. 119.

¹⁵ *Ibidem*, p. 124.

elitele regionale și cele centrale, lupta dintre elitele etnice pentru funcții importante sub aspectul puterii, conflictul dintre forțele naționaliste și cele comuniste sau neocomuniste, deghizarea și conservarea regimurilor comuniste sub forma suveranității de stat (cazul Asiei centrale), consolidarea forțelor politice pro-imperiale și absența unei strategii politice în toate taberele implicate în conflict¹⁶.

Au fost identificate și tipuri principale de conflict interetnic care au avut loc pe teritoriul fostelor republici sovietice:

- Elitele politice noi atât cele ale națiunii titulare, cât și cele ale minorităților, urmărindu-și obiectivele, au canalizat nemulțumirea publicului spre alte grupuri etnice, făcându-le vinovate pentru problemele existente;

- Conflicte între naționalitatea titulară și minorități etnice rusolingve care nu puteau, sau mai degrabă nu doreau, să se conformeze noilor realități lingvistice impuse de majoritate;

- Consecințele deportărilor popoarelor din perioada comunistă, sau conflicte pe parcursul reântoarcerii proprietății sau revenirea la locurile de baștină;

- Ostilități armate între elite politice noi și elitele vechi care nu doreau să piardă influența economică și politică în cadrul republicilor;

- Conflicte politice privind pretențiile de lărgire a statutului teritorial-administrativ al etniilor netitulare;

- Conflicte aparute din cauza teritoriilor disputate din punct de vedere istoric¹⁷.

b) Identificarea seturilor de cauze ce duc la conflicte interetnice

Prăbușirea regimului autoritar a făcut posibile conflicte după ce „capacul cazanului internaționalist” a fost ridicat de pe vechile resentimente etnice.

Trei largi seturi de cauze ale conflictelor interetnice în fosta URSS au fost identificate și se discută actualmente pe larg:

- 1) generale, structurale și sistemice;

- 2) cauze legate de moștenirea sovietică și cea presovietică;

- 3) cauze ce rezultă din procesul de schimbare socio-politică rapidă, din reforma economică și procesul de democratizare și privatizare postcomunistă.

Concluzii

La etapa actuală, fiecare stat ar trebui să fie responsabil, ca actor principal la nivelul jurisdicției sale teritoriale, pentru păstrarea multiculturalismului civic. Dacă acesta eșuează, ar trebui recunoscut dreptul la acțiune al comunității internaționale ca actor subsidiar¹⁸.

¹⁶ *Ibidem*, p. 121-123.

¹⁷ Holly Cartner. *Destroying Ethnic Identity, A Helsinki Watch Report*, Washington DC, 2009, p. 109-110.

¹⁸ *Ibidem*, p. 280-284.

Diversitatea culturală înseamnă bogăție, dar are și ea limite trasate de istorie, trecut și bun-simț. Această diversitate nu trebuie să submineze șansele unei vieți civice în cadrul unei civilizații coerente, consolidate de solidaritatea membrilor săi.

Fenomenul de stereotipizare constituie un factor omniprezent, care eclipsează în mod evident procesul de evoluție și schimbare, atât de benefice statului și direcțiilor favorabile acestuia.

Descriși cel mai adesea prin termeni care țin de social și economic, decât prin trăsăturile lor culturale, românii rămân o mare necunoscută. Ei fac parte dintre minoritățile transnaționale care nu posedă un teritoriu de origine și care împrumută din culturile și caracteristicile țărilor în care trăiesc. Conștiința lor colectivă este de aceea diferită de cea a altor minorități, constând într-un mod de viață distinct și în apartenența la grupuri informale, primind așadar legăturile familiale, de vecinătate sau profesionale. Aflați mai mereu la marginea istoriei și a societăților în care au trăit, românii au beneficiat în ultimul deceniu de o atenție și grijă sporite, generate nu atât de nevoia de cunoaștere și ajutorare a „străinului”, cât de crearea unei impresii false a „protecției drepturilor minorităților”.

Istoria evreilor, grație continuității și a specificității sale milenare, are un puternic impact asupra istoriei contemporane și a trecutului recent; ea poate deveni astfel o „memorie vie”. Ascultarea și rememorarea sunt două atitudini constitutive ale iudaismului, ele reprezentând dintotdeauna două componente esențiale ale reafirmării identității evreilor, care stau la baza conștiinței lor istorice. Iar în contextul Republicii Moldova, discuțiile privind situația și statutul etnicilor evrei va continua încă multă vreme să genereze opinii și atitudini diverse, dezvoltate ulterior în stereotipuri care împreună cu alți factori generatori de opinii vor justifica sau combate mituri și realități.

Analizând folclorul românesc în vasta sa frumusețe și varietate, trebuie subliniat faptul că orice amprentă a trecutului se va regăsi în viitor, problema și sarcina noastră este de a o întrepta către o lumină cât mai favorabilă. Iar ulterior, prețioasele memorii ale unor vremuri de demult vor fi departe de a genera clișee eronate și stereotipuri, ele vor fi imaginea distinctă a valorilor culturale ale poporului român, privite atât din exterior cât și din interior în adevăratul lor sens.

De multe ori „imaginea celuilalt” este privită în modul în care dorește de a fi privită, fără a se recurge la o analiză vizavi de o situație sau alta. Din punct de vedere al construcției morale umane, „necunoscutul”, prin simplu motiv că este de altă natură, provoacă repulsie și desigur o gamă largă de stereotipuri. Este cu mult mai simplă sublinierea unor defecte, decât atestarea unor calități, fapt pentru care, ar trebui încercată evitarea viziunilor generalizate și recurgerea la o analiză critică dar constructivă și reală a situației.

Ne place sau nu, în societatea noastră există multe reflectări ale stereotipurilor etnice, fie prin bancuri, poezie, proză sau „izbucniri” periodice ale presei autohtone.

Prin construcția psihologică (subiectivi fiind), fiecare dintre noi s-a gândit măcar o dată „ce bine ne-ar fi fără ăștia”, însă în același timp trebuie să conștientizăm faptul că doar o societate complexă din punct de vedere cultural poate fi una democratică, în care atât de frecvent în ultimul timp își fac simțită prezența aspirații europene.

Multiculturalismul civic ar putea acorda Europei stabilitatea dorită, permițând fiecărui individ să atingă satisfacția deplină de a avea posibilitatea să traiască, în același timp, în cadrul unei civilizații și a câtorva sute de culturi, însă în cazul adaptării unui astfel de scenariu, cetățenii europeni vor fi impuși de situație să-și asume deopotrivă și riscurile oferite din plin de „meniul” acestei Țări a Minunilor, pentru că până la urmă deciziile ne aparțin, iar consecințele deciziilor, ne aparțin de două ori mai mult.

SUMMARY

Social and political responsibility of ethnicity studies is a matter increasingly emphasized in the literature, appreciating that these studies may become accomplices of nationalist / ethnicized ideologies, or, on the contrary, may go far to a critical attitude formation towards them. Beyond this responsibility recognition is important to find methods and perspective approaches, which provides non-essential treatment of phenomena related to ethnic relations and identities.

Civic multiculturalism could offer Moldova the desired stability, allowing people to meet the full satisfaction being able to live at the same time, within a civilization and few dozen cultures, but when adopting such a scenario, the circumstances will force Moldovan citizens to assume the risks offered by this kind of approach, because our decisions belong to us and the consequences of decisions belong to us twice more.

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax (022) 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.ccim.md